

Пролетары ўсіх краёў, злучайцеся!

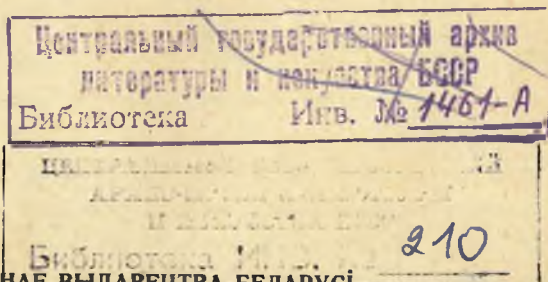
МАЛАДНЯК

Штомесячная літаратурна-мастацкая і грамадзка-політычная часопісь
ЦК КПБ (б) і ЦК ЛКСМБ

==== пад рэдакцыяй ====
УС. ІГНАТОЎСКАГА, М. ЗАРЭЦКАГА, М. АДЗІНЦА

Год выдання чацьверты

Сшытак чацьверты
ЧЭРВЕНЬ

ДЗЯРЖАўНАЕ ВYДAВEЦTBA БEЛAPУCІ
М Е Н С К—1926

КАЗАНЬ

4 (13)

Кузьма Чорны

Старыя сьляды

I

Дэравяная вуліца даходзіць да самых рээк чыгункі. За шырокай лініяй чыгункі, на шырокай прагаліне парасла густая трава, пакапаны канавы, цягнуцца нізкія драцяныя загарадзі, а там зноў ціснуцца адзін да аднаго прывакзальныя будынкі... Паросшая травой прагаліна, усьлед за перакрываваемымі на ёй чорнымі рэйкамі, выбягае ў палявыя прасторы, дзе нізкімі істужкамі ўстаюць далёка сінія лясы і адкуль у хмурыя дні паднімаюцца грузныя хмары. І адсюль вуліца здаецца вузкім праходам з зялёных далячын у грывучыя і магутныя каменныя нетры.

Канец вуліцы пры чыгунцы высыпаны чорна-блішчастаю дзындраю, і заўсёды тут пахне вугольным дымам. Тут і дзень і ноч чутны сьвісткі і крыкі паравікоў і жалезны стук вагонаў, з шырокіх-жа вуліц гораду даб'ягае сюды шум конак і аўтамабіляў. У сухія дні вецер прыносіць сюды з палявых дарог тонкую пялёнку лёгкага пылу, пыл асядае на гнілыя платы і шэрыя сьцены, і суха-салодкім сваім пахам прыкра разбаўляе востры пах вугольнага дыму.

Па цяжкаму бруку з вялікіх каменьняў вуліца паднімаецца ад чыгункі ўгору да белага, двухпаверхнага дому. На другім паверсе тут зьмяшчаецца клюб работнікаў чыгункі, а ўнізе — заняпалая „сталоўка-піўная“.

Прыгожыя, вымалеваныя жоўтаю фарбаю дамы на гэтай вуліцы мяшаюцца з гразнымі і старымі домікамі й хатамі. Тротуары мясцамі з гладкіх дошчак, мясцамі з гнілых аполкаў, а шмат дзе і зусім папрыбіраны з-пад ног клапатлівымі тутэйшымі жыхарамі. Стары міліцыянэр некалькі раз прабаваў

накладаць штраф на „самаўпраўнікаў“ за такія непарадкі, але з гэтага мерапрыемства пакуль нічога ня выходзіла, бо ў тых былі два моцныя аргументы: папершае, у часы вайны й рэвалюцыі трэба было, як і заўсёды, даставаць адкуль небудзь апал, а падругое, мірнае будаўніцтва народнай гаспадаркі, на рэйкі якога ўжо некалькі год як стаў горад, ня можа ісьці ўсюды роўна і, калі ў цэнтры гораду яно ідзе шпарка, то няма вялікага дзіва, калі на гэтай вуліцы яно ідзе павальней.

Ня гледзячы, аднак, на такія разважаньні тубыльцаў гэтай вуліцы, на ёй ні днём, ні ноччу ня спыняецца рух. Днём тут грываць з гораду на станцыю й назад балагольскія вазы й грузавыя аўтамабілі з усім тым, што вывозіць ад сябе й прымае да сябе горад, раніцамі ідуць адгэтуль на заняткі й на работу студэнты і работнікі чыгункі, у сонечныя дні праходзяць за горад атрады спортсмэнаў і піонэраў, напаўняючы суседнія кварталы бубённым гулам; начамі па гэтай вуліцы з двух цягнікоў праяжджаюць у горад пасажыры, цягнуцца з гораду начныя абозы. А пасля другой гадзіны ночы ідзе народ з піўной.

Клюб чыгуначнікаў кожны вечар зьбірае ў сябе моладзь гэтай вуліцы, піўная-ж мае таксама свой заўсёдны кадр народу. З клубу бягуць на вячэрнія кварталы—музыка рояля, песьні і сьмех; піўная-ж, уціснутая ў зямлю верхнім, клубным паверхам, падражніваецца з вечарам праразьлівымі зыкамі гармоні і размашнымі выкрыкамі песень, вясёлымі і пранізанымі наскрозь журбою.

Пад вечар, перад тым, як ў піўную пачынаюць зьбірацца ламавыя рамізьнікі, шаўцы-саматужнікі, насільшчыкі і нагрузчыкі з чыгункі і ўсякія іншыя людзі,—першым зьяўляецца сюды гарманісты Захар Зынга—высокі й сухі чалавек, з каструбаватым няроўным тварам і да немагчымасьці чырвоным носам, з яшчэ больш чырвонымі тонкімі жылкамі на ім. Ён адзеты ў латаныя галіфэ, перашытыя з шэрага салдацкага шынэлю, і ў кароценькі стары фрэнч з чорнага корту, з-пад фрэнча відаць грудзіну рудой расьпяразанай сарочкі. У гэты час дня ў яго заўсёды баліць галава ад учарашняга перапою, але настрой у яго такі, з якім начальнік войска, узяўшы новы горад, выступае перад тамашнімі жыхарамі з прамоваю.

Зачыніўшы дзьверы піўной, Захар Зынга пагаспадарску заходзіць ў другі пакой і са стукам ставіць на стол сваю вялікую гармонь. Галава ў яго трохі кружыцца, ногі прыткія, але трохі прабуюць блытацца, дух-жа яго ўзьняты вышэй усіх гэтых дробных непаразуменьняў чалавечага цела, і ён многазначна падморгвае адным вокам тоўстаму буфэтчыку. Той прымае гэта за кпіны і пачынае злаваць. Голасам пісклівым ад прыроды ён стала заяўляе:

— От я буду цярпець-цярпець тваю гэтую музыку, а пасья выйду з цярпеньня ды, доўга не чакаючы, возьму ды выкіну к чорту вон адсюль гэтую тваю гармонь з табою разам.

Выслухаўшы такую цытату, Захар Зынга акругляе твар ухмылкаю філёзофа, які ведае нешта важнае і лічыць для сябе нізкім гаварыць усім аб гэтым.

Буфэтчык трасецца ад злосьці:

— Ну, ну—сьмейся! Яшчэ зубы мне тут вышчарае... Цераз цябе ўсе тут непарадкі заўсёды бываюць, а ні то што... Тут табе сталоўка грамадзкая, а не карчма якая-небудзь, і твае музыкі тут мне непатрэбна.

— Калі так, то дай грамадзтву казённую музыку!

— Ты што, парадкі тут свае прышоў наводзіць!?

Захар Зынга ня лічыць патрэбным разьвіваць далей дыскусію і моўчкі пачынае разглядаць публіку. Буфэтчык робіць спробу яго прынізіць перад ўсімі:

— На тым тыдні цераз яго-ж гэта тут гвалт быў, хацелі пасья сталоўку зачыніць; колькі было мне клопату, пакуль адваяваў... Назьбіраў сваёю гэтаю музыкаю сюды п'яных з усіх вуліц, а тыя давай буяніць... Каб ня я—зачынілі-б сталоўку!..

Мала хто яго слухае, і ён змаўкае, а Зынга аглядае столікі, з якога-б пачаць сваю работу.

Самы разгар яго дзейнасьці бывае вечарам, калі піўная гудзе п'янымі галасамі. Заўважыўшы дзе-небудзь знаёмы з ранейшых вечароў, або так весела-добры твар, ён падсядае туды бліжэй і ціхенька бярэ на гармоні некалькі нясьмелых акордаў. Памяты і нэрвовы твар яго носіць на сабе ў гэтыя хвіліны адбітак нейкай прыніжанасьці і просьбы. Такі твар у яго бывае яшчэ ў час сну—калі ня трэба яму ні хітраваць, ні ламацца.

— А ну, падвесьлі,—чуецца голас.

Зынга падсоўваецца да стала і налівае сабе гарэлкі ці піва. За гэта яго былі адзін раз моцна пабілі і з таго часу ён заўсёды раней заглядае ў твар чалавеку, каб пазнаць з кім сядзіць. Выпіўшы гарэлкі, ён пачынае „падвясельваць“. Вакол яго збіраецца народ; расшавельваюцца пачуцьці, душа просіць размаху і тады робіцца няшкода грошай на выпіўку. Так Зынга сядзіць тут да позьняй ночы і мае выгляд чалавека, які зразумеў усё так, што ўсюды ня лепш і ня горш, але няма куды адсюль сыпшаць, бо выявіць сябе можна толькі з гармоняю і тут.

Калі яго просяць іграць, ён падтульвае вострыя плечы свае і гнецца да чалавека, з нейкім вінаватым імкненьнем зразумець таго, хто яго просіць. У час-жа антракту, ён гаворыць з усімі; хто-б што і аб чым ні гаворыць—ён маўчаць ня можа, выяўляючы пры гэтым сваю фантазію і сам верачы сваім выдумкам.

— Усё гэта дрэнь,—гаворыць хто-небудзь падпіўшы, радасны ад таго, што ёсьць магчымасьць выказацца аб чым і як хоча,—цяпер няма добрых напіткаў.

Нядоўга думаючы над пастаўленым пытаньнем, Зынга аўторытэтна заяўляе:

— Цяпер напіткаў акуратных быць ня можа, бо пашоў выраб нядобры.

— Няпраўда,—перабіў яго быў раз маладзенькі стрэлачнік з чыгункі, які ня мог прапусьціць добрага выпадку паказаць сваё дасканалае разуменьне сучаснасьці,—няпраўда, цяпер напіткі кепскія не затым, што іх кепска вырабляюць, а затым, што яны ня могуць, як належыць, выстацца ў паграбох, паколькі іх усьлед рэалізуюць.

— А ты адкуль ведаеш, шмок ты,—ускіпеў Зынга, якому здалося, што публіка будзе на баку стрэлачніка,—што ты, сам на свае вочы бачыў гэтую работу? Пакажы ты мне факт, ці няюхаў ты нават калі паграбы з напіткамі.

— Ды я ў семнаццатым годзе сам у гэтых паграбох канфіскацыю рабіў!

— Дзе!?

— У Маскве.

— А ў Тулу ты часамі ня езьдзіў конфіскаваць паграбы?

— Пашоў к чорту!—крыкнуў стрэлачнік, чуючы вакол сябе рогат.

— Так-бы ты й зразу гаварыў,—заявіў Зынга, выходзячы на сярэдзіну і засоўваючы рукі ў кішэні, радасны ад свае перамогі,—так-бы й гаварыў, а то разводзіш хлусьню, як-бы табе хто і паверыць. Многа такіх майстроў знашлося-б конфіскаваць паграбы... От я памятаю, як мы бралі на румынскім фронце крэпасць, дык у тэй крэпасці быў пограб... От там напіткі былі—віно, як сьмятана густое...

— А ты-ж учора гаварыў мне, што гэта было не на румынскім фронце, а каля Баранавіч,—падаў нехта голас з п'янай грамады.

— Я гэтага гаварыць ня мог,—пастараўся апраўдацца Зынга,—бо я на баранавіцкім фронце зусім ня быў.

— А ты-ж мне хваліўся, што быў ранены каля Баранавіч,—умяшаўся зацікаўлены буфэтчык.

Аглушаны з усіх бакоў рогатам, Зынга пачаў маргаць вачмі, пасля папробаваў перамагчы праціўнікаў нахрапам:

— Ё быў ранены, — загаварыў ён, — дакажы, што я ня быў ранены... я магу знакі ад пуль паказаць.

— Пакажы!

Зынга скінуў фрэнч, расшпіліў сарочку і паказаў шырокія, сухія грудзі. На іх убачылі некалькі чырвоных рубцоў і знакаў—сьляды перажытага гэтым чалавекам.

— А братка-ж ты мой,—ціха падзівіўся нехта.

— То што,—сказаў стрэлачнік,—але гэта не на Баранавіцкім фронце, ты там ня быў. Хлусіш...

— Я ўсюды быў,—горда заявіў Зынга,—я поўсьвету пехатой прашоў і больш я забыў, чым ты, смаркач, ведаеш... Я многа чаго знаю.

— Але ці цябе хто знае?

— А цябе хто знае!? — зароў Зынга, закасваючы рукі. Але ўвагу яго адцягнуў буфэтчык. Вышаўшы з-за буфэту, ён, закрываў:

— Вон пашоў адсюль з сваёю гармоніяю, каб і духу твайго тут ня было... Што тут гвалт паднімаеш... На чорта тут мне твае гэтыя гаворкі пра Баранавіцкі фронт, ды пра паграбы з напіткамі... Ты тут не павінен знаходзіцца... Мар-рш!

І ён схваціў яго гармонь і выкінуў на ганак. Зынга выскачыў услед, забраў гармонь і з'явіўся зноў, гатовы заўсёды піць, спрачацца, іграць і быць выкінутым на вуліцу. Скура на твары яго варушылася ад нэрвовасці, і вочы нечага шукалі.

Паспакайнеўшы буфэтчык, прыпёршыся жыватом да стала, сказаў:

— Гэтыя раны яго не ад куль, ён ня быў на вайне. Гэта яго за пакрыжы дубасілі.

— Дакажы,—крыкнуў Зынга,—дай мне на рукі факт!

Буфэтчык маўчаў.

— Пакажы ты свае знакі,—ня сьціхаў Зынга,—пакажы, як ты пражыў... Валяўся, як япрук у саломе...

Буфэтчык плюнуў і пашоў на сваё месца. І была ў яго постаці нейкая засмучанасьць чалавека, якому няма чым пахваліцца.

Падобныя сцэны адбываліся ў піўной амаль ня кожны дзень, і цэнтральнай асобай іх заўсёды быў Захар Зынга. Буфэтчык ня мог адважыцца ня пускаць яго сюды, ведаючы, што дзякуючы яму і яго гармоні тут кожны вечар поўна людзей. І Зынга тут піў і іграў на гармоні маршы, вальсы і полькі. Часта, перад тым як ісьці дадому, позна ўночы, ён ужо ледзь валадаў нагамі; тады яго выводзілі на вуліцу. Здаралася, што ён лажыўся там-жа на ганку, выцягваўся і ляжаў так ў цемені ночы, прытуліўшыся да сваёй гармоні. Тады, узнепакоеная тым, што яго доўга няма, прыходзіла дачка яго Рыта, брала яго пад рукі і заводзіла дадому.

II

Пятым ад канца вуліцы стаяў стары дэравяны дом у вадну кватэру, нізенькі і падгніўшы, адкуплены даўно ад управы чыгункі Дзянісам Пляцінскім, вядомым тут пад прозьвішчам бачкавоза.

Быў Дзяніс Пляцінскі нізкі і шырокаплечы стары, маўклівы і непаваротны. Хадзіў ён паволі, ступаў нагамі цяжка і меў прывычку часта, амаль заўсёды, чухаць сваю густую рыжаватую бараду на круглым і шырокім твары. Ужо некалькі гадоў паказваўся ён у людзях у жоўта-шэрай вопратцы з грубога сукна, даўжынёю па калені, і адзеты так здаваўся

больш яшчэ непаваротным і цяжкім, і меў нейкае падабенства да свайго дому.

Дом гэты меў два пакойчыкі і кухню—усё старое і абшарпанае. Дзверы з сяней у кухню былі забіты дошкамі і замест іх былі зроблены знадворку ў задняй сьцяне,—кухня была, такім чынам, перароблена ў хлеў, дзе стаяла двое коняй, на якіх Дзяніс Пляцінскі начаў вазіў сваю бочку. Адзін пакойчык займаў ён сам, а ў другім жыў Захар Зынга з дачкою Рытай.

Адносіны між Зынгай і Пляцінскім доўгі час былі нейкія офіцыяльныя: яны давалі адзін аднаму дзяндобры і ніякіх гаворак між сабой ніколі не вялі, і прычынай гэтага была, мабыць, панурасьць Пляцінскага. Толькі раз адбылося між імі маленькае здарэньне, якое іх зблізіла трохі.

У хмурны і мокры дзень восені, пад вечар, вышлі яны былі разам з піўной. Ногі іх запляталіся таксама, як і языкі, толькі розьніца была ў іх вось у чым: Зынга, стомлены „пад-вясельваньнем“ гармоніяю публікі, меў нахіл да спакою ўсё свае істоты, у Пляцінскага ж ад доўгае маўчанкі пачалі варушыцца ў галаве ўсякія думкі, і ён выявіў свае настроі ў словах:

— Канхозкая кватэра горш сапраўднай кватэры, бо над канхозкаю кватэраю дзесяць начальнікаў сядзіць, а тут усяго адзін гаспадар.

Зынга маўчаў. Пляцінскі папрабаваў растлумачыць:

— Канхоз, скажам, вызначае на свой раён аднаго староша, а над тым стаіць другі старшы...

— Знашоў аб чым гаварыць,—абазваўся Зынга.

— Як-то, аб чым? Я сам па сабе ведаю...

— Што?

— Што я гаспадар...

— Які ты к чорту гаспадар...

Пляцінскі на хвіліну прыпыніўся, спыніў за рукаў Зыngu і грозна заявіў:

— Заўтра-ж ачысьці мне кватэру.

— Сьвісьнеш!—адказаў Зынга і пашоў.

Пляцінскі рушыў за ім, і сям-так дагнаўшы яго, насколькі дазволілі аслабеўшыя ногі, даў яму рукавом па шыі. Зынга спачатку як-бы здзівіўся, пасля гэтае здарэньне вызвала ў памяці яго мінулае—як яго некалі білі ў зубы ў салдатах, як білі па турмах і астрагах—і нешта заварушылася ў глыбіні

яго істоты, мала калі быўшае раней. Ён раптам адчуў, што яго трэба тут-жа выказаць, ці так як-небудзь выявіць, але як? І ён, памаўчаўшы трохі, запытаў:

— Ты яфрэйтарам ня быў?

— Кашаварам быў,—адказаў, паспакайнеўшы, Пляцінскі.

І сказаўшы гэта, Пляцінскі раптам прыпомніў, як у часы свайго кашаварства зышоўся ён быў з дачкою нейкага сталяра—порсткаю і вясёлаю дзяўчынаю, і як цераз год яна памерла, а ён, вярнуўшыся з салдатаў, гадаваў ад яе сына. Выгадаваўшы, аддаў яго ў салдаты, адкуль ён і не вярнуўся. І вось, цяпер ён, стары Дзяніс Пляцінскі, жыве адзін, заняўшыся работай з бочкаю ўночы...

Так яны ўдвух ішлі і прапускалі ўсё гэта праз свае адчужанні. І прышоўшы дадому, моцна сапучы і чапляючыся за ўсё нагамі, яны прашлі ў пакойчык Пляцінскага, сяк-так прымайстраваліся там на скрыпучым ложку, дасталі аднекуль бутэльку гарэлкі і пачалі піць... Нешта бармочучы, кожны з іх хацеў выказаць нейкую думку, ды ня мог... Так яны пілі, барматалі і цалаваліся раз-по-разу, пакуль Пляцінскі не зваліўся там, дзе сядзеў.

Увашла Рыта—нізкая і белатварая дзяўчына. Сьветлая спадніца густымі фалдамі ападала ў яе вакол ног; у постаці яе была маўклівасьць чалавека, прывыкшага да такіх малюнкаў. Яна моўчкі штурханула бацьку ў плячо, і той з нейкім дзіцячым паслушэнствам пачаў паднімацца. Трымаючы яго за плячо, Рыта павяла яго дадому; Пляцінскі-ж застаўся адзін. Ён зьехаў з ложка на зямлю, нейк бокам пасядзеў трохі на ёй, памахаў рукою і лёг... Грузна і шырока ляжаў ён на заплёванай падлозе. Плечы яго, абцягненыя шэрым сукном старой вопраткі, уяўляліся як нешта прыніжанае і фантастычнае. Рыжаватая густая барада, пераблытаная з вусамі, здавалася ўросшай у падлогу. Ляжаў ён круглым, памятым тварам у зямлю...

Холадна было ў хаце, і зноў увашла Рыта і запаліла яму ў печы. Агонь асьвяціў яго чырвоным сьветам, а за вокнамі гусьціўся вечар.

Як-бы што прыпамінаючы, Дзяніс пачаў варочацца і ўсё крахтаў, як з-пад якога-небудзь цяжару...

— Калі гуль-ляць, дык гуляць!... Душа хоч-ча... Праўда ці не?!

У тую ноч ён ня выехаў на сваю работу з бочкай, і коні яго, недагледжаныя, старыя й такія-ж каравыя, як і іх гаспадар, стаялі ў хляве і цёрліся шыямі аб сьцяну.

Ноч была цёмная й мокрая.

III

З высокіх і сьветлых вокан клюбу чыгуначнікаў відаць было канцавыя будынкі гораду, пуціны чыгункі, выходзіўшыя далёка ў поле, і само поле—у кустох, канавах і дарогах, з шырынёю да сініх лясоў. У лагчынах далёка туліліся да зямлі палявыя хаты, далі там былі дымна-сінімі, і вузкімі істужкамі блыталіся дарогі. Некалькі раз у дзень з жалезным грукатам імчаліся ў гэтую сінюю шырыню з гораду паязды, некалькі раз прыходзілі адтуль у горад,—і гэта была адмысловая вялікасьць і сіла. Жалезны грукат, раптам зьявіўшыся сярод роўнасьці поля, парушаў яго ціш і задумённасьць, і хараство травы і шэрай зямлі зьмянялася хараством жалеза...

У вокан гэтых часта стаяла Рыта адвячоркам і глядзела туды ўніз.

І дарогі тыя, і сінь былі ёй знаёмымі з малых дзён, і цяпер кожны дзень была там яна з лапатаю на рабоце каля чыгункі... А раз, даўно ўжо, бацька, Захар Зынга, прышоўшы дадому позна з піўной п'яны і моцна там пабіты, расказаў ёй, што й маці яе была родам адтуль; гаворка з бацькам у тую ноч была новай для Рыты, яна некалькі дзён пасья яе ўсё думала аб бацьку і старалася вызваць у сваім выябражэньні постаць нязнанай мацяры, старалася і не магла. І пасья гэтага пачала яна мяшаць свае дзявочыя мары з думкамі...

Прышоўшы пад вечар з работы, яна была трохі дома адна, пасья йшла сюды, да гэтых вокан, а як цямнела, зноў была адна дома, і калі вельмі позна ня было бацькі—ішла па яго ў піўную.

Раз у такую ноч яна прывяла яго дадому пабітага, знашоўшы яго на ганку. Ён усю ноч стагнаў, а назаўтра ня ўстаў з пасьцелі. І яна, пашоўшы на работу, першы раз адчула да яго нейкае, нявыяўленае раней, замілаваньне дачкі да хворага бацькі. Вечарам, кормячы яго, яна першы раз плакала над ім

і ўгаварвала пакінуць піць, а ён маўчаў, часта вінавата маргаў чырвонымі вачыма і здаваўся сам сабе грубым, агідным і ненавідным для ўсіх. На трэці-ж дзень, як падняўся ён, сказаў ёй, што піць больш ня будзе й пашукае работы. Між імі сталі блізкія адносіны, якіх ніколі раней ня было. Яна сьпяшала з работы дадому, яе цягнула туды; ён ёй здаваўся слабым і немагутным, якога трэба даглядаць і ня спускаць з вачэй.

Ён заставаўся дома адзін, хадзіў па хаце, выходзіў на чыгунку і чакаў Рыту. Гармонь яго стаяла над дзвярыма на пыльнай паліцы нячэпанаю. А адзін раз, як сьвяціла сонца і ад вокан ляжалі ў паветры доўгія слупы залатога пылу, раптам захацелася яму зайграць. Ён сьцягнуў гармонь, сеў на лаву, палажыў яе сабе на калені і доўга браў, з рознымі адценьнямі, усякія акорды. Пасьля зайграў „польку сьмех“ і раптам нечага засумаваў. З вялікаю нецярплівасьцю чакаў ён вечару, а як ён прышоў, хаваючыся ад Рыты, узяў пад паху гармонь і пашоў у піўную. Там ён іграў, пасьля перадаў гармонь другому, а сам узяўся ў бокі і пачаў скакаць трапака пакуль яго сілай не пасадзілі на месца. З таго вечару зноў пашло ўсё, як і раней.

Тады Рыта зноў мала з ім гаварыла, часам шкадуючы яго, часам носячы ў сябе на яго нешта падобнае да злосьці.

Задумённая і нейкая кволая ў перадвячэрным змроку, яна часта стаяла пры клубных вокнах, гледзячы ўніз у далячыню, пакуль больш зьбіралася вакол яе людзей. Тады бяз трывог і вострых думак праходзіў вечар—там была музыка і песьні. Толькі як, ідучы дадому, спускалася яна з усходаў на вуліцу, прыкра і сумна ёй рабілася—у ніжнім паверху, за трыма асьвечанымі вокнамі, глушачы гул галасоў, чуліся праразьлівыя зыкі бацькаўскай гармоні. Тады нейкая трывога апаноўвала ёю.

У тую ноч, як Захар Зынга піў і цалаваўся з Дзянісам Пляцінскім, Рыце нездаровілася і ад гэтага вастраэйшымі былі адчуваньні й думкі.

За сьдняюю крактаў Пляцінскі, а яна, палажыўшы бацьку, доўга не магла заснуць. Крыўда ад нечага й перад нейкім узбуджвала ў ёй нэрвовасьць; яна доўга ляжала не варушачыся, пасьля запаліла агонь, прабавала сядзець, хадзіць па дварэ, зноў лажыцца і перад самым днём ня вытрымала і заплакала. Зьявілася раптам варожасьць да бацькі, яна пабудзіла яго, каб

сказаць, што сягоньня раней ідзе на работу, ідзе цяпер-жа, абы ня бачыць ні гэтых сыцен, ні яго. Тады нейкая трывога зьявілася на яго п'яным яшчэ і змучаным твары. Сапучы перагарам гарэлкі і стогнучы, ён узвалокся на ногі, шатаючыся ў бакі, прашоў да дзвярэй і назад. Нейкая ўпартая рашучасьць была цяпер у гэтай высокай і памятай постаці. Ён раптам асунуўся зноў на пасьцель і хрыплым голасам сказаў:

— Рыта.

Яна маўчала.

— Рыта!—зноў і мацней пазваў ён.

Цяпер яна глянула на яго, усё-ж ваража і з недавер'ем.

— Рыта,—загаварыў ён,—ня ідзі зусім сягоньня, я прадам гармонь і аддам грошы табе. Гэта была апошняя ноч... Калі што якое, дык да Дзяніса нават прыстану...

— Ня трэба,—сказала яна сурова,—нікуды табе прыставаць ня трэба, нічога ты не рабі, толькі ня пі. Усё будзе, калі буду я...

Ён востра глянуў на яе, часта памаргаў вачыма, уткнуў твар у востры свае калені і, стараючыся раздавіць нейкі цяжар, сказаў:

— Якраз так маці твая мне даўней гаварыла.

І, сказаўшы гэта, кінуўся ніцма на пасьцель і маўчаў.

Рыта глядзела на яго моўчкі, змагаючыся з жаданьнем, раптам ахваціўшым яе, пайсьці да яго і сказаць яму што-небудзь ласкавае, ніколі мусіць ім нячуванае. І яна ня вытрымала, падбегла да яго і ахваціла галаву яго рукамі. Ён усхваціўся і, першы раз у жыцьці сваім, пацалаваў дачку сваю...

Між імі тады ўстанавілася як-бы нейкая маўклівая згода. Яны нічога не гаварылі, і таксама моўчкі Рыта пашла на работу.

Застаўшыся адзін, Захар Зынга сыцягнуў з паліцы гармонь, падняў яе вышэй галавы і з усіх сіл даў ёю па сукаватай калодзе. Кавалкі гармоні разляцеліся па хаце. Ён пазьбіраў іх, адчыніў вакно і кінуў на вуліцу ў грязь. Пасьля сьпешна адзеўся і пашоў у ўправу чыгункі прасіцца на работу. Адтуль прышоў ён вясёлы, успамінаючы сваё даўнейшае рамяство—цясьлярства.

Адшукаўшы ў сенцах заіржавеўшую сякеру, ён пашоў да Дзяніса Пляцінскага, узяў у яго брусок і, прыстроіўшыся пасярод хаты, пачаў тачыць сякеру.

І ўсё з нецярплівасьцю чакаў дадому Рыту.

IV

З таго дня ён акуратна хадзіў на работу і зусім не хадзіў у піўную. Дзяніс Пляцінскі некалькі раз падгаварваў яго пайсьці выпіць, але яму ўдавалася перамагаць спакусу. А адзін раз, убачыўшы Дзяніса п'яным, увашоў да яго, паляпаў па плячы і сказаў:

— Эх ты, пакінуў-бы ты піць!

— А табе што,—абазваўся пануры Дзяніс.

— Мне нічога. Што мне! Я ня п'ю.

— Ну й маладзец!—срдзіта сказаў Дзяніс.

Каб заспакоіць яго і выказаць яму нейкую шчырасьць, якая раптам зьявілася, Зынга сказаў:

— Я табе, калі хочаш, прыбаўлю рубель за кватэру.

— І добра зробіш,—адказаў Дзяніс Пляцінскі, крыва ўсьміхнуўшыся ад недавер'я.

— Папраўдзе, рубель накіну.

— Ты гэта не жартуеш?

— Не.

— Эх, брат ты мой,—разгаварыўся Пляцінскі, напоўніўшыся раптам нейкай, мала калі вядомай яму, шчырасьцю,—жывом мы, брат, з табою разам. Праўда ці не?

— Праўда...

— Жывом мы з табою, значыцца, разам; даўно мы жывом разам. Я аб гэтым часта сяджу і думаю. Яй богу, братка, думаю... Ведаеш што, хадзем—я пастаўлю поўбутэлькі...

З вялікай цяжкасьцю, перамагаючы спакусу, Зынга адмовіўся.

— Аг-га, ты ня хочаш,—сказаў тады Дзяніс Пляцінскі,—ня хочаш, значыць, са мною выпіць... Так-так, ня хочаш, значыць; ага, я ведаю... Ідзі сабе...

Зынга пашоў.

— Ідзі к чорту,—крыкнуў яму ўслед Пляцінскі.

І зразу пашоў і яшчэ больш напіўся адзін.

Было гэта ў нядзелю, ясным і цёплым днём. Зынга вышаў на двор, сеў на сонцы на вялікі камень, ляжаўшы каля парогу замест ганку, і слухаў, як з падсохшай вуліцы беглі крыкі дзяцей... Напроці яго, за гнілым нізенькім платцом, каля суседняй сьцяны, залаціліся на сонцы пажаўцеўшыя вішні, нейкія птушкі падскаквалі на гэтых тоненькіх галінах, далятала й сюды з блізкіх палёў белае павуціньне. Скрозь востры пах дыму чутно было, як пахне зямля—вільготная ад восені, абвеяная ветрамі і зацалованая сонцам. І тут, на гэтым цесным дварэ, адчувалася неабдымнасьць яе прастораў, яе воля і размах...

Плылі аднекуль эдалёк песьні, з гораду чутна была музыка. Гэтыя шырокія зыкі бурна слаліся над зямлёй і будзілі нейкія слаба вызначаныя думкамі імкненьні, як-бы кволяя ўспаміны прашоўшага, ці адчуваньні надыходзячага...

Раптам шырокі крык заглушыў усё. І магутны стук нейкі пачаў шырыцца над зямлёй. Ён рос і расказваў усяму аб нейкай вялікай сіле, цвёрдай і непераможнай, з важнай і патрэбнай для свайго панаваньня дадатнасьцю—непазбаўленьнем хараства... І як водгулье—блізка абазваліся сьвісткі... І гэта на яснай і ціхай зямлі...

Захар Зынга быў ахвачан нейкім вострым настроем. Нешта цягнула яго йсьці некуды, нешта рабіць ці глядзець на што. І ён пашоў туды, за горад. А там поезд падыходзіў ужо к гораду.

Грымела жалеза магутнымі гымнамі і далячыня, і бясконцнасьць была ў жоўтай дарозе.

З лёгкасьцю нейкаю ён стаяў на адным месцы, хацелася яму самому тут дзейнічаць, чым найвялікш выявіць сябе перад усімі ці разам з усімі...

А насустрач яму па дарозе бегла Рыта, вясёлая й прыгожая, з глыбокімі адзнакамі на твары частых думак, але з маладою гульлівасьцю ў постаці.

— Ты адкуль?—запытаў ён.

— Гуляць хадзіла.

— Адна?

— Тата,—казала яна,—хадзем, я табе скажу.

Яму здалося, што яна нешта нядобрае яму скажа і спамурнеў трохі, пасья ўстрывожыўся неяк, а пасья раптам

аформілася выразна ў яго думка, што добра-ж вельмі, што піць ён пакінуў.

— Гавары, ну...

— Я паеду адсюль. У суседні горад мяне на работу пасылаюць... на грамадзкую...

І ёй уявілася раптам, што ўсё-ж вельмі добра. Ён зломаны, скалечаны душой з самых маладых год сваіх пакінуў піць, ходзіць цяпер на работу, пабацькаўску ўсьміхаецца ёй часта, ласкава і шчыра. Ён тут пабудзе трохі, а пасля яна возьме яго да сябе туды і будзе даглядаць яго з замілаваннем, як-бы ў нагараду за ўсё раней перажытае.

— Цераз тыдняў два я прыеду зноў сюды і забяру тады цябе з сабою.

І яму ўсё гэта гаварыла аб нечым радасным, новым і вельмі важным.

Весела прышлі яны разам дадому, пілі чай і пазвалі Дзяніса Пляцінскага. Той вечарам збіраўся выяжджаць з бочкаю на работу, цяпер-жа нікуды не сьпяшаў і панура слухаў, як яму з захапленнем аб дачцы сваёй Рыце расказваў падсусед яго Захар Зынга.

— Зайграй што,—папрасіў Пляцінскі.

— Няма гармоні,—з чужа адчуванай трывогай суму адказаў Зынга.

— А дзе ты яе дзеў?

— Яна мне больш непатрэбна.

— Колькі ты ўзяў за яе?

— Танна,—адказаў Зынга, трохі саромячыся перад Рытай за сваю хлусню.

— Колькі?

Зынга мяшаў чай.

— Каму прадаў?—дапытваўся Пляцінскі. У яго раптам зьявілася жаданьне гаварыць.

— Так адзін... вясковы хлапец...

Пляцінскі пасядзеў яшчэ трохі, пасля вышаў і кіўком галавы пазваў за сабою Зыngu. Той вышаў у сенцы.

— Ня пускай нікуды Рыту,—загаварыў Пляцінскі,—ня пускай ты яе нікуды. Няхай жыве тут.

— Чаму?

— Таму што яна ў цябе тут на вачох будзе. Яна, скажам, ня дзіця, але-ж гэта яна ня замуж ідзе, а так едзе. Ты-ж бацька ёй...

Гаворачы так, Пляцінскі мала думаў аб гэтым. Ём кірвала другое. Слаба адчуў ён, што нечага пачне не хапаць у яго доме, як паядзе Рыта. Ён і сам ніколі ня мог падумаць-як ні-то шкода яму было Рыты, ні-то нейкае бацькаўскае з амілаваньне, няпрыметна для самага сябе, насіў ён у сабе да яе. Было гэта ў яго ў пачуцьцях, у сьвядомасьці не магло ў яго, няпрывыкшага думаць, быць тае веды, што калі чалавек не глядзіць на ўсё з высоку ці філёзофічна, то трудна яму быць адзінокім.

— Які з мяне бацька, братка ты мой,—загаварыў Зынга,—ці мала яна цераз мяне перапакутавала? Яна цяпер на вольную дарогу вышла, час цяпер такі, шырокі, то яна і мяне з ямы выцягне... Ого, мая Рыта,—закончыў ён з радаснай гордасьцю.

Вечарэла. Сьветлы лажыўся змрок.

Дзяніс Пляцінскі хутка выехаў з двара, а Зынга доўга сядзеў на камені каля дзвярэй і гаварыў з Рытаю...

Назаўтра-ж ён, каб як-небудзь услужыць ёй, сам пашоў на станцыю купіць ёй білет на чыгунку. Правёў яе, выяўляючы клопат у розных дробязях, усадзіў яе ў вагоне і доўга глядзеў услед поезду.

І сумна, і радасна было яму аднаму ў тую ноч.

V

Зусім жоўтымі сталі вішні і пачалі скідаць з сябе лісты. Ранешнімі першымі замаразкамі мерзлы перад вокнамі сьпелыя бэры... Сонечныя былі дні.

Раз прышоўшы з работы, пад вечар, Зынга памагаў Пляцінскаму абіраць гэтыя бэры. Наабіралі яны іх некалькі кашоў, рэшту страсьлі; пасля сядзелі на камені каля дзвярэй.

Маўкліваму ад прыроды Пляцінскаму добра было маўчаць. Зынга-ж з тых часоў, як пакінуў піць, таксама часамі любіў памаўчаць. Так і сядзелі яны моўчкі абодва. Пляцінскі вылічваў у галаве сваёй, колькі яму заплаціць управа чыгункі за ачыстку ўборнай на таварнай станцыі, у Зынгі-ж думкі былі розныя і дробныя.

Блізка быў вечар.

— Зынга Захар тут живе?—пачуўся з вуліцы голас.

— А чаго?

— Пісьмо.

Гэта было незнаёма Зыngu. Цягаючыся па сьвеце, многа чаго бачачы і перажываючы, быў ён неяк усё-ж далёка душой сваёй ад людзей. І гэта было першае пісьмо, за жыццё атрыманае ім.

Як малое дзіця падбег ён да варот, выхваціў з рук чалавека пісьмо, доўга варочаў яго ў руках, далікатна, паволі як-бы баючыся чаго, пачаў разрываць яго. Ад няпрывычкі чытаць ён доўга ўглядаўся ў ліст паперы, сьпісаны вялікімі літарамі, пакуль упэўніўся, што Рыта вядзе вялікую і цікавую работу, што яна хутка прыедзе і забярэ яго з сабою.

Пісьмо было поўна ласкавых слоў, і гэта таксама было новым для Зынгі, размякчыла яго, зрабіла падобным да дзіцяці...

Вакол быў пах зямлі, дыму і груш.

Гэтыя грушы, рассыпаныя па жоўтым лісьці, ляжалі ў яго каля ног і пахам, і выглядам навявалі на чалавека нейкую сьвежасьць. Яны нагадоўвалі яму цяпер нешта мінулае, варушылі ўспаміны аб ім.

Можа і ня было гэта звязана з імі вострых вельмі перажываньняў, але часта, наогул, сьвежасьць гэтая адчувалася. Была яна і ў зямлі, якое многа было пройдзена, была яна ў такіх самых васеньніх днёх, ясных і ціхіх, калі і працавалася, і гулялася, і многа было перапакутавана. Многа раз білі яго, многа раз ён біў; такім-жа сьвежа-здоровым васеньнім днём пахаваў ён жонку сваю... І ўсё гэта, як нешта і далёкае па часу, і блізкае ўявілася без асабістых выразных здарэньняў, а так, усё доўгае, вострае і важнае, бо яно-ж гэта запаўняла жыццё, бо апрача-ж яго нічога больш ня было; хоць і было яно часта нядобрым і пакутным...

Вастрата гэтая ахваціла Захара Зыngu.

— Эх ты, брат ты мой,—сказаў ён, коса глянуўшы на Дзяніса Пляцінскага.

Той маўчаў, нешта думаў і ўпарта чухаў бараду.

І раптам зьявілася ў Захара Зынгі патрэба стаць блізім гэтаму панураму чалавеку, выявіць перад ім якую-небудзь

шчырасьць. Ён павярнуўся да яго і пачаў глядзець на яго. А той скончыў свае вылічэньні і, мусіць, выгадна для сябе, бо пляснуў рукамі, што мала калі з ім бывала, пакалупаў задумённа ў носе і сказаў:

— Конь мой белы закульгавеў, то няма як ехаць мне сягонья. Дык ты, братка, пастаў мне кватэрку, калі маеш грошы, бо ў мяне якраз сягонья няма. Я табе аддам...

— Хадзем,—рашуча сказаў Зынга, махнуўшы на бок галавою і рукою.

— У двух?

— У двух.

— Праўда?

— А я што, не магу ісьці з табою?.. Я-ж табе казаў, набаўлю табе рубель за кватэру, бо не такі я чалавек... Сягонья мне выдалі за работу грошы і я ня скнара якая-небудзь!..

Яны пашлі, і Зынга ўсё гаварыў. Дашоўшы да піўной, ён раптам прыпыніўся ў задуменьні; былі ў яго думкі даць Пляцінскаму грошай на гарэлку, а самаму вярнуцца дадому, пакуль яшчэ ня позна, але пачуў у піўной знаёмыя галасы і адчуў вялікі смутак, што няма ў яго гармоні.

— Ну, ты што?—тузянуў яго за рукаў Пляцінскі.

— Хадзем, братка,—адказаў Зынга і палез на ганак.

Там яны сядзелі з Пляцінскім за поўнач, дадому йшлі абняўшыся, пакуль дашлі—некалькі раз лаяліся, многа раз цаляваліся і, нарэшце, заснулі на аднэй пасьцелі ў Пляцінскага...

Назаўтра быў хмурны дзень, цярусілася імша, плылі па небе сіня-чорныя хмары, і голая вёсна перад вокнамі гоўдаліся і расказвалі аб хмурнай глыбокадумнасьці.

Зынга не пашоў на работу. Дзяніс Пляцінскі паехаў з бочкаю ў горад, а ён у нерашучасьці, у нэрвовасьці і ў сьмешным сьпяшаньні хадзіў па хаце і цёр рукі. Пасьля, як-бы прыпомніўшы нешта важнае, патрэбнае і нават неабходнае, хутка адзеўся, абмацаў у кішэні грошы, пашоў у горад і купіў там гармонь. Да самага вечару ён цацкаўся з ёю—разглядаў, пробаваў галасы, браў акорды, а як надышоў вечар і зьявіўся Пляцінскі,—яны ў двух пашлі ў піўную.

Там яны і прасядзелі да дзевяці гадзін ночы.

VI

Адзін раз вечарам Захар Зынга сядзеў у піўной і вяла браў на гармоні мінорныя акорды. Вакол аго гулі падпіўшыя людзі.

Зьверху, з клюбу, чуваць было бурную музыку рояля, а з вуліц чуўся яшчэ ня сьціхшы на ноч шум гораду.

Зынга чакаў „кліента“.

— Іграй,—грунуў грубы і сільны голас.

Зынга павярнуў у той бок галаву. Там сядзеў даўнейшы буйны гандляр быдлам, барадаты і тоўсты Пруткевіч.

— Што іграць?

— Што хочаш... Вяселі...

— Мажор браць?

— Мажор, шміжор—мне ўсё роўна... В-валі!

Зынга грануў фэльд'егерскі марш.

— Пачакай,—перапыніў яго вялы голас нейкага сінятварага, зморшчанага чалавека,—зайграй мне разлуку.

Перамяніўшы тон, Зынга зайграў вальс.

— Разлуку грай,—падняўся чалавечак.

— Ты хочаш з галавою разлучыцца ці не!—заявіў Пруткевіч,—глядзі, а то шыю зьвярну.

— Каму, мне шыю зьвернець?

— А ты хто такі?!

— Я хто?! Я праўшчык фартэп'янаў! От хто я! А ты хто?!

Знаёмства гэтых людзей адбылося так, што Пруткевіч падняўся, намерыўшыся даць праўшчыку фартэп'янаў па шыі, але тады раптам пасярод піўной вырасла постаць жанчыны. Зынга раптам прыпомніў, што яна дагэтуль сядзела моўчкі, з нейкім маладым, як-бы вайсковым і піла піва.

Нізкая і намазаная парфумай, у чорным, памятым, шырокім пальто з густымі фалдамі, яна адапхнула да сьцяны Пруткевіча і папрасіла Зынгу:

— Падыграй мне.

Зынга, гатовы, глянуў на яе.

Жанчына засьпявала:

Ой, у полі ды на волі цераз межы-ы-ы...

Ды дарога разьляглася.

Голас у яе быў сільны, і нечым нядобрым спачатку павеяла ад гэтае яе песьні. Пасья, як Зынга пачаў ціха, каб не за-

глушыць яе, падыгрываць, яна неяк павесялела і голас яе стаў сакаўным нейкім і больш прыемным.

Пазаростала травой,
Каб прайсці я не магла там...

Яна затупала нагамі, і тады праўшчык фартэп'янаў памог ёй прыпеўку:

Ой—гоп!..
Ой, я зельле растрасу,
Ногі лёгка пранясу!..

— Іграй, братка,—прасіў нехта Зыngu,—на, выпі і іграй.
Зынга выпіў. Жанчына, ня скончыўшы, сьціхла...

— Іграй польку.

— „Польку сьмех“?

— Якую хочаш.

— Якую ты хочаш!

— Мне ўсё роўна...

— Дай яму выпіць.

— На, выпі ды іграй.

Зынга зайграў „польку сьмех“.

— Зайграй от што... Падыграй.

Гэта прасіў „праўшчык фартэп'янаў“.

Абцёршы вусы, ён яшчэ выпіў, паднёс шклянку Зыngu і яшчэ выпіў сам.

Зынга нарыхтаваўся.

— Слухай!..

Зынга расцягнуў гармонь, а той засьпяваў:

Р-р-размалюю прычандалы..
р-р-разынясу усе прыстр-ройкі...

— Ты што за злыбеду сьпяваеш?! Эй, ты!..—гукнуў Пруткевіч.—Зынга, не падыгравай яму!

А той змоўк, плюнуў, абцёр вусы і залепятаў сьмешным голасам і п'яным мотывам тое самае.

Пруткевіч сарваўся з месца, схваціў яго за плечы, падняў вышэй стала, грунуў яго нагамі па падлозе, і патрасаючы ім у такт страшнаю актаваю, зароў:

Дзед б-боб-б малаціў,
Б-баб-ба падсявала..
Пяць год дзед прасіў,
Б-баба не дава-ала!..

Зынга, радасны, з усіх сіл рэзнуў на гармоні гэты мотыў, а Пруткевіч, адкінуўшы ў бок праўшчыка фартэп'янаў, пашоў трапака.

Тады з'явіўся буфэтчык і яшчэ двое з ім і пачалі разганяць вяселье.

— Сталоўку зачыняць цераз цябе, — крычаў буфэтчык Зыngu.

— Сталоўку?! — грозна запытаў Зынга.

— Сталоўку.

— Пашоў ты к... з сваёй сталоўкай.

Буфэтчык ахvacіў яго за каўнер і выпхнуў на вуліцу.

Падыгрываючы нейкі мотыў, Зынга прашоў паволі дзёве суседнія вуліцы, пакуль яго не разабраў хмель. Тады вярнуўся і, лаючыся і іграючы, пашоў дадому.

Дзяніса Пляцінскага ня было дома і сені былі замкнёны.

Зынга пастаяў каля дзёварэй і дагадаўся, што трэба выняць вакно, але ногі ўжо ня трымалі яго і галаву вадзіла ў бакі. Ён там-жа аб'ехаў на зямлю, дзе стаяў. Абняўшы гармонь, ён так і задрамаў, трасучыся ад холаду.

Перад самым днём прыехаў Дзяніс Пляцінскі.

— Хто гэта? — запытаў ён моцна.

Зынга маўчаў.

— Хто тут? — мацней гукнуў Дзяніс.

Чалавек падняў галаву.

— Захар!?

— Зьмёрз я, — адказаў Захар, ляскаючы зубамі.

— Ідзі ў хату.

— Адамкні дзёверы.

Ніяк ня мог сагрэцца Зынга. Тросься ён доўга, пачаў стагнаць, а пад вечар у яго з'явілася гарачка. Ноччу ён упаў у бяспамяцтва.

А на другі дзень Пляцінскаму было многа клопату — хадзіў ён па доктара і завозіў Зыngu ў больніцу...

Няведаныя ім раней пачуцьці апаноўвалі яго.

VII

Пахла зямля і вецер адносіў вугальны пыл у поле... Ціхая была трава, пажайцеўшая і прыпаўшая да зямлі. Ясна было...

У той дзень і памёр у больніцы Захар Зынга.

Дзяніс Пляцінскі запрог свае коні ў старыя драбіны і моўчкі адзін павёз яго хаваць. Ён сядзеў, згорбіўшыся, на белай, новай, пахучай смалою труне, паволі, як-бы з нейкай упэўненасьцю, сьцёбаў пугаю коні, а як яны пробавалі бегчы,—стрымліваў іх.

Вечарам ён доўга сядзеў адзін, цёр пальцамі твар і сярод ночы раптам падняўся і сам з сабою разважаючы, пашоў і даў тэлеграму Рыце.

Рыта прыехала цераз дзень, раніцою... Таксама ясна было.

Яна з Дзянісам Пляцінскім мала гаварыла, хадзіла на могілкі і, як прышла назад,—раптам сабралася ехаць.

— Паедзеш?—сказаў Пляцінскі.

— Паеду.

— Саўсім?

— Ня ведаю...

І яна пашла на станцыю.

Ён дагнаў яе за варотамі, схваціў за руку і, трасучы яе сваімі каравымі цьвёрдымі пальцамі, усё гаварыў, глытаючы словы:

— Дачушка... родная... Рытачка... родная...

Яна абняла яго галаву і пацалавала ў зморшчаны лоб.

Ён больш яшчэ сагнуўся і пашоў скоранька назад. Цераз хвіліну ён запрагаў коні ехаць на работу.

А яна йшла да станцыі бакавою пуцінай чыгункі. Лёг ужо чорны вечар і, прытаіўшыся, маўчала зямля. Толькі горад повен быў зыкаў. Яны беглі над зямлёй, шырокія, неабдымныя, магутныя сілай стварыўшага іх чалавека. Яны маглі зрушыць сьвет сваёю магутнасьцю — так гэта ўздымалі яны істоту чалавека...

Бясконднасьцю, у вагнёх, ішоў факельны ход... Ня было канца ні зыкам, ні людзям, ні цачудьцям. І на мяжы іх думак—вырасла ў Рыты: усё чалавечтва ў гэтым ходзе...

Поезд крычаў і стукаў, зьбіраўся адыходзіць, а Рыта стаяла, ахопленая жаданьнем пайсьці туды і з усімі ўсё ісьці, ды ісьці...

А. Гурло

З дыкля „Бацькаўшчына“

Даўно я тут, даўно ня быў...
Ня слухаў шэlestу вярбы
І златаструнных шэптаў клёнаў...

І вось гляджу цяпер здзіўлёна
На ўсё, што бачу, як чужы,
А сэрца б'ецца і дрыжыць,

А ў думках рояцца ўспаміны...
Тут першы раз спаткаў дзяўчыну,
Якой пасля не спатыкаў.

Мая дрыжачая рука
За кветкай цягнецца язьміну...
Я родны кут даўно пакінуў,

Але зусім не занядбаў.
Скажы, пахілая вярба,
Мне ўсё, усё, што ўспомніць можаш.

Мне цяжка быць на бездарожжы
І некага мне запытаць
Пра ўсё, што ліпне, як слата,

Да сэрца і душу трывожыць.
Тут паранейшаму ўсё гожа,
Але я сам ужо ня той.

Хоць цешуся я пекнатай,
Хоць сэрца просіць успамінаў,
Хоць рад я кожную галіну

Абняць і шчыра цалаваць,—
Але мае галава,
І кроў патроху ў жылах стыне.

Ї кветка белая язьміну
Мне навявае цяжкі сон.—
Тут сэрцы колісь ў унісон

У шчасьлівай біліся трывозе,
Але сябе я замарозіў
Ва ўздыхах хваль чужой крыві.

Мінулага ўжо не злавіць,
Прашоўшага ўжо не спагоніш—
Гады пранесьліся пагоняй.

Шкада цяпер, шкада ўсяго,
Шкада пагод і непагод,
Якія мне жыцьцё дарыла.

А больш шкада, што ўзмахі крылаў
У гняздо сваё ледзь занясьлі.
Ах, сэрца, сэрца як баліць

Ї б'ецца ў распачы, трывозе.
Сябе я ў час той замарозіў,
Як кветкі раньнія цьвілі.

Вершы Я. Пушчы

* * *

Выгляд твой малажавы збляжэў,—
ты ўжо стала ня тая, другая.
Да мяне прытуліся бліжэй,
хоць зарніца ў палёх дагарае.

Пашто сьвецяцца сьлёзы ў вачох
і расою цвітуць каляровай?
Палажы мне чало на плячо,—
ня сумуюць хай хмурыя бровы.

Нечакана цябе я сустрэў,—
твае вусны красою палалі.
Зоры сыпалі сьмех нам са стрэх
і ўсьміхаліся зорамі далі.

Мы былі тады толькі адны,—
па дарозе ступалі спакойна.
Праімчаліся гэныя дні,
праімчаліся шпаркімі коньмі.

Не вярнуць іх ніколі ужо,—
толькі ўспомніцца часам, як несьлі.
Яшчэ жар не адцвіў, не пажоўк,—
яшчэ будуць і казкі, і песьні.

24-III-26 г.

* * *

Праплюскочуць гады, бы вада,—
пашчапаеўца сэрца нашчэнт.
Для жыцця, што магу—ўсё аддам,
стану больш задумённым яшчэ.

Ўжо ня буду свавольным такім,
спахмурнеюць павекі вачэй.
Я згублю свой бярозавы кій,
а таксама й сярмягу з плячэй.

Вечарам выйду ў прастор,—
пэўна ногі завязнуць ў пясках.
Не спаткаю сваіх там сясьцёр,—
не пайду ў апантаны падскок.

Застануся адзін-адзінок,—
будзе песня ў палёх адцьвітаць.
Завію дзень апошні ў вянок,—
больш ня будзе каго мне вітаць.

8-IV-26 г.

* * *

Дружбакоў-таварышаў ня маю,—
я сёння ўсім чужы.
А здавалася-б, у сьветлым маі
з імі весяліцца, жыць.

Ну, што-ж, няхай, няхай і гэтак...
Каму дакоры слаць?
Зьбяру я летам многа кветак
і ўсё пакідаю на шлях.

Праходзіць будзе падарожны,
падые мо' з адну.
Жыцьця ня стрэну я з парожным,—
ўсьміхнуся сонцу, дню.

Ўсьміхнуся зораньцы на ўсходзе...
Як многа сьветлых мар!
Заўсёды з ветрам лямант ходзіць,
заўсёды сьлёзы з хмар.

Прыгоршчамі я іх зьбіраю
і песьню весялю.
Пайду сьпяваць па родным краі,
дзе хвойны шум-салют.

Я там свайго спаткаю брата,
там буйства растрасу.
Я струн ня буду ў шуме кратаць,—
з лістоў зьмяту расу.

Абняўшыся, мы разам пойдзем,
блудзіў-жа там я скрозь.
Усьміхнецца нам бялявы поўдзень
на сьцежцы буйных рос.

* * *

Сёння
вочы свае праглядзеў..
Хараство,
прыгожасьць
у палёх.
Расцьвітае
там сонечны дзень,
і туман
над далінай ня лёг.
А помню,
мяне ён пужаў:
здавалася
зданні
выходзяць з яго.
Усю істоту
ахопліваў жах,—
уцякаў
у дуброву бягом.
І адтуль галасіў:
ня пужай
не заві,—
ў тваёй шэрані
скрухі падзол.
Над мінулым
залом я завіў,
мне ня страшна
сьцюдзёная золь.

13-IV-26 г.

Паўлюк Трус

*Жывеш ня вечна, чалавек,
Перажыві-ж у момант век!..*

М. Багдановіч

Прысьвячаю М.

* * *

Ой у лузе, пры даліне
Разьвівалася каліна,
Пад калінаю крыніца,
Цалавалася з зарніцай...

Ты з крыніцы воду брала,
Там журылася ці мала,—
Сьлёзы сыпала—брусьніцы,
Як стаялі ля крыніцы.

І стаялі да зьмярканьня,
Вербы плакалі ў тумане.
А як месяц плыў у высі,—
Мы з табою разышліся.

Разышліся ля ваколіц,
Ты пашла жытнёвым полем,
Я далінаю зялёнай
Адзінокі, задумённы.

Нам з табою ў разьвітаньні,
Поле крылася туманам.
А ў тумане, пры дарозе,
Спалі ў цьвецені бярозы.

Спалі шумныя яліны,
Не гайдаліся галіны.
Толькі ў прозалаці кволай,
Росы сыпаліся долу.

Росы сыпаліся ў цвіццень,
Асыпаліся між вещьця.
Як лілеі ў сонных хвалях,
Завіваліся ў каралі...

Павей вецер з-за дубровы,
А я ўспомню чорны бровы.
Чорны бровы, ясны зочы—
„Павей вецер апаўночы!..“

Можа ў ветры,
ветравіньні,—
У ветравіньні—
пры даліне,
Пры даліне—
ў вечар сіні,
Вобраз ў сэрцы
не астыне?..

Можа вобраз не завяне,
А ў зялёным барваваньні
Буйным цвіццям разаўецца,
Кветкай шчасьця усьміхнецца?..

Бо яшчэ ў працягу жыцьця,
Васількамі ў сьпелым жыце
Ня ўсьміхаліся мне вочы,
Як ўсьміхнуліся аднойчы...

.

Калі-ж міла сэрцам чулым,
Ды другога прыгарнула,—
То разьвейся, буйны вецер,
Над калінаю—у вещьці!..

А я ў ветры—ветры ніцым,
Ўспомню звонкую крыніцу,
Ўспомню вечар верасьнёвы,
Над вадой садок вішнёвы.

І ў садох, дзе тонуць хаты,
Сьпевы звонкія дзяўчатаў

Будуць вольна і гульліва
Заміраць у пералівах.

Плыве човен,
вады повен—
човен апаўночы...
Зацьвілі—
закрасавалі,
твае кары вочы.

Зацьвіла—
закрасавала
радасьці усьмешка.
Буйным лісьцем
завіліся
жыцьця твайго сыцежкі!..

Плыве човен,
вады повен
ды гайдае хвалі!..
Завіліся
тыя сыцежкі
ў пацеркі—
каралі!..

І сьмяюцца
кары вочы
кветкай—
сонцавеем.
Толькі ў полі,
на прывольлі,
ветры веюць,
веюць...

Плыве човен,
вады повен—
човен у зацішку...
Ня журыся,
усьміхніся—
усьміхніся
нішкам.

Ці гады,
як тыя хвалі—
хвалі на прымор'і...
Адшумелі,
адгукалі—
прасьпявалі
скора?..

Плыве човен,
вады повен...
Вербы гнуцца,
гнуцца...
Нагінаюцца да долу,
журацца—
сьмяюцца.

Ня журыся,
ты дзяўчына,
позна—
апаўночы!..
Хай цьвітуць,
не адцьвітаюць
твае кары вочы.

Хай цьвіце,
не адцьвітае
радасьці усьмешка!..
Буйным лісьцем
завіліся
твайго жыцьця
сьцежкі!..

.
.

Пад вясновыя павевы,
Буду чуць, як тонуць сьпевы,—
Буду чуць у лозах ніцых
Гоман звонкае крыніцы.

А ты ў вечар над крыніцай,
Ў кволай цьвецені зарніцаў,

Будзеш з красачак-званочкаў
Завіваць сабе вяночкі.

І ў купальскую, ой, ночку,
Выйдзеш з вёдрамі па воду;
Ты вазьмі тыя вяночкі
І пусьці на быстры воды.

Ты пусьці іх да ўсход сонца..
Да ўсход сонца сядзь на камень,
Сядзь на камень, падзівіся,
Падзівіся, усьміхніся!..

Калі сыдуцца вяночкі,
Ды на жвірыстым пясочку..
Будзеш пець і ня журыцца,
Да ўсход сонца, ля крыніцы.

А як станеш рана-рана—
На вадзе вянкi завянуць.
Будзеш плакаць і журыцца,—
Сьлёзы высушыць крыніца!..

Ветры буйныя з-за гаю
Разьнясуць журбу па полі,
І ты ў радасьці—на волі,
Сэнс жыцьця тады пазнаеш.

Як пазнаеш дно... і цені..
Ня цьвітуць чаму каменні..
.....

Тады я адзін пазнаю,
Што на дне душы ты маеш.

Можа ўспомніш мае словы,
Што жыцьцё на шлях суровы
Нас паставіла увосень
Ткаць узоры з яго кросен.

Вецер вее на даліну,
Будзіць ў сэрцы успаміны.
Мо' апошнія?..—Няйначай!..
Сэрца ў распачы ня плача.

П. Галавач

Перад канцом

(Апавяданьне)

Старык доктар раз-за-разам уздымаў на яго з-пад акуляраў вочы, задаваў неўпапад розныя пытаньні і, не прыслухоўваючыся, што хворы адказвае, перакладаў ужо ў некаторы раз з аднаго месца на другое па адной анкеты, на якіх былі напісаны гісторыі хворасьцяў.

— Прыблізна з тыдзень назад пачала хвароба аб сабе так моцна напамінаць. Раніцай аніяк устаць немагчыма, пакуль не разойдзецца кроў, а як расхаджуся, дык да другой раніцы нібы й зусім здаровы,—адказваў ужо ў другі раз на другі раз заданае пытаньне доктара хворы.

А доктар, зусім ня слухаючы, што кажа хворы, углядаючыся ў анкету, пачаў гаварыць.

— Вясна—самая прыгожая пара ў гаду. Яна абуджае жыцьцё ў прыродзе пасля зімняе сьпячкі мёртвай. Усё ў прыродзе, і чалавек таксама, з вялікай радасьцю чакае вясны, і калі хворы ён, дык думае, скарэй-бы вясна, тады буду ўжо жыць, і радуецца кожнаму выглядзе з-за хмар сонца, кожнаму маленькаму раўчачку на вуліцы, бо яны сьведчаць аб тым, што блізка вясна, поўная жыцьця, поўная прыгожасьці. Але разам з вясной падкрадаецца да чалавека і сьмерць, і хворасьці розныя і больш за ўсё ціснуць людзей... І ўсё за імавернасьць чалавечую. Чалавек з адчыненымі грудзьмі йдзе насустрач вясне, а яна ня так, падругому да яго...

Доктар зьняў акуляры, працёр іх, сеў на зэдлік і ўзяў адну анкету ў руку.

— Пятро Акуліч, так, вось і знашоў.—Потым, углядаючыся ў напісанае на анкеце, гаварыў сабе:—сэрца... гм... сэрца, браце, што помпа, перастане працаваць—і кроў не пабяжыць.

Хворы на днях быў у рэнтгенаўскім габінэце на прась вечваньні і цяпер прышоў праведаць вынікі. Хварэў ужо даўно, але з прыходам зімы сыдхла нібы хворасьць і ён забыўся аб ёй, а з адлігай зноў абудзілася, прымусіла ў амбуляторыю пайсьці. У дзень за працай ён і сёньня забыўся аб хворасьці, а цяпер, калі ўбачыў сябе ў гэтым чысьценькім габінэце з абведзенымі белай маслянай хварбай сьценамі і перад сабой старыка доктара таксама ў белым, унутры пачала расьці трывога. А што, калі скажа, што машынка скоро стане? Дрэнна тады. Можа й да вясны не дажыву? Няўжо гэта можа быць? Вясна-ж ужо зусім блізка, скоро нават гарадзкія вуліцы прыгажэй стануць, прыбярэцца ў зелень рэдкіх тут дрэўцаў. А ў саду як прыгожа там вясной, у цяньку, праз рэдкія лісьцікі дрэў будзе сонца гульліва сьмяяцца... А ты можа ў зямлі будзеш ужо гнісьці. Ад гэтай думкі ўсё цела абдало холадам, і ён уздрыгнуў. Потым апамятаваўся, стараўся адагнаць гэтую страшную думку другой. Глупства, гэта пройдзе. Адліга пачалася, застудзіў сябе трохі, ну і абудзілася старое. Вунь-жа й суседзі хварэюць, папраўляюцца,—гэта пройдзе. Трэба будзе толькі сачыць за сабой ды адпачыць трохі прыдзецца. І хацелася чуць ад доктара гэтакія-ж словы.

А доктар ужо ў трэці раз задаваў нейкае пытаньне, трымаючы ў руцэ анкету.

— А? Выбачайце, замарыўся я здорава.—Пачаў расказаць доктару, як пражыў маленства, як жыў у часы вайны. А доктар, відаць было, ужо ня слухае яго, а аб чымсь думае. Ён водзіць алоўкам па аднэй рысцы па паперы, часам прытка ўздыме руку, нібы імкнецца пачаць нешта пісаць, потым зноў паціху кладзе яе на паперу—і зноў аловак чыркае па аднэй рысцы. У гэты момант устаўляў у гутарку сваё заўсёднае—так, так.

Калі хворы, ня скончыўшы казаць, спыніўся і пачаў кашляць, доктар яшчэ раз узняў руку, паставіў на паперы кропку і пачаў сам гаварыць.

— Наша, мэдыкаў, практыка кажа, што хворым у большасьці, калі не заўсёды, ня трэба праўды казаць,—гэтым можна толькі горш зрабіць.

„Дык няўжо-ж“?.. мільганула думка ў хворага, а доктар казаў далей.

— Калі чалавек зусім здаровы, ён ні на хвіліну не задумаецца аб сьмерці, ды і аб жыцці ні вельмі прывык ён думаць. І хоць над галавой будзе пагроза сьмерці, усё роўна куды хочаш палезе, у загрудкі з ёю возьмецца. А як захварэе, спужаецца тады трохі, але цешыць сябе думкай аб тым, што ачунае. Пачуць яму ў такі момант, што сьмерць за плячыма, ня зусім прыемная вестка...

„Няўжо пра мяне гаворыць?“ Хацелася адгадаць далейшыя словы доктара і хацелася, каб яны былі не такімі, да якіх, як відаць, хіліцца думка доктара.

— Такой весткай,—казаў зноў доктар,—можна спужаць чалавека. Ён тады стане ўвесь час толькі аб сьмерці думаць і толькі паскорыць канец свой. Бывала шмат выпадкаў, калі такі хворы накладваў на сябе рукі, ня вытрымліваў. Гэта думка мучыць, нэрвуе, і чалавек, ведаючы, што ўсё роўна канец, рашаецца на самагубства. Трэба лічыцца з псыхолёгічным момантам у такіх выпадках, ведаць добра таго, каму гаворыш.

„Значыць, мне ўсё гэта кажа“, падумаў пра сябе хворы, а потым чутна да доктара сказаў: Вы мне можаце праўду казаць, мяне-ж добра ведаеце, ня з пужлівых, здаецца. Я ведаю чым хварэю і які павінен быць канец.—Гаварыў гэта, а сам думаў, жадаў, каб доктар сказаў, што хворасьць у яго скоро пройдзе, што яна часова. А нейкі нутраны голас сароміў:—што-ж гэта, брат, язык адно кажа, а нутро другое зусім! Не чакаў ад цябе гэтага.

Доктар на яго словы нічога не адказаў. Відаць было, што ён як-бы нечым устрывожан, што думае таксама ня тое, што гаворыць, і чамусьці баіцца выказаць тое, што думае, гаворыць другое, каб не маўчаць.

— Дзіўна жыццё наша складаецца, у ваднаго даўжэй трохі, у другога карацей, але канец аднолькавы ўва ўсіх. Адбыў сваё тут, зрабіў, што трэба было, паглядзеў на прыгожасьць жыцця—і йдзі, брат, не затрымлівайся, дай месца другому. Кароткае жыццё і шмат у ім прыгожага, а чалавек усё незадаволен.

— Гэта нядрэнна. Калі-б людзі адчувалі сябе задаволенымі ўва ўсім, тады ня было-б таго, што штурхае жыццё ўперад, ня было-б стымулу ў разьвіцці. Жыццё ня йшло-б уперад, не разьвівалася-б, а пачалася-б абломаўшчына. А так ча-

лавек незадоволен тым, што ёсьць, большага хоча, да лепшага імкнецца, перамагае прыроду, перарабляе грамадзкі лад і дасягае лепшага... Першабытны чалавек нічога ня ведаў, зямлю палкай калупаў, а ў нашы часы трактар уздымае глебу, трактар зроблены такім-жа чалавекам. Ад палкі да трактара які доўгі гэта шлях і як па гэтым шляху, каб раскласьці яго перад намі, выразна можна было-б прасачыць гісторыю чалавека. Трудны і прыгожы шлях. Шмат зрабіў ужо вось гэты маленькі чалавек, а колькі яшчэ зробіць? І гэта ўсё ў імкненьні да лепшага... Быць усім здаволеным можа толькі абломаўскі тып, мешчанін, якому да нічога, апрача сваёй хаты, печы, ложку і кіндзюка, справы няма.

— Вы ня зусім мяне зразумелі, і я хацеў сказаць, што адзін чалавек можа й мала па ліку гадоў пражыве, але ў той-жа час і багата, бо багата зробіць для грамадства, а другі доўга жыве і ўсё няпрыкметна, усё ў душонцы сваёй капаецца,—праказаў доктар.—Хто жыве ня толькі для сябе, той больш захапляецца жыццём, бачыць у ім больш прыгожага і цяжка прыйсьці да гэтага чалавека і сказаць: ну, браце, рыхтуйся, скоро табе трэба пайсьці адсюль.—З гэтымі словамі доктар палажыў руку на плячо хворага. Зрабіў ён гэта мэханічна. А хворы пачуў, нібы да яго голага пляча дакрануліся кавалкам халоднага жалеза, і ад гэтага пачуцця несьведома адхіліў плячо ад рукі. Доктар, заўважыўшы гэта, зьняў руку.

— Значыць?..

— Баюся засмучаць вас, але вынікі такія... вы хворасьць сваю ведалі, у вас сэрца цьвярдзее. Процэс гэты цягнецца больш чатырох год. На курорт паехалі позна і толькі на трохі адсутулі тое, што павінна было быць. Цяжкая праца паскорыла гэты процэс.

Гэтыя словы абдавалі хворага, нібы халоднай вадой хто паліваў яго, пасыла кожнага слова ўздрыгваў. Ён чуў, што цяжэе, прырастае да зэдліка, на якім сядзіць. Здаецца, што чуе, як з перабоямі б'ецца сэрца і па жылах бегае халодная ўжо кроў. Вочы самі ўсё шырэй расчыняліся і пазіралі на доктара, пыталі: значыць, скоро перастане работаць? А доктар узяў яго за руку, выгаварваў халодныя выразныя словы.

— Гэты процэс можа яшчэ зацягнуцца самае большае на некалькі месяцаў, а там сэрца адмовіцца работаць. Рана

яно знасілася ў вас. Толькі ня думайце над гэтым. Рана ці позна канец павінен быць. Вы сёння, я заўтра, а хто-небудзь паслязаўтра. Вы шмат зрабілі за сваё жыццё.

Відаць было, што ён хоча чым-небудзь уцешыць хворага, шукае лепшых слоў для гэтага. А хворы ўжо апамятаваўся, пра сябе думаў. „Чаго-ж я раскіс, нібы ня ведаў, што другіх вынікаў быць ня можа?“

— Я гэтага чакаў, нічога, усё роўна... Толькі шкода, што скоро.—Хацеў усьміхнуцца, але чуў, што губы крывяцца і ўсьмешка не ўдаецца. Устаў.—Дзякую. Бывайце.

— Усяго добрага. Заходзьце да мяне, кнігі новыя ёсць... Старайцеся больш сярод людзей быць, ня сумуйце, ня думайце аб гэтым.

— Дзякую, зайду да вас. А сумаваць ня буду.

Доктар на разьвітаньне моцна сьціскаў руку ў сваёй, і ад яго рукі нейкая цеплата пашла па руцэ ў цела.

К вечару пасля дзённае адлігі ўзняўся марозік, пачаў дуць вецер. Вуліца сустрэла няпрыветліва. Стала халаднавата і Акуліч думаючы, куды-б пайсьці, несьвядома зьвярнуў улева ад амбуляторыі і накіраваўся да свайго заводзкага клюбу. Яшчэ здалёк убачыў шырокія, на цёмнай сьцяне, сьвятлом выдзеленыя вокны, а за імі то й дзела мітусяцца фігуры людзей. У клюбе людзі заўсёды ёсць.

Увашоў у вагульную залю. На лавах ля дэвярэй сядзела кучка рабочых і нешта горача спрачаліся. Далей ля сьцяны другая кучка з рогатам паказвала на насыценную газэту.

— Ай-да Сьцёпа, вось маладзец! майстра, значыць, не расхадзіся занадта. А вось паспрабаваў-бы гэта даўней зрабіць, дык, брат, вароты шырокія...

— Раней і газэт гэтых ня ведалі.

— Як ён гляне цяпер на сябе! Ну, і вывяў-жа, каб яго...

І разам заліваліся рогатам, паказваючы на малюнак у насыценнай газэце.

Далей цеснай кучай сядзела моладзь, а ў сярэдзіне дзявочы голас апавядаў.

— ...Пакланіўся ён, зьвянчайце, кажа, бацюшка, а то ксёндз ня хоча, што бяру праваслаўную. Поп ламаўся-ламаўся, дык кажа: ведаю моц каханьня, сам маладым быў, зьвян-

чаю, толькі трыццаць рублёў за гэта дай. Хлопец-бы й без папа жыў, але дзеўка хацела, каб зьвянчацца. Дык ён давай таргавацца. Поп яшчэ пяцёрку спусьціў, а больш—не, кажа, грэх з-за вас на душу бяру, адмалівацца доўга прыдзецца. Зазлаваўся хлопец, раскажаў аб гэтым дзеўцы, ды ў сельсавет, панашаму, без папоў. А той як дазнаўся, дык да бацькі, за чырвонец згаджаўся...

— Ну?..

— Дудкі, не зьвярнуліся.

Акуліч паціху няпрыкметна стаў ля гуртка, слухаў і думаў. „У іх жыцьцё крыніцай б’е, пасапраўднаму жывуць, а я раскіс. Э-эх, нюня“, папракнуў ён сябе і адразу лёгка зарагатаў разам з імі.

— А вось наш і сакратар ячэйкі. Ану, сюды яго, хай раскажа.

Не спрачаючыся пачаў расказваць анекдоты, якіх меў вялікі запас.

З залі Акуліч і яшчэ некалькі чалавек пашлі ў пакой бюро ячэйкі. Там маладая яшчэ зусім дзяўчына комсамолка—старшыня камітэту ўзаемадапамогі з падшэфнага сельсавету—пачала гаварыць яму аб становішчы ў вёсцы, свае навіны. Да сельсавету пяцьдзесят верст, завод першы пачаў шэфскую працу там месяцаў чатыры назад. У пачатку Акуліч быў толькі ў савеце і цяпер слухаў з цікавасьцю.

— Сабралі сход, дык беднаце гаварыць не давалі, раней, кажуць, свайго ўласнага хлеба пад’ежце, а потым ідзеце нас вучыць, а цяпер на сходы беднаты пруща, пад вокнамі слухаюць... У ячэйцы ўжо дванаццаць чалавек, а ходзіць моладзі багата. На расхват кнігі бяруць, а старыя дык аб Леніне ўсё. Цікава, кажуць, што-ж ён за чалавек быў, з якіх, што за простых людзей так стаяў... З малатарняй наша ўзяло. Як тады з вамі разьлічылі, так і пачалі браць: з сярэдняга паўтара пуда, з бяднейшага пуд, а то й менш, дык і яны з пяці пудоў зьехалі на два з паловай. Зубы войстраць... Цяпер да пасеўнай кампаніі рыхтуемся, трэба пракатны пункт, плугоў купіць, і колектыў з Лышніцкіх хоча арганізавацца. Трэба, каб вы прыехалі цяпер да нас, у вас лёгкая рука, як пачалі, дык бацьце, як ідзе...

— Значыць, у суботу з ранку выедзем, я сам паеду, а ў нядзелю ў Лышніцы сход.

Цалкам захоплены жыцьцём, якое бачыў у клюбе, справамі, якімі жыве цяпер падшафны сельсавет, Акуліч ішоў па вуліцы. Ён зусім забыўся на тое, што сёння быў у доктара што ў кішэні ляжыць папера, напісаная доктарам. Няпрыкметна для сябе падышоў к месцу, дзе жыў і ўспомніў, што заўтра на заводзе вытворчая нарада, да якой ён павінен падрыхтаваць нейкія матэрыялы.

Вялізны, драўляны, двухпаверхі дом кідаў на вуліцу праз вокны сьвятло электрычных лямпачак, і толькі яго пакой чорнаю плямаю вакна пазіраў у двор, і Акулічу паказалася, што там, дзе сьвятло—цёпла, прыемна, а адсюль холадам нібы вее, пустатой.

У невялікім пакойчыку столік, на ім кніг поўна, ля сьцяны ложак. На сьцену, дзе былі розныя карткі і партрэт Леніна, падала сьвятло з вакна суседняга дому праз двор.

Як уваходзіў у пакой, думаў адпачыць трошкі, пасядзець, а потым за працу. Але адразу яго ўвагу зьвярнуў на сябе чыйсьці стогн за сьцяной. Сьцяна з дошчак, паперай газэтнай абклеена і праз яе ўсё чуваць.

Чуць было, што стогне мужчына, а паміж стогну быў чуцён праз сьлёзы жаночы говар. Жанчыну сьцішаў другі мужчынскі голас.

— Плачам не дапаможаш. Так госпаду богу трэба, усе ходзім пад яго магутнай рукой... А мо' яшчэ будзе жыць. Не гаруй. Выхоўвай дзяцей у веры божай, боязнасьці, маліся за яго грахі...

Акуліч дагадаўся, што стогне за сьцяной стары сапожнік Якім. Вясёлы быў. Ладзіў боты ўвесь дзень з песьнямі, а калі Акуліч прыходзіў на кватэру, Якім праз сьцяну пытаў, ці будзе што-небудзь чытаць, каб песьняй не пашкодзіць. Часта заходзіў паслухаць газэту і любіў пагаварыць аб сваім, багатым уражаньнямі, жыцьці. Цяпер ужо больш месяца як Якім хворы. Гэта ён стогне, а другі голас—папа, прычашчаць прышоў. Сам Якім ня любіў папоў, але жонка надта набожная, яна й пазвала.

„Усё старую песьню цягнеш“, падумаў Акуліч, „век аб пакорнасьці да боязнасьці людзям пеў і цяпер пяеш! А сам рад, што чалавек канае, трошніцу заробіш... Дык няўжо-ж Якім памрэ“? Разам з гэтай думкай, холадам у цёмным пакоі абдалі словы доктара:—вы сёння, я заўтра... „А мо й ня некалькі

месяцаў засталася чакаць, а толькі некалькі дзён, можа доктар ня ўсю праўду сказаў? Успомніў доктара, яго, словы, і маленькі пакойчык здаўся халоднай дамавінай, нават пачуўся пах свечкі, што мерцвяком даюць у рукі. „Гэта з-за сыяны пах цягне“, упэўніў ён сябе. „Усё такі жыць і ведаць, што праз некалькі дзён канец,—гэта ня лёгкая справа, моцную волю трэба мець, каб не звар’яцець“, разважаў ён з сабой. „Сёння живу, а заўтра мо’ канец. Усё так проста, і ў той-жа час ніяк гэтага ўявіць не магу. Няўжо-ж я, які вось хаджу, гавару, думаю, няўжо-ж праз некалькі дзён буду ляжаць у зямлі проста, як ні на што непатрэбны кавалак мяса“. Уздрыгануў, пачуў, што холадна, і самі зубы пачалі сакатаць. „Страшна гэта. Ці-ж дзіва, што людзі прыдумвалі сабе ва ўцеху жыццё на тым сьвеце. Яны баяліся проста сказаць сабе, што памрэш, заграбуць у зямлю, згніеш і толькі, больш нічога ня будзе. Няпрыемна было чужу гэту праўду людзям, лепш было думаць, паміраючы, што там дзесьці яшчэ будзе жыць і ўжо бясконца. Казка была прыямней для іх, чымся жорсткая сапраўднасьць“. Разважаў гэтак, а сам адчуваў, што цяпер сесці за працу ня змога, пакуль за сыяной стогны будуць. Парашыў прайсціся.

Позна ўжо, але на вуліцы яшчэ людзі адзінкамі і гурткамі ходзяць узад і ўперад і нічым вуліца сёння не адрозніваецца ад мінулых вечароў.

На рагу стары, захаваўшыся ў армяк газэтчык, кожнаму праходзячаму ля яго чалавеку, гаварыў: „Антанта войска ў Кітай выслала... вайна“...

„Ці разумее ён сэнс гэтых слоў: Антанта, Кітай“,—падумаў Акуліч. „Стары, змёрз ён, мусіць, гаворачы аб Антанце і Кітаі; думае аб тым, як-бы скарэй залезці ў хаце на печ цёплую, і стаіць пакуль тут на рагу, каб трохі больш зарабіць. А мо’ і ён пісьменны, чытае сам газэты і ведае аб Антанце і Кітаі, разумее сэнс барацьбы гэтых дзвёх сіл і спачувае свайму сябру газэтчыку-кітайцу, які мо’ таксама сёння крычыць аб Антанце, толькі другое і на другой мове? Як далёка яны адзін ад другога, як мала ведаюць адзін аб другім, а ўсё-ж такі адной думкай б’юцца сэрцы ў абодвух: каб кітаец-газэтчык стаў вольным.“

Зьвярнуў у завулак, дзе ня відаць было людзей, прашоў трохі і спыніўся.

Памацнеў вецер, чутно было, як лётае ён па дварох гарадзкіх, вязьне і ад цеснаты злуецца, гудзе сярдзіта. З другога боку вуліцы з хаты праз адчыненую фортку даносіліся ціхія гукі граючай гітары.

Здавалася, што нараджаюцца гэтыя гукі недзе далёка-далёка, у бяздоннасьці ў зямлі, вырываюцца адтуль і коцяцца кругамі ва ўсе бакі, у прастор, нібы хвалі. Вось яны маленькія, ціхія, упрашаюць кагось аб нечым, потым ад упрашваньня разам пераходзяць да крыку, пагроз, у якіх чуецца адчай. То зусім сыдзіхнуць на адзін міг, каб зноў пачаць упрашваньне, і ўжо ня чутна пагроз, а плач, сьлёзы. Разам з гукамі струн гітары чуюцца гукі пяючага голасу. І ў гуках струн, і ў песьні чуюцца безнадзейныя мальбы заблудзіўшай душы, якая не знаходзіць выхаду, згубіла ўсякую надзею на гэта і плача цяпер, а з плачам выліваецца ўся маркота, уся гаротнасьць схварэўшага ў адзіноцтве, у блуджэньні бязмэтным, чалавека. Здаецца, што там б'ецца чыёсь спужанае, хворае сэрца, разрываецца на маленькія часткі—гэтыя гукі, і ад болю страшнага стогне чалавек. Здаецца, што гэта чутны ня гукі струн і песьні, а крык, безнадзейны крык чалавека, гібеючага пад цяжарам бязьлітасьлівай рукі жыцьця, крык, які вырываецца з самага нутра чалавека і ляціць на вуліцу, шукае водгуку ў сэрцах другіх людзей і, не знаходзячы яго, гібее ў пустой цішы гэтай халоднай вуліцы, і ўжо чуецца толькі сярдзітае завываньне ветру, заблудзіўшага ў цесных дварох гораду.

„Можа й яна таксама чакае блізкага канца, як і я“, падумаў Акуліч, „толькі зусім ня мае сілы і ад таго так шкадуе пражытага. Стала шкода яе, шкода і жыцьця.—Жывеш, вучышся, пазнаеш жыцьцё, а ўперадзе ўсё больш непазнанага здаецца, імкнешся ўперад... і на ўсім хаду цябе схопіць за горла, стоп, мол, годзе табе, і ня спытае згоды. Для чаго-ж тады чалавеку імкнуцца ўсё жыцьцё ўпярод, рабіць, ведаючы, што так блізка канец. Можа лепш гэты кароткі час жыцьця думаць і клапаціцца толькі аб сабе? Але не! Гэта, мусіць, адна жыла, для сябе толькі і ад таго цяпер так мучыцца, не знаходзіць сіл. Чалавек робіць для сябе і для другіх. Што змог сёньня ты зрабіць, чаго змог дасягнуць,—заўтра пасьля цябе ня прыдзецца

на гэта самае затрачваць сіл другому, ён далей пойдзе. Так ідзе развіццё грамадства. Кожнае пакаленне ўпісвае ў кнігу жыцця сваю старонку. Усе багацці навукі, тэхнікі,—усё гэта дасягнута чалавекам, такім-жа і за такі-ж кароткі час. Кожнае пакаленне рабіла сваё, а гэта зробленае ўсімі пакаленнямі, складзенае ў месца, дало ўсё гэта багацце. Адзін чалавек—нішто, разам—магутная сіла, якая ўсё можа зрабіць. Наша пакаленне таксама зрабіла нямала, яно пачало новую эпоху ў жыцці, расчыніла будучым пакаленням шырокі, сьветлы шлях“...

Думкі яго нарушыліся нейкімі дзіўнымі гукамі. Нешта аднастайна паціху гудзела, а ў гэта гудзеньне ўрываліся другія адрывістыя гукі, як-бы чалавечыя галасы.

Прашоў уперад трохі і ўспомніў, што тут блізка ў двара завод, начная зьмена, мусіць, працуе, а чуюцца сьпеў моладзі, перад комсамольскім сходам.

Тут прастарней было ветру ў гэтым вялізным заводскім двара, ён залятаў у двор, круціўся там па ўсіх куткох і потым вырываўся зноў на вуліцу, выносячы ў яе сонную, бадзёрыя, выбітыя словы песні і кідаў іх кавалкамі жалеза, адсякаючы ад аднаго вялізнага кавалка.

Гудзе завод, а праз гудзеньне, здаецца, чутны стукі малатка вялізнага, якія словамі песні лезуць у сэрца, уздымаюць чалавека.

...Але ня дарма мы трацім сілы,
Ня дарма стальлю мы грымім.

— Ня дарма трацім сілы, ня дарма, як гэта проста праўдзіва.

А адтуль ужо несьліся другія словы.

Бо сталь сваім магутным гулам
Рве пугы цёмры векавой...

Яму, стоячы ў гэтай цёмнай вуліцы сярод завывання ветру, здавалася, што чую ён ня гудзеньне машын у будынку заводу і не завываньне ветру, а чую, як грымяць дзесь падножыя, разарваныя пугы. А малады задорны голас імкнуўся ў неаб'ятны прастор, хацеў, каб яго ўсе пачулі:

Куём мы шчасьце для народу...

І зьнікаў, заглушаны моцным парывам ветру, які адносіў словы ў другі бок, потым зноў перамагаў сілу ветра і ўжо, здавалася, тысячамі галасоў выгаварваў:

Мы кавалі з юнацкім духам,
Куём мы будучыны дні...

У Акуліча ў тахт гукам песьні пачалі ступаць ногі, забілася ў тахт і сэрца, несьвядома імкнуўся ўперад у ногу з вялікай магутнай сілай, хада якой чулася ў гуках гэтае песьні.

— Сілы не дарма трацім, не дарма, бо з сілы адзінак складаецца сіла, якая збудуе будучыны дні. Гэта вось чутныя ціхія яшчэ, слабыя стукі малаткоў новых кавалёў. Яны гарачынёй сэрцаў сваіх распавілі сталь і пачынаюць кавець, а скура стукі гэтыя стануць моцнымі, чутнымі ўсім, усіх узбудзяць і прыцягнуць да гэтае кузьні. Людзі—кавалі, воля і моц іх—малаткі, а сталь—гэта вялізны, неаформаваны зусім яшчэ кавалак—жыццё, па ім б'юць малаткі кавалёў і з неаформаванага кавалка сталі абрысоўваюцца ўжо рысы, контуры новай, задуманай кавалямі, формы.

Прашоў далей і ўбачыў п'янага, які трымаўся за жалеза каля вакна магазыну і нешта гаварыў пра сябе, а як пачуў крокі Акуліча, пачаў лаяцца. Лаянка гэта нечым дзікім, аджыўшым чулася на гэтай вуліцы. Скарэй абышоў п'янага і пашоў уперад, дзе відны былі людзі.

Уперадзе ад яго йшла жанчына ў пальто, на галаве шляпа. Не хацелася даганяць яе і Акуліч сыцішыў ход, але ўбачыў, што яна аглянулася на яго і таксама сыцішыла ход, а калі падраўняліся, глянула ў твар яму і запытала.

— Можа запалкі маеш, закурим.

Ад папяросы адмовіўся, але выняў запалкі, чыркнуў. З-пад шляпы, нахіленай над запалкай, выглядваў ужо ня зусім малады твар.

— Чаго ўглядаешся,—сказала яна,—не пазнаеш-жа мяне. А мо' я пазнаеш, я ня прыпомню, хіба можна ўсіх, колькі вас бывае...

Акуліч адразу не разумеў, аб чым яна гаворыць, і глядзеў пытлівым поглядам у твар ёй.

— Н-ну і ўпёрся вачмі, што табе няма куды іх дзець? Сумуеш? Сорамна мужчыне гэтак, чаго сумаваць, хадзем гуляць!

Жыцьцё—кароткі міг, праяваеш—ня зьвернеш, значыць лаві, што плыве каля рук, карытайся ўсім, што ёсьць лепшага, пакуль можаш.

„Простытутка“, зразумеў Акуліч, і зьявілася жаданьне пагаварыць з ёй.—А хіба гульнёй сум разгоніш, возьмеш усё лепшае ад жыцьця?

— А як яшчэ?—адказала яна запытаньнем,—дзе дзеўка і бутэлька, там усё для вас, там суму няма.

— Ну, сёння пагуляеш, пакуль дзеўка і бутэлька ёсьць, а заўтра?

— А чаму заўтра ня будзе? Калі хочаш—заўсёды будзе... А мо' скупы такі, дык я-ж не за грашмі ганюся, напляваць мне на грошы, рубель, чырвонец,—мне ўсё роўна, не знашуся адразу, гуляю каб здавальненьне мець, каб не сумаваць, як ты...

— Ня сум згоніш, а толькі згоніш душу такой гульнёй. Ты, ну скажы ад сэрца, ты знашла здавальненьне? Поўнае здавальненьне можна знайсці толькі ў карыснай рабоце для людзей і сябе.

— Комуністы, відаць? Дык чаго шляешся па нашай вуліцы ў такі час! Я папоў ня слухала і цябе слухаць ня стану. А сабе калі карыснае зрабіць? Што мне людзі зрабілі? Яны мяне малой не пашкадавалі, мной карысталіся, дык і я іш пашкадаваць ня буду. Хачу гуляць—і гуляю. Хіба ад мяне вы мужчыны, не бераце карысьці? І яшчэ чагось захацелі, апрача самой. Хопіць, і гэтага ня варта было-б!.. Толькі ты вось знашоўся ня мужчына, а ануча, а другія так і ходзяць каб узяць, пазьдзеквацца з цябе, ласкі патрабуюць. Лёгка гэта, скажы, усё жыцьцё пераносіць? Лёгка?

— Дык чаму ня кінеш гэтага, за працу ўзялася-б, цяпер можна гэта зрабіць.

— Цяпер за працу? А ці ведаеш, што расла без яе, расла гуляшчай. Не магу цяпер пакінуць, хоць і балюча часам, крыўдна.—Потым разам зьмяніла голас.—Затое весела, калі гуляю. Ну, ты сур'ёзны, спорціў мне толькі вечар. Вунь да яго пайду, гульну, каб на цябе забыцца. Прашчай, я гуляшчая, не па дарозе нам.—Пашла ў бок, дзе быў п'яны.

Паглядзеў усьлед ёй, падумаў.

— Злуе на другіх, шукаючы здаваленьня, больш крыўды, відаць, знаходзіць, а кінуць свайго ня хоча. Кожная крыўда

раніць сэрца і яна ня гоіць ран, а закрывае тонкім пластом піва, каб ня бачыць, забыцца аб іх; а чуць дакраніся, зьнімі п'яную плеўку з аднэй раны,—усе разам забалюць тады. Ад таго, відаць, да канца ўжо ня хоча варушыць іх, пашла, каб і сённяшняе замяць.

Ужо было недалёка да кватэры. Вуліца сыціхла, толькі дзе-ні-дзе пройдзе, сьпяшаючыся, адзін чалавек, ды часам вока ўгледзіць гуляючую пару. Уперадзе бялеў мост над рэчкай, гэта ад сьнегу. Вецер над рэчкай злосна гудзеў і сыпаў ахалкамі сьнегу, а ўнізе ўжо журчала вада, вырвалася з-пад лёду.

З мосту відаць асяродак гораду, сьвеціцца аганькамі лямпачак, а на сьвятле вырысоўваюцца цёмныя сілюэты дамоў.

— Як скрынкі вялізныя, стаяць гэтыя камяніцы халодныя, а каб падняў над імі ўраз крышы, глянуў у сярэдзіну,—убачыў-бы жыцьцё з яго прыгожым і брыдкім, з усім, што толькі ёсьць у жыцьці. Адно нараджаецца, другое адмірае... Адным толькі сваё ўласнае „я“ цікава, і ўсё робіцца імі для гэтага „я“, для другіх ім няма справы. Жыцьцё—кароткі міг, і пагэтаму бяры ад яго, што можаш, лепшага для сябе, як асобы. Вось іх мораль. Усё жыцьцё—гульлішча, каб здаволіць свае жаданьні, імкненьні не чалавека, а, скараэй, жывёлы, кіндзюха свайго, і ў гэтым для іх усё шчасьце жыцьця.

У другіх „я“ зусім маленькае месца знаходзіць, для іх існуе „мы“, колектыў, у якім губіцца „я“ і ў той-жа час жыве, здаваляецца. Для гэтых жыцьцё таксама кароткі міг, і яны стараюцца скарыстаць яго як можна паўней, толькі падругому. Не для свайго ўласнага, вузенькага, мяшчанскага шчасьця, а для таго, каб каваць шчасьце для колектыву, для будучых пакаленьняў, і барацьба за будучыну—вось дзе знаходзіць поўнае здавальненьне сабе „я“ гэтых, вось дзе шчасьце жыцьця гэтых. „Мы ня дарма трацім сілы“,—крычыць іх песня, ня дарма—і ў гэтым шчасьце, а што жыцьцё кароткае—ня думаюць аб гэтым, бо другія пакаленьні, сьвежыя, на зьмену йдуць. А я чаго гэта раскіс так,—папракнуў сябе Акуліч,—ня змог дома сядзець, працаваць.

Пачаў успамінаць сваё жыцьцё.—Вось перад вачыма маленькая з саламянымі стрэхамі вёска,—у полі за плугам. З семнаццаці год у завод паступіў, а праз тры гады ўцягнуўся ў рэвалюцыйную работу. У здарэньні рэвалюцыі з галавой кі-

нуўся з упэўненасьцю ў яе перамогу, як кідаецца добры плавец у рэчку, даючы нырца з упэўненасьцю, што выплыве на верх. Потым фронт, голад. Партызаншчына ў тылу ў белых, цэлае лета ў лесе бяз хлеба, солі, аднэй бульбай жылі. Выкапаш ямку, бульбы туды, нальлеш, зьверху трэсак, пяску і полымя. Распарыцца бульба і любая харч выходзіць. Потым барацьба за новую вёску і зноў завод. Сьцежка, пройдзеная за жыцьцё, зматаная ў вялікі клубок, цяпер разматвалася ў памяці і клалася перад вачмі прыгожай, цудоўнай стужкай. Колькі жаданняў, імкненняў, пачуцьцяў. Колькі прыгожага бачыў, ідучы гэтай сьцежкай!? Чорныя маленькія плямы няўдач знікаюць, зусім ня відаць іх. Ну, хіба ня шчасьце вось так пражыць сваё жыцьцё? Жыў і патраціў сілу не дарма. Клюб рабочы, насыценная газэта, рогат вясёлы, завод з грукатам машын, песня комсамольская, малатарня, купленая колектыўна сялянствам, хата-чытальня, дзяўчына—старшыня камітэту ўзаемадапамогі, пракатны пункт,—усё гэта яскравей за ўсё сьведчыла аб тым, што сілы ня дарам патрачаны. І мая частка сілы ў гэта ўкладзена. А гэта стоіць і сіл, і жыцьця.

Старое, што засталася, адамрэ, як зіма адмірае. Ёй ужо канец прышоў. Ужо сёньня ў дзень па вуліцах беглі раўчакі, журчалі людзям аб тым, што вясна йдзе, аб гэтым журчыць і вада ў рэчцы пад мостам, а к ночы зіма апошнія сілы напрудзіла, упісала ўзорамі шыбы акон, зямлю белью ўкрыла і дзьмухае ветрам, мяцелідай, хоча спужаць людзей яшчэ, але яны не хаваюцца ўжо ў каўнер, бо ведаюць, што зіма прашла, а ўзоры на шыбах, сьнег гэты, мяцеліца—гэта толькі апавяданьні аб пражытай ужо зіме і больш нічога. Так і ў жыцьці. Гітара з энкамі, п'яны, простытутка—гэта таксама толькі апавяданьне аб пражытым ужо старым, мінулым ужо, бо ўжо новае йдзе, яно ўжо тут, аб ім пеў завод комсамольскімі галасамі і галасамі машын. Малатарня, пракатны пункт—гэта сьляды новага. Дык чаго-ж журыцца мне, што канец блізка? Я шчасліва пражыў свой час, барацьбой за новае запоўніў жыцьцё да краёў, убачыў рысы новага, а цяпер трэба рабіць, пакуль ёсць яшчэ сілы...

Пасьля цемры вуліцы яскрава сьвяціла лямчачка, нібы рада была, што прышоў ён вясёлы. За сьцяной было ціха, хоць сьвятло гарэла.

— Якім памёр, значыць, і нічога; заўтра жыцьцё ў гэтым доме будзе ісьці, як ішло, ня спыніцца. Я пайду—жыцьцё так-сама будзе ісьці ўперад, маё месца зойме другі, ён будзе на шмат уперадзе ад мяне, яму ня прыдзецца праходзіць майго шляху.

Думка аб тым, што сэрца сора адмовіцца працаваць, ужо зусім не непакойла яго, яна не знаходзіла ў ім сабе месца. і Акуліч сам дзівіўся, чаго ён тады спужаўся так слоў доктара. Цяпер было адно жаданьне—больш-бы пражыць, каб больш зрабіць.

Узоры на шыбах іскрыліся тысячамі маленькіх зорак ад падаючага на шыбы сьвятла лямпачкі. За вакном чуўся яшчэ стон ветру, да чутна было, як трэцца аб сьцену і шыбы сваёй сьнегавай вопраткай адыходзячая зіма. З ласкавай усьмешкай пазіраў з сьцяны Ленін.

— ... Трубы ёсьць на заводзе, значыць, адработаны пар зусім лёгка будзе адвесьці ў халадзільнік, гэта не багата будзе каштаваць, а гэтым захаваем кожны дзень тры з паловай рублі, значыць, за год больш тысячы рублёў...

Па паперы бегаў аловак, выводзіў лічбы для заўтрага.

Менск,
17-III-26 г.

Вершы Я. Туміловіча

Сястры

Зацьвіталі дарожкі, зацьвіталі—
(А сьлядоў цяпер ніхто яе ня знойдзе)...
Разышліся на вадзе крышталі,
Узьняліся пырскі ў непагодзе.

* * *

Нешта сэрца заплялося тугою,
Завілося у млявы сон;
Хто яго мне сягоньня загоіць
І хто спыніць журбы перазвон?..

Я ня ведаю, чаму так нявесела,—
Выйду ў поле—пазьбіраю каласы,—
Стромкі клён сваёй чупрынай песеннай
Сонца звонкае ў душы маёй рассып!

* * *

І у восень—сівая кастрыца
Уплялася ў галаву як церні...

...Яна вышла—паляцела ніцам,
Толькі хвалі, хвалі загудзелі.

* * *

Маё сэрца заплялося тугою,
Завілося ў млявы сон,—
Хто яго мне сягоньня загоіць
І хто спыніць журбы перазвон?..

Мая каліна

Сасоньнік вецьці расьцілае па даліне,
Журбуе з ветрамі у шызых паплавах,—
Я прынясу сваёй брыльянцістай каліне
Вясну...

І траўня дзіўнае гальлё.

Хай разрастаецца мая каліна—
Заўецца верасамі ў сонечны павеў,—
Тады я затулюся ў сіва-срэбны іней,
Бо хтосьці там мяне заве,
О, хто заве?..

О, хто заве!..

О, хто там мяне кліча?..

Цалуюць ветры жоўты лістапад,
І неак сэрца болем сыцісклым зычыць
І не вярнуць яго да радасьці назад.

І навяду я струны сваёй ліры,
Душа мая ня спыніцца ў прасторы,—
Я з сонцам палячу ў прыгожа-сьветлы вырай,
І зазьвіняць душы маёй калосьсі хорам.

Не ападуць лісты!
Ня будзе хтось сьмяяцца,
Што дні вясны маёй ужо мінулі...

.....

О, край нязьведаны,

О, хараство,

О, шчасьце—

Маё вы сэрца болем закрунулі!

Сяргей Дарожны

* * *

Ой, ня воранаў крык над сялом,—
Закружылі вясеньнія хмары.
Ці то ветры нясуць паклон
Ад палёў іржанымі пажарамі?

Толькі там, дзе цяпер раздарожжы,
Дзе Палесься зялёныя пужы,
Сонца капае, зьвенькае дожджыкам
На вады серабрыстыя лужыны.

Хай цяпер ад вясёлага болю
Пад брывамі імглы сінява,—
Мне здалося шырокае поле
Сенажаці, трава і трава...

Многа шалесту зноў на лугу
І вясны, і травы так многа,
Толькі дрэвы шумяць і бягуць
За палі, за сяло, за дарогі,

Дзе ў прасторах далёкая сінь
Сыпле хмар залатыя мяцеліцы,
Дзе з балот туманоў валасы
Сівізною над травамі сьцелюцца.

Ах, люблю я такое Палесьсе,
І такую вясёлую зьвень!..
Ўсё зьвініць і цвіце ад песень
І зьлятае пялёсткамі ў цень.

Ой, ня воранаў крык над сялом,—
Закружылі вясеньнія хмары,
Толькі ветры нясуць паклон
Ад палёў іржанымі пажарамі.

М. Залётны

У нябесным застольі
Месяц выпрастаў сьветлыя ногі.
Марыць аб дальніх дарогах
Па гладкім зорачным полі.

Дзыбае ён па завульлі,—
Да нас крадзецца ціха пад страху:
Любім яго мы гульні
І яго залатую пацеху.

Поле ў змроках сьцішала,
Дымяцца нашы паляны,
Сёння араў я нямала,
Заўтра з сявенькаю гляну.

Прытуліся, каханка, пяшчотна,—
Я вясну сёння бачыў у полі.
Ухмыляюцца месяца шчокі,—
Нам ня трэба нічога болей.

На загонах калісьці жыта
Зазьвініць касьцельным арганам;
Тое, што намі пражыта,
Не пабачым мы заўтра рана.

Месяц заблытаўся ў брызах,
Згубіўшы шляхі свае й мэту.
Зара ў бліскучых рызах
Даёнкі разьлеяла сьвету.

У садку кукуля галосіць—
Гады нашы, мілая, лічыць.
Я цалую твае валосьці
І зары залатое аблічча.

А. Звонак

Балаты зарасьлі багавінь- нем...

Балаты зарасьлі багавіньнем,
Да былога ня будзе сьляда...
...Многа песень складаюць айчыне,
Многа песень 'шчэ будуць складаць.

Зарасталі трапы, як лясы,
Зарасталі вякамі пуціны...
Часта шмат хто ня знаў, што ён сын,
Што ён сын сваёй краіны.

І на новай шырокай дарозе,
Па якой часам цяжка ісьці,
Не заўсёды цьвітуць толькі рожы,
Бо і рожам ня ўсюды-ж цьвісьці...

Але нам ня схіляцца у дол...
Вось таму і кажу пра свой край я,
Што з-за цёмнага лесу гадоў
Расцьвіло пурпуровае раньне.

У балотах бадзяецца вецер,
Ў ветрах песьні мінулым гадам...
...І сыны Беларусі Савецкай
Многа песень ёй будуць складаць...

Валеры Маракоў

* * *

Над сінім лесам, шэрым полем
Задорны сьмех ліе вясна.
Такой парой па-над раздольлем
Душу я выпяю да дна.
Такой парой ў жыццёвым моры
Б'е радасьць сьвежых галасоў.
Я выйду ў нівы, на прасторы,
Абліты сонцам і расой!
Хай ў нівах льюцца яшчэ сьлёзы,
Адцвіўшай ў холадзе зімы.
Ўжо кучаравяцца бярозы...
Няма ні холаду... ні цьмы.
І над узгоркам, над далінай
Вясна-красуня зацвіла.
Я прыгарну, нібы дзяўчыну,
Ўсю гэту шыр... ўсю гэту даль!
Я сын вясны пад яркім сьветам,
Люблю жыцця прастор і шыр,
Затым, што сонца б'е поэту
Паклоны новых слоў душы.
Затым, што ў даль над шэрым полем
Задорны сьмех ліе вясна...
Такой парой па-над раздольлем
Душу я выпяю да дна!

9-IV-26 г. Сьляпянка.

Байкі Крапівы

Мода

Нядаўна з жоўтага нек дому
(Хто ў ім жыве, то нам вядома)
Ды зьбегла раз няшчасная кабета,
Якая з малых год
Была паклоньніцаю мод,
І розум страціла, здаецца, цераз гэта.
Было, між іншым, лета.
Яна тут зараз цераз плот
І скокнула ў гарод,
Ды завязаўшы нек пасвойму хусту,
Давай тут прыбіраць старэнна галаву:
Лісьцё ўтыкае моркавы й капуста,
І кроп, і розную траву,
Пасьля па вуліцы пашла, як быццам каралева,
Хоць грудзі голыя і цела ўсё сьвіціцца —
Аж сэрца, гледзячы, сьціскаецца ад жалю.
Аднак-жа, паабাপал—справа, зьлева
За ёю бегла разявак мо' з трыццаць—
Галёкалі, іржалі.
І нават нейкія два франты,
Эгубіўшы свой шляхетны сорам,
Таксама любаваліся уборам—
Хвалілі, што пікантны.
А колькі модніцам-кабетам
Їх пахвала абойдзецца і грошай, і турбот,
Няшчасныя ня думалі аб гэтым.
Назаўтра ува ўсіх паклоньніц мод,
Якія пераймаць усё заўсёды рады,
Дык не адзін заўважан быў распорак,

А ззаду й сьпераду па сорах.
На галаве-ж у іх ня то, што грады,
Ня то, што цэлы там гарод,
А проста—цэлае шматполье:
Бульбянік тут разьвесіў гольля,
Там далей іншы караньплод;
На самай макаўцы ячмень
Пад вецярком сабе шумеў;
За ёю канюшына, а далей сэрадэла
Так міла белым тварыкам глядзела,
І роем вакол іх гулі
Двуногія чмялі...

Якія-ж выведу я тут „маралы“?
Каб на галовах не аралі,
Заводзячы севазварот шматпольны?
Ды не, браткі, саўсім
Я клапачуся не аб гэтым,
І байку прысьвячаю ўсім,
Хто пакланіцца модзе здольны,
Галоўнае—дзяўчатам і кабетам,
А больш за ўсіх—поэтам.

Каршун і Цедярук

Ня надта так даўно, ня так далёка,
А ў нашай-жа рэспубліцы пад бокам,
У цёмным і густым бары
Ды жыў Каршун стары.
У мастакі Каршун палез
І стаў хваліцца на ўвесь лес,
Што ён сьпявак вялікі.
—Ах, ёлкі твае палкі!—
Часамі разважаюць галкі.
—На што хваліць праціўны голас дзікі?
—Ён звяр'яцеў пад старасьць, небарак,—
Ім патурае сівакрак.
Але на вушка ўсё—баяцца ўслых:
—Няхай ты, думаюць, згары...
Дый зразумела нам, бо той Каршун стары
Начальствам быў у іх,
І ведалі даволі ўсе наўкола,
Што хоць паскудны меў ён голас,
Ну, дык затое-ж кіпцюры!
Вось перад ім і сталі гнуцца ў крук,
Бо хто-ж асьмеліцца прарэчыць?
Наадварот—паслухайце, што кажа Цедярук:
—Няма на сьвеце прыямнейшай рэчы,
Як слухаць песьні Каршуна.
Выдатных сьпевакоў мне чуць не прышыня.
Прыходзілася чуць, напрыклад, салаўя,—
І аб якой тут кажуць прыгажосьці?—
Не разумею проста я,
Хоць ты мяне зарэж,—
Адно набраўся, слухаючы, злосьці:
Цырыкае, пішчыць, а што—не разьбярэш,
Як і ня наш ён усё роўна.

Вось шпак—

Дык трохі ўжо ня так.

Саўсім нішто сьпявае грак,

А паважаная варона—

Дык лепей за іх двух,

А лепш за іх усіх—шаноўны старшыня.

За што-ж бы Цецярук хваліў так Каршуна?

Перш-на-перш, ён быў глух,

Чаго нікому-б я ня зычыў,

А падругое—Каршуну,

Дык тут ён проста... ну...

Каля хваста казыча,

У Каршуна каб быць у ласцы.

Яму, напэўна, гэта ўдасца,

Бо шмат здарэньняў і падзей

Такіх я бачыў між людзей.

Джэк Лёндон

Чайнэго *)

Караль прыбывае, пальма расьце, а чалавек зьнікае.

Тайцкая приказка.

А-Чу не разумеў францускае мовы.

Ён сядзеў у судовым пакоі, які быў повен людзьмі, сядзеў стомлены, бо яму апрыкрала слухаць, як чыноўнік і нехта другі бесьперастанку гаварылі пафранцуску. Занадта ўжо яны балбаталі, і А-Чу дзівіўся з глупства французаў, якія так доўга вышукваюць забойцу Чунга-Га і дагэтуль не знашлі яго. Пяцьсот кулі ў плянтацыі ведалі, што яго забіў А-Сан, і ён ня быў нават арыштаваны. Праўда, кулі сакрэтна згаварыліся, каб адзін ня выказваў другога, але ўсё-ж такі французы маглі-б раскрыць, што забойцаю быў А-Сан. Яны зусім дурныя, гэтыя французы.

А-Чу не зрабіў нічога, за што трэ' было-б баяцца.

Ён ня прымаў ніякага ўдзелу ў забойстве. Праўда, ён прысутнічаў пры ім, і прыказчык плянтацыі Шэммер, раптам ускочыўшы пасяля гэтага ў барак, злавіў тамака яго і яшчэ чатырох, ці пяцёх іншых, але што з таго? Чунга-Га пракалолі ўсяго два разы. Зразумела, што пяць ці шэсьць чалавек не маглі зрабіць дзьве раны. Нават і ў тым выпадку, калі кожны ўкалоў па разу, гэта маглі зрабіць толькі двое.

Так разважаў А-Чу ў той час, калі ён з сваімі сябрамі, выкручваючыся на дазнаньні, хлусіў і затыйваў тое, што было. Яны пачулі гукі бойкі і таксама, як і Шэммер, кінуліся туды. Яны прыбеглі раней, чым ён, вось і ўсё. Праўда, Шэммер даводзіў, што калі ён, выпадкова праходзячы паўз барак, пачуў

*) The Chinago by Jack London.

сварку, то застанавіўся ня меней, як на пяць хвілін, а калі ўвашоў, то яны былі ўжо тамака і што яны не маглi толькі што ўвайсьці, бо ён стаяў ля дзвярэй. Але што з таго?

А-Чу і яго чатыры арыштаваныя таварышы даводзілі, што Шэммер памыліўся. Урэшце, іх павінны адпусьціць. Усе яны былі ўпэўнены ў гэтым. Няможна зняць галаву ў пяцёх чалавек толькі за дзеве раны. Далей, аніводзін чужаземны чорт ня бачыў забойства. Але-ж гэтыя французы дурні. У Кітаі, як добра ведаў А-Чу, судзьдзя прымусіў-бы іх пытака сказаць праўду. Праўду можна лёгка выведаць такім чынам. Але-ж гэтыя французы ня ўжываюць пытак. Затым яны ніколі не даведаюцца, хто забіў Чунга-Га.

Але А-Чу ня ўсё ўяўляў сабе. Ангельская Кампанія, каторая ўладала плянтацыяю, з вялікімі стратамі прывезла ў Таіці пяцьсот кулі. Акцыянэры патрабавалі свае дывідэнды, але Кампанія яшчэ нічога не плаціла; затым Кампанія і не хацела, каб работнікі, якія гэтулькі каштуюць, прывыкалі забіваць адзін аднаго.

Нецяярплівыя французы, сваім чарадам, хацелі паказаць прад чайнэгамі, што іх закон нібы-та надта добры і справядлівы. Зрабіць прыклад гэтага было нядоўга, а, апрача таго, на што-ж бы была Новая Каледонія, калі-б туды не пасылаі людзей дажываць свае дні ў беднаце і працы ў наказаньне за іх слабасьць і чалавечнасьць.

А-Чу не разумеў ўсяго гэтага. Ён сядзеў у судовым пакоі і чакаў прыгавору, які адпусьціць яго і яго таварышоў працаваць на плянтацыі па ўмовах іх кантракту. Гэты прыгавор хутка будзе зачитаны.

Суд падыходзіў к канцу. Ён гэта бачыў. Ужо ніхто больш не даводзіў, ніхто ня ляпаў языком. Францускія чэрці таксама замарыліся і, відаць, чакалі прыгавору. А-Чу ўспамінаў у гэты час тыя дні свайго жыцьця, калі, падпісаўшы кантракт, ён сеў на карабль, каб ехаць у Таіці.

У яго приморскай вёсцы быў цяжкі час, і, наняўшыся працаваць у Паўднёвым моры пяць гадоў па пяцьдзесят мэксіканскіх цэнтаў ¹⁾ за дзень, ён лічыў сябе шчаслівым. У яго вёсцы былі людзі, якія працавалі цэлы год за дзесяць мэксы-

¹⁾ Цэнт— $\frac{1}{100}$ частка доляру, каля 2-х капеек.

канскіх доляраў, і былі жанчыны, якія за пяць доляраў круглы год рабілі венцыры, у той час, як дзяўчатам у дамох гандляроў плацілі за год службы чатыры доллары. А ён будзе атрымліваць пяцьдзесят цэнтаў у дзень, за адзін дзень, толькі за адзін дзень, ён заробіць такія вялічэзныя грошы. Што з таго, калі праца будзе цяжкая? Праз пяць год ён можа вярнуцца да хаты—такая была ўмова—і ніколі больш не працаваць.

Усё сваё жыццё ён будзе багатым, будзе мець уласную хатку, жонку, дзяцей, якія будуць шанаваць яго. Побач з хаткаю ён меў-бы садок, месца дзеля раздум'я і адпачынку, меў-бы сажалку з залатымі рыбкамі; вецер будзе зьвінець у некалькіх дрэвах, а вакол будзе высокі плот, так што ніхто ня будзе яго турбаваць у часе яго адпачынку.

Добра, ён ужо прапрацаваў тры гады з гэтых пяці. Ён ужо быў заможны чалавек (у сваёй вёсцы), дзякуючы сваім заробкам, і толькі два гады засталіся паміж баваўнянай плянтацыяй на Таіці і адпачынкам, які яго чакаў.

Але цяпер вось ён страціў грошы з-за таго нешчаслівага выпадку, што ён прысутнічаў пры забойстве Чунга-Га. Ён праляжаў у турме тры тыдні і ў кожны дзень з гэтых трох тыдняў ён страціў пяцьдзесят цэнтаў. Але вось суд хутка кончыцца, і ён пойдзе ізноў працаваць.

А-Чу было дваццаць два гады. Ён быў шчаслівы і вясёлы, ён часта ўсьміхаўся. Яго азіяцкі стан быў гібкі, а твар быў круглы, як месяц. На ім з'яяла вятлівасьць і прыемная дабрата, якая звычайна ня бывае ў яго землякоў. Яго выгляд нічога не казаў проці яго. Ён ніколі нікому не дакучаў, ніколі ня прыймаў удзелу ў сварцы. Ён ня быў языкатым. У яго не хапала жорсткасці на гэтае. Ён здавольваўся малым і самаю простаю ўдэхай. Цішыня і адпачынак у халадку пасля гарачае працы задавальнялі яго бясконца.

Ён мог сядзець па некалькі гадзін, заглядзеўшыся на якую-небудзь краску і філёзофстваваць аб таемнасьці і загадках існаваньня. Галубая птушка на маленькай расьліне пшчанага морскага берагу, срабрыстае плясканьне лятае рыбы ці пунсовыя пералівы сонечнага захаду ў лагунах так захаплялі яго, што ён мог забыць цягучыя нудныя дні і цяжкі бізун Шэммера.

Шэммер, Карль Шэммер быў скаціна і лютая скаціна. Затое ён зарабляў сваю пэнсію. Ён да рэшты выцягваў сілу з пяці сотняў нявольнікаў, бо яны былі нявольнікамі, пакуль ня выйдуць іх гады.

Шэммер упарта працаваў, каб сілу пяцісот потных цел перарабіць у кучы бавоўны, годныя для экспарту. Яго жорсткая першабытная лютасць давала яму магчымасць выконваць гэтую справу. Яму дапамагаў таксама тоўсты раменны бізун у тры вяршкі шырынёю і даўжынёю ў адзін ярд, з якім ён заўсёды езьдзіў і які мог у патрэбным выпадку апусьціцца на сагнутыя голяыя плечы кулі з гукам, падобным да рэвольвернага стрэлу. Гэткія гукі чуліся часта на палетку, калі па ім праяджаў Шэммер.

Аднойчы, у пачатку першага году кантрактавае працы, ён моцным ударам кулака забіў аднаго кулі. Ён не растружыў зусім галаву чалавека, як яечную лупінку, але ўдара было даволі, каб той, прахварэўшы тыдзень, памёр.

Але кітайцы ня жаліліся французскім чарцям, у руках якіх была ўлада на Таіці.

Яны самі павінны за гэтым наглядаць. Яны паставілі Шэммера і павінны пазбавіцца яго лютасці, як пазбаўляюцца джгала тых станожак, што хаваюцца ў траве ці запаўзаюць у сонныя кватэры ў дажджлівыя ночы.

Чайнэгі—так іх называлі нядбалыя тубыльцы з цынамонаваю скурай—зразумелі, што яны ня надта спадабаліся Шэмеру. Гэта было роўналежна аддачы яму поўнае меры назначанае працы. Гэты ўдар Шэмерава кулака каштаваў Кампаніі тысячы доляраў, але Шэммер ніколучкі не турбаваўся аб гэтым.

Французы ня мелі нахілу да колёнізацыі; іх слабыя вопыты над разьвіццём прыродных багацьцяў востраву былі падобны да дзіцячае гульні, і яны былі надта рады бачыць посьпехі ангельскае Кампаніі. Што ім было да Шэмера з яго страшэнным кулаком? Што памёр чайнэго? Што з таго, гэта толькі адзін чайнэго. Далей, ён памёр ад сонечнага ўдару, як сьведчыла спраўка доктара.

Праўда, ніколі ніхто на Таіці не паміраў ад сонечнага ўдару. Але ён здарыўся, і якраз ад яго памёр чайнэго. Доктар так поўна казаў у рапарце. Ён быў зусім справядлівы. Грошы па-

вінны быць заплачаны, бо іначай яшчэ адна няўдача прыба-
віцца да доўгай гісторыі няўдач на Таіці.

Ніхто тутакі не разумеў белых чарцей. А-Чу, седзячы на
судзе і чакаючы прыговору, разважаў аб іх неразгаданасьці.
Ніхто ня можа сказаць, што прыдзе ім у галаву. Ён мала ба-
чыў белых чарцей. Усе яны былі падобныя адзін да аднаго: і
афіцэры, і матросы на караблі, французскія чыноўнікі, некалькі
белых людзей у плянтацыі, у тым ліку і Шэммер.

Іх мазгі варушыліся таемным чынам. Яны злавалі без ані-
воднае прычыны, і іх злосьць заўсёды была небяспечнаю. У
той час яны становіліся падобнымі да дзікіх зьвяроў. Яны нада-
кучалі з усякім глупствам, і гэтыя выпадкі маглі абурыць нават
і чайнэго. Яны ня былі такімі спакойнымі, як чайнэго, яны
былі абжорамі, елі страшэнна поўна і яшчэ больш выпівалі.

Чайнэго ніколі ня ведае, які ўчынак ім можа спадабацца
і які выклікае злосьць. Гэтага чайнэго ніколі ня можа сказаць.
Тое самае, што падабаецца адным разам, можа ў бліжэйшы
час выклікаць выбух лютасьці. Нейкая заслона захоўвае нутро
белых чарцей ад вока чайнэго.

А ў завяршэньне ўсяго—гэтая страшэнная дзейнасьць бе-
лых чарцей, іх уменьне рабіць розныя рэчы, якія варушацца,
ходзяць і поўзаюць па зямлі, і накіроўваць па свайму жаданьню
іх і нават самыя магутныя стыхіі. Праўда, белыя людзі дзі-
восныя і цудоўныя, яны чэрці. Паглядзі на Шэммера.

А-Чу дзівіўся, чаго так доўга складаюць прыговор.

Ніводзін чалавек не крануў рукою Чунга-Га. А-Сан
адзін забіў яго. Схапіўшы аднэй рукою яго касу, ён нахіліў на-
зад яго галаву, а другою ўзяў ззаду нож і ўсадзіў яго ў яго
цела. Ён двойчы ўсадзіў яго.

Седзячы тутакі на судзе і заплюшчыўшы вочы, А-Чу
ізноў бачыў, як рабілася забойства,—сварку, як перакідваліся
агіднымі словамі, як крыўда і брудныя памылі паліліся на га-
ловы паважаных продкаў, пашлі праклёны на зьнішчэньне ро-
ду, як скокнуў А-Сан і схапіў за касу Чунга-Га, як усадзіў
двойчы нож у яго цела, як з трэскам адчыніліся дзьверы і
ўляцеў Шэммер, як стукнулі дзьверы, калі выбег А-Сан, ба-
чыў, як шалёна лётала нагайка Шэммера і агонь рэвольвэра,
якім ён клікаў сабе дапамогу.

А-Чу дрыжэў, як у трасцы, перажываючы гэтае. Бізун выцяў яго па твары і сарваў кавалак скуры. Шэммер зазначыў гэтую рану, калі паказваў на дазнаньні на А-Чу. Толькі цяпер зышоў гэты знак. Вось які быў удар. Каб на поўваршка бліжэй, ён выбіў-бы яго вока.

Пасьля А-Чу забыўся аб гэтым прыключэньні ў мары аб ціхім садку, які будзе ў яго, калі ён вернецца ў сваю краіну.

Яго твар выглядаў няпрытомна, калі судзьзя выносіў прыгавор. Падобна выглядалі і твары яго чатырох таварышоў. Такімі-ж яны засталіся і тады, калі перакладчык тлумачыў, што яны знойдзены віннымі ў забойстве Чунга-Га і што А-Чоў павінен заплаціць за гэта сваёю галавою, А-Чу працаваў дваццаць год у турме на Новай Каледоніі, Уонг-Лі дваццаць год і А-Тонг—дзесяць. Ня было нікае карысьці абурацца з-за гэтага. Нават А-Чоў, галава якога мусіць быць адрэзана, сядзеў нярухомы, як мумія.

Судзьзя дадаў некалькі слоў і перакладчык растлумачыў, што адзін чалавек павінен заплаціць сваім жыцьцём і ня можа быць нікага сумненьня, што гэта павінен А-Чоў, бо яго твар быў зьбіты Шэмерам мацней за ўсіх. Таксама і твар А-Чу быў моцна зьбіты, што пацвярджае яго прысутнасьць пры забойстве і, бязумоўна, ён прымаў удзел у ім, а за гэтым заслугоўвае дваццаці год катаржнае працы. І далей, да дзесяці гадоў А-Тонга ён растлумачыў падставу ўсяго прыгавору.—Хай гэта ляжа навукаю на сэрца чайнэгаў,—казаў, урэшце, суд,—бо яны павінны ведаць, што закон будзе споўнены на Таіці, хаця-б і неба ўпала.

Пяцёх чайнэго адправілі назад у турму.

Яны не абразіліся і ня журыліся, яны прызвычаліся якраз да нечаканых слоў у сваіх зносінах з белымі чарцямі. Ад іх чайнэго рэдка не чакаюць чаго-небудзь нечаканага, цяжкая кара за злачынства, якога яны не зрабілі, ня была дзіўней за нялічаныя дзіўныя рэчы, што робяць белыя чэрці.

У наступны тыдзень А-Чу часта з цікавасьцю назіраў за А-Чоў. Яго галава будзе адрэзана на шыбельніцы, якую ўжо прымайстроўвалі на плянтацыі. Яго не спасуць ніякія гады, у яго ня будзе нікага садка. Што тычыцца сябе, то ён не турбаваўся. Дваццаць год—гэта толькі дваццаць год.

Ад гэтага толькі яго садок аддаліўся ад яго дыў усё. Ён быў малады, і ў яго крыві была азіяцкая цярплівасць. Ён выцерпіць гэтыя дваццаць год, а за гэты час сьціхне палкасьць яго крыві, і ён будзе больш адпавядаць садку ціхае асалоды. Ён прыдумоўваў назву для яго, ён назваў-бы яго „Садам ранешняе цішыні“. Ён быў шчаслівым, бо адчуваў сябе зусім спакойна, а гэты спакой даваў вялікую выгаду, асабліва Уонгу-Лі і А-Тонгу. А-Чоў было ўсё адно. Хутка яго галава будзе адцята ад усяго цела, і каб дачакаць гэтага здарэння, ня трэба асаблівае цярплівасці. Ён добра курыў, добра еў, добра спаў і ня нудзіўся тым, што цягуча праходзіць час.

Крэчот быў жандар. Ён дваццаць год служыў у колёніях ад Нігэрыі і Сенегала да Паўднёвага мора, але ня відаць было, каб яго тугі розум крыху паясьнеў за гэтыя дваццаць год. Ён застаўся такім-жа дурнем, якім быў і раней, калі жыў у Паўднёвай Францыі.

Ён ведаў дысцыпліну і страх перад начальствам, але разлічаў яго ад бога да сэржанта толькі мераю свайго халопскага ўслужваньня. Напрыклад, сэржант займаў куды большае месца ў яго галаве, чым бог, за выключэньнем нядзелі. Бог быў заўсёды надта далёка, а сэржант звычайна быў блізка, пад рукою.

Гэты Крэчот атрымаў ад галоўнага судзьдзі прыказ да турэмнага чыноўніка, каб той выдаў яму А-Чоў.

Якраз здарылася, што ў мінулую ноч галоўны судзьдзя рабіў вячэру для капітана і афіцэраў з францускага вайсковага карабля. Яго рука траслася, калі ён пісаў прыказ, і вочы бачылі зусім дрэнна, так што ён не прачытаў прыказу. Чаго тамака, ён толькі закасоўваў жыццё аднаго чайнаго. Так ён і не заўважыў, як прапусьціў літару ў імені А-Чоў. У прыказе стаяла А-Чу, і, калі Крэчот аддаў яго, чыноўнік прывёў да яго А-Чу. Крэчот пасадзіў яго на падводу і паехаў.

А-Чу радаваўся, што вышаў на сьвет. Ён сядзеў побач з жандарам і ўсьміхаўся. А калі ён убачыў, што той накіраваў мулаў на поўдзень к Ацімаоно, то проста зазьзяў. Бязумоўна, Шэммер паслаў, каб яго вярнулі назад. Шэммер хоча, каб ён працаваў. Добра ён, будзе завіхацца. Шэммеру ніколі ня будзе прычыны скардзіцца.

Быў гарачы дзень. Праца была спынена. Пацелі мулы, пацеў Крэчот, пацеў А-Чу. Але А-Чу выносіў гарачыню бяз

усякага клопату. Ён тры гады працаваў на сонцы на плянтацыі. Ён усьміхаўся, і ўсьміхаўся так жыватворча і добрадушна, што нават нязграбныя мазгі Крэчота, здзівіўшыся, заварушыліся.

— Ты надта сьмешны,—казаў ён урэшце. А Чу захістаўся і ўсьміхаўся яшчэ мацней.

Адменна ад судзьдзяў Крэчот гаварыў яму на мове Канака, якую, як і ўсе чайнэгі і ўсе чужаземныя чэрці, А Чу разумеў.

— Ты лішняя сьмяешся,—буркнуў Крэчот,—другі заліваўся-б сьлязьмі ў гэткі дзень.

— Я радуся, што вышаў з турмы.

— І ўсяго?—Жандар паціснуў плячыма.

— Ці-ж гэтага мала,—пярэчыў той.

— Дык ці ня радуешся ты таму, што будзе зьнята твая галава.

А Чу, раптам здзівіўшыся, зірнуў на яго і сказаў:

— Што, я еду назад у Ацімаоно працаваць на плянтацыі ў Шэмера. Ці-ж ты ня туды вязеш мяне?

Крэчот задуменна гладзіў свае доўгія вусы.

— Добра, добра,—казаў ён урэшце, сьцебануўшы пугаю дальняга мула,—дык ты ня ведаеш?

— Чаго ня ведаю?

А Чу пачаў адчуваць нявыразны жак.

— Хіба Шэмер ня пусьціць мяне надалей працаваць у яго?

— Не, пасья сённяшняга.

Крэчот злосна сьмяяўся. Гэта былі добрыя жарты.

— Ты, бачыш, ня здолееш працаваць пасья сённяшняга. Чалавек без галавы будзе працаваць, эх!

Ён штурхануў чайнэго пад бок і зарагатаў.

А Чу маўчаў, пакуль мулы прабеглі з мілю. Тады ён загаварыў.

— Што, Шэмер зьбіраецца зьняць маю галаву?

Крэчот рагатаў, бачучы, як ён хвалюецца.

— Гэта памылка,—паважна сказаў А Чу.—Я ня той чайнэго, якому прысудзілі зьняць галаву. Я—А Чу. Шаноўны судзьдзя назначыў мяне на дваццаць год у Новую Каледонію.

Жандар рагатаў.

Яму быў добры жарт з гэтага сьмешнага чайнэго, які хоча выкруціцца ад шыбеніцы.

Мулы беглі праз какаёвы гаёк, і праз поўмілі каля блішчастага мора А-Чу загаварыў ізноў.

— Я кажу вам, што я не А-Чоў. Шаноўны судзьдзя не казаў, каб з мяне знялі галаву.

— Ня пужайся,—сказаў Крэчот з філёнтропічнаю думкаю задаволіць свайго вязьня.

— Гэтак ня цяжка паміраць.—Ён пстрыкнуў пальцамі.— Гэта вось як хутка. Гэта ня тое, што вісець на канцы вяроўкі, дрыгаць нагамі і корчыцца якіх пяць хвілін. Гэта ўсё адно, што забіць куранё сякераю. Ты адсячэш яго голаў ды і усё. Таксама і з чалавекам. Пуф!—і гатова. Яно ня вытне. Ты нават і не згадаеш, калі гэта зробіцца. Галавы няма—і ты ня можаш думаць. Гэта надта добра. Такім чынам і я хацеў-бы памерці,—хутка, галоўнае хутка. Ты шчасьлівы, што так паміраеш. Ты мог-бы дастаць праказу і доўга развальвацца па кавалку; часам адзін палец, пасля ізноў адзін, там вялікі палец, пасля пальцы на назе. Я бачыў, як адзін чалавек апарыўся гарачаю вадою. Ён памёр толькі праз два дні. Ён так крычаў, што чутно было за кілёмэтр. А ты? Во, як лёгка! Чык!—нож разрэжа тваю шыю, вось так. І канец. Можна нож нават і лашчыць. Хто можа сказаць? Ніводзін чалавек, які так паміраў, не сказаў аб гэтым.

Ён скеміў, што апошняе было жорсткім жартам, але дазволіў сабе парагатаць з поўхвіліны. Яго вясёласьць узяла сваё, але ён лічыў сваім чалавечым абавязкам разьвесяціць чайнэго.

— Але я кажу вам, што я А-Чу,—стаяў на сваім, той—я не хачу, каб мая галава была адрэзана.

Крэчот нахмурыўся. Крэчот надта далёка завёў сваё глупства.

— Я не А-Чоў,—гаварыў А-Чу.

— Гэта будзе зроблена,—перапыніў яго жандар.

Ён надзьмуў свае шчокі і прабаваў здавацца суровым.

— Я кажу вам, што я не...—ізноў пачаў А-Чу.

— Змоўкні!—крыкнуў Крэчот.

Пасля гэтага яны паехалі моўчкі. Ад Пэпіта да Аціма оно было дваццаць міль, і большую частку дарогі А-Чу ізноў спрабаваў загаварыць.

— Я бачыў вас у судовым пакоі, калі шаноўны судзьдзя вышукваў нашую віну,—пачаў ён.—Ну, добра. А вы памятаеце, што А-Чоў, галава якога павінна быць адрэзана—вы памятаеце, што ён—А-Чоў быў высокі чалавек? Зірнеце на мяне.

Ён раптам устаў і Крэчот убачыў, што ён быў малы.

І тады адразу ў памяці Крэчота мільганулася постаць А-Чоў: сапраўды ён быў высокі. Для жандара ўсе чайнэго выглядалі аднолькава. Адзін твар быў падобны да другога, але высокіх і малых ён мог разьлічыць, і ён ведаў цяпер, што побач з ім сядзіць ня той чалавек. Ён раптам нацягнуў мулоў, так што дышаль падаўся наперад, прыцёршы іх шыі.

— Вы бачыце, што вышла памылка,—сказаў А-Чу з прыёмнаю ўсьмешкаю.

Крэчот раздумваў. Ён ужо каяўся, што спыніў мулаў. Ён ня ведаў памылкі галоўнага судзьдзі, дый ён ня мог ніякім чынам яе выправіць; ён ведаў толькі, што ўзяў гэтага чайнэго, каб завезьці яго ў Ацімаоно і што яго абавязак завезьці яго туды. Што з таго, калі гэта ня той чалавек, і яны здымуць яго галаву? Гэта ўсяго толькі адзін чайнэго, а што чайнэго ва ўсякім разе? Апрача таго, можа тут і няма памылкі. Ён-жа ня ведае, што ўлезла ў голаў яго начальству. Яны ляпей ведаюць свае справы. Што ён за адзін, каб разважаць аб іх.

Аднойчы, даўно ужо, ён раз прабаваў паразважаць аб іх, і сэржант сказаў яму:—Крэчот, ты дурань? Чым скарэй ты аб гэтым даведаешся, тым ляпей будзе для цябе. Ты павінен ня думаць, а слухаць і развагі пакінь тым, хто разумней за цябе.

Яго мучыў гэты ўспамін. Таксама, калі ён вернецца назад у Пэпіт, то замарудзіць катаваньне ў Ацімаоно і, калі толькі ён вернецца дарэмна, то заробіць ад сэржанта, які чакае вязьня. Мала таго, ён таксама заробіць выгавар і ў Пэпіце.

Ён пагнаў мулаў пугаю і паехаў далей. Ён паглядзеў на гадзіннік. Праз поўгадзіны ён мусіць быць на месцы, а то сэржант будзе злавацца.

Ён хутчэй пагнаў мулаў. Чым больш настойваў А-Чу, каб высветліць памылку, тым больш упартым рабіўся Крэчот. Тое, што ён ведаў, што вязе іншага чалавека, не зьмягчыла яго характару. Ён ведаў, што гэтая памылка вышла не з-за

яго і верыў, што яго няпраўда будзе праўдаю. Ён скарэй дапаможа пагубіць тузін бязьвінных чайнэго, чым прагнавіць сэржанта.

Што тычыцца А-Чу, то яму не заставалася нічога больш рабіць, як змоўкнуць пасля таго, як жандар выцяў яго пугаю па галаве і зычным голасам скамандваў змоўкнуць. Доўгая язда цягнулася ў маўклівасьці. А-Чу раздумваў аб дзівосных звычаях чужаземных чарцей. Нічым ня можна было вытлумачыць іх. Тое, што яны рабілі цяпер з ім, зьяўлялася малюнкам таго, што яны рабілі звычайна. Папершае, яны засудзілі пяцёх бязьвінных людзей і цяпер хочуць зьняць голаў у чалавека, які па прызнаньні засьляплёнага непаразуменьня заслугоўвае ня болей, як дваццаць год зьняволеньня. Ён нічога ня мог зрабіць.

Ён мог толькі нерупатліва сядзець і чакаць, што зробіць з ім гэтыя гаспадары жыцьця. Часамі яго ахоплівала жуда, і пот на яго плячоў рабіўся халодным, але ён знашоў выхад, як яе пазбавіцца. Ён стараўся пакарыцца свайму лёсу, успамінаючы і паўтараючы вершы з „Йін Чай Ўэн“ („Трактат ціхага плаваньня“), але, замест гэтага, ён усё бачыў у марак свой сад раздум'я і адпачынку. Ён лашчыў яго пакуль, ён сядзеў у ім і слухаў, як ведаў зьвінеў у некалькіх дрэвах. Ён вось, седзячы так у марак, ён мог успамінаць і паўтараць вершы з „Трактату ціхага плаваньня“.

Так прыемна прашоў час да самага Ацімаоно, калі мулы падбеглі да шыбеніцы, у цяні якое стаяў нецярплівы сэржант. А-Чу сьпешна ўзьбег па драбінках на вышку. Ён убачыў, што тутакі былі сабраўшыся ўсе кулі плянтацыі. Шэмер парашыў, што гэтае зьявішча будзе добраю навукаю—прыкладам, склікаў кулі з палёў і прымусіў іх прысутнічаць пры ім.

Убачыўшы А-Чу, кулі ціхенька загаманілі паміж сабою.

Яны бачылі памылку, але трымалі яе пры сабе.

Незразумелыя белыя чэрці бязумоўна здзівілі іх розум. Замест жыцьця аднаго бязьвіннага чалавека, яны бяруць жыцьцё ў другога таксама нявіноўнага. А-Чоў ці А-Чу—ня ўсё адно каторы? Яны ніколі не зразумеюць белых сабак, як і белыя сабакі ня болей змогуць зразумець іх. А-Чу прышоў палажыць сваю галаву, а яны, як кончацца два гады іх кабалы, паедуць назад у Кітай.

Шэммер сам зрабіў шыбеніцу. Ён быў зручны чалавек і хаця ніколі ня бачыў шыбеніцы, але французскія чыноўнікі расказалі яму. Гэта па яго думцы яны загадалі, каб кара адбылася ў Ацімаоно, а не ў Пэпіце. Шэммер даводзіў, што месца злачынства будзе самым адпаведным месцам для катаваньня і, апроча таго, гэта зробіць карысны ўплыў на поўтысячы чайнэго плянтацыі.

Шэммер выказаў жаданьне выканаць ролю ката, і загэтым ён быў цяпер на вышцы, спрабуючы струмант, што ён зрабіў. Бананавы кругляк велічынёю і моцнасьцю з чалавечую шыю ляжаў на шыбеніцы. А-Чу глядзеў зачарованымі вачыма.

Немец, пакруціўшы маленькую ручку, падняў нож угару. Таргануўшы загэтым тоўсты канец вяроўкі, ён выслабаніў нож, які з бляскам апусьціўся, лоўка разрэзаўшы бананавы пень.

— Як яно выходзіць?—запытаўся сэржант, узышоўшы на шыбеніцу.

— Надта добра,—пацяшаючыся адказаў Шэммер.—Дазвольце мне паказаць вам.

Ён ізноў пакруціў ручку, якая падняла нож, таргануў вяроўку і пусьціў траскучы нож уніз на мяккае дрэва. Але на гэты раз ён прашоў ня болей, як дзьве трэці яго таўшчыні.

Сэржант нахмурыўся.

— Гэтак нічога ня будзе,—сказаў ён.

Шэммер абцёр пот на лобе і заявіў:

— Трэба, каб ён больш важыў.

Падышоўшы да краю вышкі, ён загадаў, каб каваль даставіў дваццаціпяці фунтовы кавалак жалеза. Калі ён нагнуўся, каб прывязаць яго да шырокага канца нажа, А-Чу зірнуў на сэржанта і пабачыў, што можна скарыстаць гэты выпадак.—Шаноўны судзьдзя казаў, што ў А-Чоў трэба зьняць голаў,—пачаў ён.

Сэржант нецярпліва хваляваўся. Ён думаў аб тым, што пасья паўдня яму трэба ехаць за пятнаццаць міль на той ветраны бераг вострава і яшчэ думаў пра Бэрту, прыгожую мэтыску, дачку Лаф'ера, гандляра жэмчугам, якая чакала яго пасья гэтага.

— Дапраўды, я не А-Чоў. Я—А-Чу. Шаноўны чыноўнік зрабіў памылку. А-Чоў вялікі чалавек, а вы бачыце, што я малы.

Сэржант сьпешна зірнуў на яго і ўбачыў памылку.

— Шэммер!—клікнуў ён загадваючы,—хадзі сюды!

Немец буркнуў ды й застаўся сядзець над сваёю работай, пакуль не здаволіўся, прывязаўшы жалеза.

— Ваш чайнэго гатоў?—запытаў ён.

— Зірні на яго,—быў адказ,—ці-ж гэта той чайнэго?

Шэммер здзівіўся. Ён прыгожа хістаўся некалькі хвілін і з жалем азіраўся на штуку, якую ён зрабіў сваімі ўласнымі рукамі, і бачыць работу, якое нецярпліва чакаў.

— Паглядзеце,—казаў ён урэшце,—нам немагчыма адлажыць гэтую справу. Я ўжо страціў тры гадзіны працы гэтых пяцісот чайнэго. Я не магу дапусьціць, каб яны ізноў чакалі адпаведнага чалавека. Давайце, возьмем гэтага самага. Гэта-ж толькі чайнэго.

Сэржант успомніў доўгую дарогу, якая яму належала, дачку гандляра і спрачаўся сам з сабою.

— Яны будуць ляць за гэта Крэчота, калі яно раскрыецца,—даводзіў немец.—Але наўрад яно калі раскрыецца. Ва ўсякім разе А-Чоў ня выдасць гэтага.

— Ва ўсякім разе Крэчота ў гэтым нельга вінаваціць,—казаў сэржант.—Гэта, мабыць, чыноўнік памыліўся.

— Тады, давайце, возьмемся за справу. Яны ня будуць вінаваціць нас. Хто можа адрозьніць аднаго чайнэго ад другога? Мы можам сказаць, што мы толькі выканалі інструкцыю на тым чайнэго, якога нам прыслалі. Апрача таго, я ніяк не магу другі раз адрываць гэтых кулі ад іх працы.

Яны гаварылі на французскай мове і А-Чу, які не разумеў з яе ні слова, ведаў, аднак, што яны вырашаюць яго лёс. Ён ведаў таксама, што вырашэньне застанецца за сэржантам і сачыў за яго губамі.

— Добра,—заявіў сэржант.—Пачынай. Гэта толькі адзін чайнэго.

— Я хачу спрабаваць яшчэ раз, каб зусім упэўніцца.

Шэммер падсунуў бананавую калодку пад нож, які ён узяў на вяршыню блёку.

А-Чу прабаваў успамінаць вершы з „Трактату ціхага плаваньня“. Яму ўзышло на памяць „жывецце ў згодзе“, але гэта неяк не адпавядала. Ён тутакж не затым, каб жыць. Ён стаіць на мяжы сьмерці. Не, гэта не падыходзіць. „Даруй злабу“—

ага, але тутка няма злабы. Шэммер і іншыя рабілі гэтую справу бяз злосьці. Для іх гэта толькі праца, якая павінна быць зроблена таксама, як і разроб джунгляў, асушваньне палёў і пасадка бавоўны.

Шэммер схапіў вяроўку і А-Чу забыў „Трактат ціхага плаваньня“. Нож з трэскам апусьціўся далоў і начыстую разрэзаў дрэва.

— Добра!—крыкнуў сэржант, які закурваў цыгарку, але спыніўся.—Надта добра, мой дружа.

Шэмеру спадабалася пахвала.

— Выходзь, А-Чоў,—сказаў ён на тайцкай мове.

— Але я не А-Чоў,—пачаў А-Чу.

— Змоўкні!—пачуў ён у вадказ.—Калі ты яшчэ адчыніш свой рот, то я скручу табе шыю.

Прыказчык пагразіў яму сыятым кулаком і ён змоўк. Якая карысьць спрачацца? Гэтыя чужаземныя чэрці заўсёды робяць пасвойму. Ён дазволіў прывязаць сябе да вэртыхальнае дошкі велічынёю з яго цела.

Шэммер моцна нацягнуў пражкі, так моцна, што рамні паўядаліся ў яго цела. Але ён ня скардзіўся. Гэта будзе цягнуцца нядоўга. Ён чуў, як дошка апускалася ў паветры і заплюшчыў вочы. І ў гэты момант апошні раз бліснуў у яго вачох сад раздум'я і адпачынку. Павяваў лёганькі ветрык і мілагучна зьвінелі дрэвы. Птушкі весела шчабяталі, і з-за высокае сыяны несьліся гукі вясковага жыцьця.

Затым ён пачуў, што дошка апусьцілася і па даўленьні мускулаў і натугах ведаў, што ён ляжыць на сьпіне. Ён адчыніў вочы. Ён бачыў, што проста над ім вісіць і блішчыць на сонцы нож. Ён бачыў дабаўленую вагу і заўважыў, што адзін з вузлоў Шэмера саскочыў. Пасьля ён пачуў рэзкі голас каманды сэржанта. А-Чу сьпешна заплюшчыў вочы. Ён не хацеў бачыць, як будзе апускацца нож.

Але ён чуў яго ў адну вялікую хвіліну. І ў той момант ён успомніў Крэчота і што той казаў. Але Крэчот быў няправы. Нож ня лашчыў. Гэта ён добра ведаў, пакуль ня страціў сьвядомасьці.

Пераклад з ангельскае мовы А. М.

Г. Лёнгфёлаў

3 „Песьні аб Гайаваце“*)

Гайаватавы сябры

Двох сяброў меў Гайавата,
З імі шчыра сябраваў ён,
З імі ён гуляў заўсёды
І свае ўсе раскрываў ім
Думкі радасьці і смутку,—
Чабайабос быў музыка,
А другі—асілак Квасін.

Даражэйшым Гайаваце
Быў прыгожы Чабайабос.
Харашэй за ўсіх музыкаў
Ён пясняр быў прывабнейшы,
Як дзіця ён быў лагодны,
Сьмелы, чулы, як жанчына,
Статны, як алень рагаты.

А калі ён засьпявае,—
Дзяцюкі вакол зьбяруцца
І жанчыны папрыходзяць—
Ён душу агнём запаліць,
Ці заплакаць іх прымусіць.
Ён рабіў з рачных чароцін
Дудкі дзіўныя такія,
Што крыніца Себоўіша
Не бражджала тады ў пушчы,
Не сьпявалі ў лесе птушкі,

*) Hiawa tha's Friends from „The Song of Hiawatha“ by Henry Longtellov.

І вавёрка Аджайдамо
Супакойвалася ў вецьці,
Нават заяц Увабассо
Не скакаў—глядзеў і слухаў.

Усё да званьня у прыродзе
Дзівавалася з тых гукаў;
Ліў людзям у сэрца слодыч
Гэны пафос яго граньня,
Бо пяў ён ім аб волі,
Аб каханьні і жаданьнях,
Пеў аб харакстве і згодзе,
Аб жыцьці яшчэ нязнаным...

Надта любым Гайаваце
Быў прыгожы Чабайабос,—
Харашэй за ўсіх музыкаў.
Ён пясняр быў прывабнейшы,—
Ён любіў яго за шчырасьць
І за песьні-чараўніцы.

Яшчэ любым Гайаваце
Быў другі—асілак Квасін,—
Ён мацнейшы за ўсіх хлопцаў.
Паміж многіх быў дужэйшым,—
Ён любіў яго за сілу
І за чуласць яго сэрца.

Двое іх, як я казаў вам,
Сябравалі з Гайаватам—
Чабайабос быў музыка
А другі—асілак Квасін.
Яны доўга жылі разам,
Заўжды шчыра гаманілі,
Радзіліся, разважалі,
Як людзей вясці да шчасця...

Пераклаў з ангельскае мовы

31-III-26 г.

А. Лясны.

І. Барашка

Сьцяпан Булат

(Да пятай гадавіны са дня яго сьмерці 1921—1926)

У С Т У П

Комуністычная Партыя (бальшавікоў) Беларусі і Ленінскі Комуністычны Саюз Моладзі Беларусі на працягу рэвалюцыйнае барацьбы шмат страцілі з сваіх шэрагаў адданых таварышоў-барацьбітоў за рабоча-сялянскую Савецкую Беларусь. Шмат загінула ў часе грамадзянскае вайны, у часе вайны з белапалякамі, шмат загінула ў часе нямецкай і польскай окупацыі — у падпольлі. Але шмат загінула ўжо пасля перамогі, у часе будаўніцтва маладой Рэспублікі Саветаў, ад тэй пераўтомленасьці, якую вынеслі гэтыя таварышы з часу барацьбы.

Да ліку страт, якія панесла Комуністычная Партыя Беларусі ўжо пасля перамогі, у часе будаўніцтва маладой Беларусі, адносіцца і сьмерць аднаго з шчырых змагароў — спачатку беднага селяніна, потым настаўніка-беларуса, потым адданага паўстанца, урэшце, адказнага сакратара Цэнтральнага Бюро Комуністычнай Партыі (бальшавікоў) Беларусі — таварыша Сьцяпана Булата.

Сабраны мною, часткай па неапублікаваных дакументах, часткай па тагачаснай пэрыодычнай прэсе, часткай па асабістых успамінах, матэрыял не прэтэндуе на паўнату. Аднак, ён у большай-меншай ступені можа даць чытачу ўяўленьне аб жыцьці, працы і думках тав. Сьцяпана Булата, і можа быць у будучыне выкарыстаны, як сыры матэрыял у гісторыка біографічны слоўнік рэвалюцыйных дзеячоў Савецкай Беларусі.

Жыцьцёвы рэйс тав. Булата

С. Булат радзіўся ў 1894 г. ў в. Слабодзе-Пырашавай Чэрвеньскага раёну. Маёмасьць яго бацькі сумесна з братамі складалася з 3-4 дзесяцін зямлі. Дзіцячыя гады прайшлі ў самых цяжкіх умовах. Часта галодны і напоўдзеты т. Булат

лётаў у народнае вучылішча за 3-4 вярсты ад маёнтку, дзе працаваў яго бацька. Скончыўшы вучылішча, працаваў фізічна побач з бацькам, адначасова чытаў кніжкі, марачы стаць настаўнікам. Потым вучыўся на курсах школьных працаўнікоў. Скончыўшы курсы, т. Булат настаўнічае ў в. Докшыцы (Меншчына), у 1914 г. паступае ў Менскі Настаўніцкі Інстытут, дзе вучыцца да 14 жніўня 1915 г., калі яго мобілізуюць у армію, і ён там служы радавым салдатам да 22 лістапада 1916 г., затым паступае ў Віленскае ваеннае вучылішча і канчае яго ў 1917 г. ў чыне прапаршчыка.

Скончылася вайна, т. Булат зноў зьвяртаецца з арміі ў Інстытут.

У часе беларускай окупацыі т. Булат уваходзіць у падпольную „Беларускую камуністычную арганізацыю“, якая працавала пад кіраўніцтвам кампартыі, дзе зьяўляецца адказным членам Цэнтральнага Камітэту. У падпольлі т. Булат бязупынна працуе па вызваленьні працоўных Беларусі ад беларускага прыгнечаньня, зарабляючы на існаваньне праз настаўніцтва ў беларускай школе ў Менску. Па даручэньні Цэнтральнага Камітэту т. Булат становіцца членам Паўстанцкага Камітэту. З прыходам Савецкай улады ў Менск, т. Булат у той час, калі па вуліцам Менску ішла рэшта адступаючых беларусаў, ён першы прымае ўдзел у арганізацыі ўлады ў Менску. Сумесна з таварышамі ён разьмяшчае прыбыўшыя Чырвонаармейскія часьці.

Пасьля некалькіх тыдняў Савецкай улады ў Менску, калі „Беларуская камуністычная арганізацыя“ ўліваецца ў камуністычную партыю Беларусі, т. Булат назначаецца Загадчыкам Політычнага Аддзелу Наркамасьветы. Але праз некаторы час Цэнтральнае Бюро Кампартыі Беларусі адклікае яго для загадваньня аддзелам па працы ў вёсцы. Закладваецца саюз працаўнікоў асьветы Беларусі, т. Булат абіраецца членам кіраўніцтва саюзу. Цэнтральнае Бюро Кампартыі Беларусі назначае яго адказным рэдактарам газэты „Савецкая Беларусь“, дзе ён працуе бязупынна да кастрычніка м-ца. Пачынаецца кастрычнікаўская окупацыя.

Па даручэньні Цэнтральнага Бюро т. Булат назначаецца начальнікам па эвакуацыі савецкіх устаноў г. Менску на вузьле Заходніх чыгунак.

Пакідае ён Менск з апошнім адыходзячым цягніком. Як вядома, окупацыя цягнулася ўсяго адзін дзень. Па звароце ён пачынае зноў працу па лініі Наркамасъветы. Працуе з раніцы да позняй ночы то ў Наркамасъвеце, то ў рэдакцыі, то ў Аддзеле па працы ў вёсцы.

У снежні 1920 г. т. Булат абіраецца сялянамі на павятовы зъезд саветаў, затым і членам Менскага Павятовага Выканкому і адначасова дэлегатам на 2 Усебеларускі Зъезд Саветаў.

У тым-жа годзе на гарадзкіх выбарах т. Булат абіраецца членам Менскага Гарадскога Савету.

15 студзеня 1921 г. адчыняецца сялянская газета „Белорусская Деревня“, і т. Булат, зьяўляючыся арганізатарам, прызначаецца адказным рэдактарам выдання.

У лютым 1921 г. т. Булат абіраецца на партыйную канфэрэнцыю Беларусі, дзе абіраецца ў члены Цэнтральнага Бюро Комуністычнай Партыі Беларусі, а праз некаторы час — адказным сакратаром Цэнтральнага Бюро і Загадчыкам Аддзелу Агітацыі і Прапаганды: аднак, дзякуючы старой хронічнай хваробе (васпаленне сярэдняга правага вуха з разбурэннем косьці), якую ён за адсутнасццю сродкаў ня мог вылечыць, і яна пусьціла глыбокія карэнні, да працы ня здолеў прыступіць і 24 мая 1921 г. быў накіраваны ў Маскву для апэрацыі. Будучы ў Маскве, т. Булат не пакідае працы, — арганізуе беларускае студэнцтва, сярод якога працуе да апошніх дзён.

Булат ня вытрымаў апэрацыі. Ён памёр у клініцы проф. Сыцяпанава 24 ліпеня 1921 г. а 10 гадзіне ўвечары. Цела было перавезена ў Менск, дзе і пахавана на Старажоўскім могілніку.

II

Портрэт т. Булата, як барацьбіта за Савецкую Беларусь*)

„Як ні цяжка жывецца, але трэба самім узяцца за паляпшэнне жыцця. Годзе енку і жалбы. Пара ўзяцца за працу. Змучаны, гаротны народ чакае нас“ (Сав. Бел. № 77 за 23-II-20 і).

„Цярплівасьць і вытрываласьць надалей. Памалу, крок за крокам, але пэўна і цвёрда будзем совацца наперад. Без

*) Цытаты з розных артыкулаў Сыцяпана Булата.

асьяплення, а з халоднай крывёю будзем глядзець на зарніду нашай будучыны“ (Сав. Бел. № 76 за 21-II-20 і.).

„Будзем прымаць актыўны ўдзел у адбудове свайго краю, будзем пільна глядзець на ўсё, што робіцца вакол нас. Аб’яднаўшыся ў свае моцныя пролетарскія арганізацыі, стаўшы актыўнымі, мы ў хуткім часе пабачым карысьць незалежнай, ад паноў і ўсіх ім спачуваючых, Беларусі, незалежнасьць не на словах толькі, але і на справе“ (Сав. Бел. 3-II-20 і.).

„Ад прыроды ў беларуса заложана многа моцы і трываласьці. Толькі трэба часу, каб ён раскалыхнуўся. А як зварухнецца беларус да працы—тады для яго пустое ўсе перашкоды. Ён упарта і цьвёрда пойдзе па выбранай і зразумелай дарозе“ (Сав. Бел. № 59 ад 42-II-2 і.).

„Дык будзем-жа гатовымі. Хай свабодны народ Беларусі пакажа ўсім сваім ворагам—паном і капіталістам, што бяз іх ён не загіне“ (Сав. Бел. № 58 ад 31-X-20 і.).

„Беларуская мова і культура перажылі многа здзекаў, як з боку польскіх паноў, так і з боку многіх расійскіх чыноўнікаў-бюрократаў царскае пары. Соцыяльная рэволюцыя ў Расіі разьбіла пугі, якімі моцна былі зьвязаны „малыя народы“ ў „адзіную й непадзельную вотчыну“ (Сав. Бел. № 56.).

III

Апошнія словы з Масквы

У Беларускім Дзяржаўным Музэі захаваліся тры лісты т. Булата да Ўс. Мак. Ігнатоўскага, у якіх ён яскрава малюе сваё жыцьцё ў Маскве, працу, імкненьні, і выказвае свае думкі аб Беларусі. Падаем найбольш цікавыя выняткі з іх.

З першага лісту

(Даты няма)

„...З 25 траўня я ў Маскве. Цяжкая праца, якая ўзвалілася на мае плечы ў апошнія часы, бяссонныя ночы зусім выбілі мяне з сьлё. Старая, хронічная хвароба (васпаленьне сярэдняга правага вуха з разбурэньнем косьці) стала адчувацца мацней, і як ні хацелася, але прыйшлося кідаць усю працу і ехаць у Маскву шукаць здароўя“.

„...Вельмі прыхільна аднёсься да мяне Сямашка. Дзякуючы яму, я папаў у клініку проф. Сыцяпанава. Але

вось ізноў бяда. Клініка хутка зачыняецца, і што прыдзецца рабіць—сам ня ведаю. Проф. сказаў, што трэба рабіць сур'ёзную і небяспечную апэрацыю, пасля якой прыдзецца праляжаць ня менш 3-х месяцаў...

Для мяне чуць такія рэчы няпрыемна, асабліва ў такі момант, які зараз перажывае Беларусь. Беларуская справа ўжо зышла з таго мёртвага пункту, на якім яна знаходзілася такі доўгі час. З'явілася магчымасць вялікай і адказнай працы. Працы ў мясцовым сэнсе. Вось зараз мы маем у Менску друкарню Грынблята, якая згодна з пастановаю сакратарыяту ЦБ павінна быць расшырана і друкаваць толькі беларускія кніжкі. Далей, пры Беларуск. аддзеле Кампросу з'арганізавалася экспедыцыя, зацверджаная Саўнаркомам, якая ставіць сваёй мэтай вывучэнне і развіццё беларускай народнай творчасці. Беларуская мова часцей адчуваецца і на вуліцах і ў дзяржаўных установах. З усіх канцоў Савецкай федэрацыі ідуць запатрабаванні на беларускія кніжкі, газеты. У вапошнія часы ў звязку з тыднем чырвонага арата, днём 1 мая мне прышлося раз'язджаць па вёсках. І вось там я бачыў, як зацікаўлен сам народ сваім родным, бачыў, як моладзь, арганізавана каля клюбаў прагне йграць беларускія п'есы. Адным словам, грунт для працы ёсць і вельмі добры“...

З другога лісту

(Ад 11 чэрвеня 1921 г.).

„...Мне здаецца, што ў сучасны момант на Беларусі ёсць і грунт для працы, і ёсць працаўнікі. У Маскве на нашы патугі, паставіць як можна лепш беларускую працу, не глядзяць варожа. Я падаў т. Яраслаўскаму ад імя ЦБ дакладную запіску, у якой ЦБ прасіла мобілізаваць камуністых-беларусаў і звярнуць усіх беларусаў, якія хутка канчаюць камуністычны універсітэт. Апрача гэтага, пачаў проект цыркулярнага пісьма губкомам Гомельшчыны, Віцебшчыны і Смаленшчыны, у якім забараняюцца ўсякія варожыя адносіны па тэрыторыі гэтых губэрняў да беларускай працы. Шкада толькі, што Яраслаўскі выехаў на некаторы час на Урал, нашых папер другія ня могуць

знайсці ў ЦК. Прыдзецца чакаць яго звароту. Ня ведаю, як зараз, але ў часы майго жыцця на Беларусі ўся наша беларуская „публіка“ была вельмі інэртнай і цяжкой на пад’ём да працы. Усе ўсё адмахіваліся рукамі ад працы, калі потым паміж сабою гутарылі: глядзеце, шкодзяць працы, няма ніякай магчымасці працаваць. Мне здаецца, што ўся магчымасць ёсць, толькі трэба, як мага хутчэй, выкалаціць з мазгоў нашых хлапцоў мяшчанства і шкадлівую надзею на другіх, што нехта нешта зробіць. І вось дзеля гэтага я лічыў-бы патрэбным узяць гэту „публіку“ моцна ў рукі, тады-б праца пашла шпарчэй і была-б пэўная карысць. А я, як відаць па ўсяму, ня хутка звярнуся на Беларусь, хоць гэтага звароту, як мага хутчэйшага, мне вельмі і вельмі жадаецца. Праклятая хвароба вывела мяне з строю і якраз у той час, калі-б можна было працаваць у другіх варунках...”

„...Крапіўся колькі мог, але зусім выбіўся з сіл і вось апынуўся ў Маскве; ня ведаю толькі, ці зьверне мне Масква мае сілы, маё здароўе“...

З трэцяга лісту.

(Ад 21 чэрвеня 1921 г.)

„...А я ўсё ў Маскве. Паміж мною і Беларуссю лягла вялікая кітайская сцяна, якая разваліцца толькі тады, калі мне будзе зроблена і калі я перажыву апэрацыю. Часу многа пройдзе, пройдзе дарэмна, без усялякай карысці. А як-бы хацелася папрацаваць на Беларусі! Адзін час у пачатку гэтага месяцу, калі мы рыхтаваліся да агульнага сходу ўсіх студэнтаў-беларусаў Масквы, было і ў Маскве добра. Але сход адбыўся, студэнты ў большасці сваёй раз’ехаліся па сваіх хатах і працы ніякай няма. Маркотна, іншы раз усьцішна становіцца, але нічога ня зробіш, трэба цярпець, пакуль ёсць крыху сілы“...

Надзвычайна яскрава адбіў свой настрой перад сьмерцю т. Булат у лісьце, цытату з якога прывёў у сваім артыкуле тав. Асташонак *):

*) „Белорусская Деревня“ 33—1921 г.

„Гадоў 20 таму назад, за год да майго паступленьня ў народнае вучылішча была эпідэмія скарлятыны, і я захварэў. Хвароба прыняла абвостраную форму. Доўга жыцьцё змагалася са сьмерцю і ўсё-ткі перамагло. Я павіўся, але застаўся глухім. З правага вуха пачало цячы, гэта-ж і ня спынялася да гэтага часу. Мае дзіцячыя і юнацкія гады прашлі ў страшэннай беднасьці, у ўпартай барацьбе за навуку. Ня было сродкаў, ня было часу лячыцца тады, калі хвароба не паспела яшчэ пусьціць глыбокіх карэньняў.

А цяпер, калі для мяне зьявіліся магчымасьці працаваць і працаваць, я не здолен да працы. Перамагаючы ўсе пакуты, дацягнуў я да опэрацыйнага стала. Будучына зацягнена цёмнай заслонай і няма чаго імкнуцца зірнуць у яе. Будзь, што будзе“...

IV

Пахаваньне тав. Булата

З Масквы цела тав. Булата было перавезена ў Менск 28 ліпня адбылося пахаваньне. Усе газэты з жаласьлівай журбой пісалі:

— Ня стала аднаго з лепшых барацьбітоў за волю Савецкай Беларусі...

— Памёр тав. Сьцяпан Булат...

— Ніжэй сыягі, ня стала чырвонага байца...

А арганізацыі загады, паведамленьні пісалі:

ЗАГАД.

Па Атраду Асобага назначэньня пры Цэнтр. Бюро Ком. Партыі Беларусі.

Загадваецца ўсім членам Атраду Асобага назначэньня сёньня, 28-га ліпня, к 5-й гадзіне вечара прыбыць з аружжам да Штабу Атраду дзеля прыняцьця ўдзелу ў пахаваньні тав. Булата.

Сакратар ЦБ Кнорын.

Начальнік атраду Андрэеў.

Цэнтральнае Бюро Ком. Партыі Беларусі паведамляе, што пахаваньне тав. Булата адбудзецца сёньня 28-га ліпня.

Вынас нябожчыка з Клюб у „Кароля Маркса“ а 5 г. вечара.

Усе члены Менскай арганізацыі заклікаюцца прыняць удзел у пахаваньні.

ЦБ КП Беларусі.

Праўленьне Саюзу Працаўнікоў Асьветы заклікае членаў Саюзу прыняць удзел у пахаваньні памёршага ад опэрацыі члена Праўленьня Саюзу—Сьцяпана Булата.

Праўленьне Саюзу.

Нарада прадстаўнікоў беларускіх рабочых культурных арганізацый і ўстановаў просіць зьявіцца к 5 гадзіне 28 ліпня для ўдзелу ў пахаваньні т. Сьцяпана Булата к клубу „Кароля Маркса“ (рог Падгорнай і Петрапаўлаўскай вуліцы) усіх членаў беларускага рабочага клубу, клубу беларускай моладзі студэнтаў ІНО і Політэхнікуму, беларускіх лектарскіх курсаў, беларускіх культурнікаў, трупы Дзяржаўнага Тэатру і хор Тэраўскага і дзяцей і настаўнікаў 31 школы.

Ня стала тав. Булата ў шэрагах беларускага працоўнага люду.

Уся сярмяжная Беларусь і авангард працоўных—куніс-тычная партыя згубілі аднаго з адданных працаўнікоў-барацьбітоў.

Беларускі працоўны Менск апануўся 28 ліпня ў чырво-на-чорную жалобу.

А беларускі народны паэта Янка Купала калыханку сум-ную, мінорную над магілкай прапяў:

Задрамаў ты з доляй, з хваляй,

Жвір халодны прыгаруніў...

Ой, скасіла ня спытала!..

— Сьні, таварыш, аб Комуне!

Ты хапаў за косы сонца,
Думаў думку аб пяруне,
Што дух збудзе ўсёй старонцы...
— Сьні, таварыш, аб Комуне!

Як сіроты, забытымі
Цэп з касой вісяць у пуні,—
Хто-ж на ворага іх здыме?!
— Сьні, таварыш, аб Комуне!..

Сьвет узняўся, схамянуўся...
Вер, свабодны вецер дуне
І над беднай Беларусыя!..
— Сьні, таварыш, аб Комуне!..

Забудзе ў славе буйнай,
Зазьвініць залатаструньне
Родны край аднэй Комунай...
— Сьні, таварыш, аб Комуне!..

На магілцы-валатоўцы
Зарунеюць кветак руні;
Зайдзе сонца, ўзыйдзе сонца...
— Сьні, таварыш, аб Комуне.

А з мэтай увекавечаньня слаўнай памяці дарагога таварыша Сьцяпана Булата на пасяджэньні прадстаўнікоў беларускіх рабочых і культурных арганізацый 26 ліпеня 1921 г. з прычыны яго сьмерці было пастаноўлена: прымаць дзейны ўдзел у пахаваньні слаўнага ваякі за камунізм і беларускую культуру. А таксама рашана адзначыць яго памяць гэткім чынам:

1) назваць школу № 31 у Менску, дзе нябожчык вучыў дзетак, школаю Сьцяпана Булата; 2) даручыць „Хаце Беларускага Мастацтва“ заказаць павялічаны портрэт памёршага і павесіць у будынку „Хаты“; 3) зрабіць таварыскі збор-памінкі па т. Булату, азнаёміцца з ім з боку рэвалюцыйнага змаганьня і змаганьня за адраджэньне Беларусі; 4) пры Цэнтральнай Беларускай бібліятэцы залажыць аддзел імя т. Булата, сабраўшы ўсе помнікі яго працы і 5) выдаць кніжку з прысьвечанымі нябожчыку вершамі, артыкуламі, успамінамі і жыцьцяпісамі.

V

Тав. Булат і моладзь

Кажучы пра жыццё, дзейнасьць Сыцяпана Булата, нельга абмінуць таго факту, што т. Булат карыстаўся вялікай популярнасьцю ў беларускай працоўнай моладзі. Ён заўсёды быў гарачым удзельнікам у розных пачынаньнях, добрым радчым ва ўсіх пытаннях.

Пасьля сьмерці тав. Булата беларуская працоўная моладзь закладае з мэтай увекавечаньня яго памяці пры Беларускім аддзеле Народнага Камісарыяту Асьветы культурна-асьветны гурток яго імені, вызначыўшы на сыцягу сваім:

Мы дзеці Комуны,
Наш лёзунг—да працы!
Супольна будуюм
Навукі палацы!

(Словы Андр. Александровіча).

Гурток, налічваючы звыш 50 актыўных членаў, падзяляўся на сэкцыі: літаратурную, музычную, драматычную і па вывучэньні гісторыі Беларусі, і на працягу свайго каля 2-гадовага існаваньня праводзіў шырокую культурна-асьветную працу сярод менскіх працоўных гушч.

З працягам часу амаль што ўсе члены ўліліся ў шэрагі Ленінскага Комсамолу Беларусі, і гурток, зразумела, быў зьліквідаваны.

VI

Успаміны таварышоў

Дарагому таварышу „вечная памяць.“ *)

Мы ўчора атрымалі сумную вестку... Памёр у Маскве пасля паўторнае апэрацыі наш актыўны працаўнік т. Булат.

Сэрца сыцискае жаль і баліць душа, калі ўзгадаеш, што згас адзін з лепшых сыноў Беларусі, адышоў у нябыцьцё ў той час, калі здольнасьці і праца кожнага з нас так патрэбны для барацьбы, для будаўніцтва лепшае долі нашага народу, нашае бацькаўшчыны...

*) „Савецкая Беларусь“ № 164, ад 28 ліпеня 1921 г.

Таварышы! Мы зналі т. Булата, як шчырага працаўніка, бескарысна адданага справе працоўнага людз, справе культурнага адраджэння Беларусі. У яго душы вялікім полымем гарэў сьвяты агонь веры ў лепшую прышласць усіх змагаючыхся, у іх канчатковае вызваленне і панаванне. Сваімі ўчынкамі ён, як тая зорка, сьвяціў малаверным і малаадважным, клічучы іх сьмялей ісьці жыццёвым шляхам да волі, да шчаслівае будучыны.

Таварыш наш, дарагі Брат! Сьмерць твая бязьлітасным цяжарам лягла на нашы адчуваньні... Мы ня былі прысутнымі ў астатнія хвілі твайго кананьня там далёка ад межаў родных гоняў, сярод чужых табе людзей... Мы ня чулі тваіх апошніх слоў, твайго апошняга наказу нам, застаўшымся жыць і змагацца... Але мы пэўны, нам гэта падказвае наша сэрца, што думкамі сваімі ў той момант ты быў, як заўсёды, з намі, і што апошнімі тваімі словамі магло быць толькі закліканьне ня кідаць распачатае працы, распачатае барацьбы ў дасяганьні лепшае долі.

Таварыш наш! Сьпі спакойным сном вечнасьці... Няхай родная зямелька, у якую апусьцяць цела тваё, будзе табе так жа лёгкай, як лёгкамі былі твае думкі, што ўзносіліся птушкамі над роднымі межамі, пяючы дзіўную песьню вызвалення працоўнага людз... Мы, застаўшыся ў жывых, не пакінем сучаснае табе барацьбы ніколі.

Таварыш! Жаль, напаўняючы нашыя сэрцы, супыніцца з часам... Але памяць аб таварышу, жыўшым дзеля працы на карысьць працоўнага людз і культурнага адраджэння Беларусі, будзе жыць у душы нашай заўсёды, кіруючы нашымі думкамі, нашаю чыннасьцю, нашаю вераю ў канчатковую ўрачыстасьць нашага ідэалу...

Янка Сьвятляк.

Жыццё і праца Сьцяпана Булата *)

Як цяпер памятаю той дзень, калі я сустрэў т. Булата ў Менску. Гэта было ў 1915 г. ў жніўні месяцы, калі мы трымалі экзамен у Настаўніцкі Інстытут.

*) „Савецкая Беларусь“ № 164, ад 28 ліпеня 1921 г.

Стаўшы слухачамі, мы пачалі часта сустрачацца ў сыценых Інстытуту. Усякае спатканьне з ім на мяне рабіла самае лепшае ўражаньне.

Доўга ня прышлося нашаму Інстытуту заставацца ў Менску, ён павінен быў эвакуавацца ў далёкую Расію, дзякуючы імперыялістычнай вайне. Т. Булат таксама разам з намі выехаў з Менску, пакінуўшы сваю бацькаўшчыну, Беларусь.

Закінуў нас лёс у Яраслаў. Няпрыемна сустрэлі нас бежанцаў яраслаўцы.

Гэта, праўда, дало магчымасьць нам беларусам згуртавацца на чужой старонцы, далёка ад бацькаўшчыны.

У гэтым цесным гуртку якраз быў тым зьвязваючым элеэнтам т. Булат.

Ня прышлося доўга заставацца т. Булату ў гэтай цеснай сям'і, выхаціла ад нас яго мобілізацыя. Ён нас пакінуў і пашоў на вайну. Застаючыся на вайскавай службе, ён ні на адну хвілю не пакідаў нас, калі сам ня быў, дык яго думкі, яго весткі былі з намі заўсёды.

Пасьля доўгага часу прабываньня ў запасных палкох, ён быў адпраўлены ў Віленскую вайсковую школу, якую скончыў у часы свабоды, пры часовым урадзе. Нядоўга прышлося т. Булату цягнуць ненавіснае яромо афіцэра старой арміі, ён быў адпушчан з арміі, як настаўнік, і зноў зьвярнуўся ў Менск у сыцены Інстытуту, калі ўжо Інстытут меў магчымасьць працаваць на родным грунце.

Папаўшы сюды на бацькаўшчыну, т. Булат ізноў акунуўся ў працу, ізноў зьвіўся тым цэнтрам, каля якога якаясь то невядомая сіла збірала таварышоў-інстытутчыкаў. Праца яго была розных галін, працаваў ува ўсякіх напрамках, але больш усяго яго захапляла культурная і політычная праца на родных заганах. Калі прышлі цяжкія часы польскай окупацыі і Інстытут фактычна быў зачынены, т. Булат таксама нашоў сабе працу, блізкую свайму сэрцу. Ён пачаў працаваць у беларускай 31 школе. У школе ён, як і заўсёды, аддаў усяго сябе працы, і, дзякуючы гэтаму, школа была пастаўлена на самы лепшы правільны грунт. Лічачыся настаўнікам, ён увесь час змагаўся з полёнізацыяй гавароў школьнай справы, аддаваў усе сілы на карысьць бацькаўшчыне.

У гэты час злажылася ў Менску БКО. Т. Булат з'явіўся першым членам гэтай арганізацыі і ўвесь час быў самым працавітым членам, і ў гэтай працы т. Булат забыў сябе.

Калі прышла ў Менск Савецкая ўлада, т. Булат, вылезшы з падполья, пачаў вяртацца да працы, не шкадуючы сябе і сваіх сіл, і вельмі многа зрабіў на карысьць роднага краю і ўсіх тых устаноў, у якіх прышлося за гэты час яму працаваць.

Патрэбна сказаць бяз усякага павялічэння, прымаючы пад увагу ўвесь той шлях, якім прашоў т. Булат, што бацькаўшчына Беларусь вельмі многа згубіла з сьмерцю т. Булата.

Што яе і без таго рэдкія рады яшчэ больш парадзелі.

Вечная памяць, дарагі друг і таварыш!

Студэнт.

В. Крывіцкі

Гаспадарчае становішча БССР

Становішча гаспадаркі Беларусі ў сучасных межах высоўвае на чаргу шэраг проблем, звязаных з спазніўшымся пачаткам гаспадарча-культурнага будаўніцтва Рэспублікі.

Умовы разьвіцця народнай гаспадаркі Беларусі, якая перажывае разам з іншымі часткамі Саюзу ССР адбудоўчы процэс, вельмі востра ставяць пытаньне аб поўнай перабудове амаль ўсіх гаспадарчых галін БССР.

Зямельная перанасялёнасьць, нязначная колькасьць прамысловай прадукцыі, пытаньні працы і беспрацоўя, становішча кмунальнай і шляхавай справы, малакультурнасьць насельніцтва,—усё гэта разам узятая ставіць пытаньне ўкладу новых капіталаў у гаспадарку Беларусі безадкладна, ставіць пытаньне так, што яго нельга моўчкам абыйсьці.

Разьмеры нацыянальнага прыбытку ў гаспадарцы Беларусі ўтвараюць хоць вельмі малую матэрыяльную базу дзеля пашырэння асноўнага капіталу і перабудовы народнай гаспадаркі, але ўсё-ж яна дае нам магчымасьць пасоўвацца наперад і перайсьці нават у некаторых галінах народнае гаспадаркі даваенную мяжу.

З укладам новых капіталаў у справу разьвіцця ўсіх галін народнай гаспадаркі Беларусі эаномічны ўзрост, а таксама яе культурнае будаўніцтва атрымаюць большую, чым да гэтага часу, значнасьць у вагульнай сыстэме ўсяго Саюзу ССР.

Узмацненьне прамысловасьці, сельскай гаспадаркі і наогул эаномікі краю, уцягненьне сялянства ў соцыялістычнае будаўніцтва, коопэраваньне і ўмацаваньне бядняцкіх мас сялянства—вось галоўныя задачы на шляху соцыялістычнага будаўніцтва. Ёх будзе можна ажыцьцёвіць толькі ў тым выпадку, калі ў будаўніцтва будуць уцягнуты самыя шырокія масы пра-

цоўных, калі яны будуць працаваць пад кіраўніцтвам Комуністычнай партыі. І ўжо ў бягучым часе мы можам заўважыць моцны ўздым ува ўсіх галінах нашае народнае гаспадаркі, гэты ўздым відаць і ў культурнай працы і г. д.

Цяпер можна цвёрда сказаць, што Савецкая Беларусь будзе ісьці ў далейшым шпаркімі крокамі па шляху сацыялістычнага будаўніцтва.

Сельская гаспадарка

Сельская гаспадарка ў Беларусі зьяўляецца галоўнай галінай народнай гаспадаркі. Яна ўмяшчае ў сабе працу каля 86 проц. усяго насельніцтва Беларусі і дае каля 81 проц. агульнай прадукцыі ўсёй народнай гаспадаркі БССР. Апрача таго, амаль уся прамысловасьць Беларусі, за выключэньнем дрэваапрацоўчай, мае дапаможны характар у вадносінах да сельскай гаспадаркі. Амаль уся прамысловасьць мае галоўнай сваёй мэтай або пераапрацоўку сельска-гаспадарчых прадуктаў, або здавальненьне сельскай гаспадаркі сродкамі вытворчасьці. З гэтай прычыны пытаньні сельскай гаспадаркі павінны мець для нас першачарговае значэньне.

Па зьвестках зямельнай перапісі ў БССР налічваецца 9.500.725 дзесяцін зямлі, пры гэтым уся зямельная плошча разьмяркоўваецца такім чынам: лясоў—30,3 проц., зямель сельска-гаспадарчага карыстаньня—59,4 проц. і няўдобицы—10,3 проц.

Няўдобицаю ў Беларусі зьяўляюцца амаль выключна балоты. Хаця ўсіх забалочаных зямель, якія патрабуюць мэліорацыі, налічваецца значна больш, чым паказана вышэй, затым што вялікія плошчы забалочаных лясоў і яшчэ больш забалочаных сенажадзай лічацца як „лясы“ і „сенажадзі“. З гэтай прычыны забалочаных прастораў у БССР можна налічыць каля 17,5 проц. усёй зямельнай плошчы Рэспублікі.

Пасьля вайны і рэвалюцыі плошча сельска-гаспадарчага карыстаньня пачынае расьці з адначасовым памяншэньнем лясной плошчы і няўдобицы. Але ўжо ў гэтым годзе лясны фонд дасягнуў такога становішча, што ў далейшым нельга чакаць пашырэньня зямель сельска-гаспадарчага карыстаньня за рахунак яго памяншэньня. Прыходзіцца звярнуць большую ўвагу на няўдобицу. І ўжо цяпер Урад БССР прызнаў абавязкова патрэбным, каб праз 15 год уся няўдобица была перароблена

ў зямлю с.-г. карыстаньня. Аднаў з галоўных мер, з дапамогаю якіх можна пазбавіцца ад зямельнага крызісу, зьяўляецца інтэнсыфікацыя сельскай гаспадаркі. Але пэрспэктывы інтэнсыфікацыі ня будуць ажыццёўлены без правядзеньня зямляўпарадкаваньня. Правядзеньне зямляўпарадкаваньня—гэта неадкладная задача. Без яго немагчымы ніякія палепшаньні, бо глебавыя ўмовы патрабуюць вялікага расходу працы дзеля падтрыманьня ўраджайнасьці шляхам унясеньня ўгнаеньняў, а дальназямельле не дазваляе гэтага зрабіць.

Да гэтага часу праведзена зямляўпарадкаваньне на 32,4% усёй зямельнай плошчы с.-г. карыстаньня, а па пэрспэктыўнаму с.-г. пляну 67,6 проц. будзе зямляўпарадкавана на працягу 10 год.

Апрача правядзеньня зямляўпарадкаваньня, зьвернута належная ўвага на працу па перасяленьні ў іншыя часткі Саюзу ССР. Гэта дасьць магчымасьць мэханічна паменшыць да некаторага ступню тую зямельную перанаселенасьць, якая ў бягучым часе кепска адбіваецца на далейшым разьвіцьці сельскай гаспадаркі Беларусі.

Кажучы аб асобных галінах сельскай гаспадаркі, трэба адзначыць наогул вельмі хуткі ўзрост за апошнія гады як засеўнай плошчы, так і ўзросту стадку. Наступныя лічбы даюць аб гэтым яскравы малюнак:

	1916 г.	1923 г.	1924 г.	1925 г.
Засеўная плошча была ў разьмеры	2.211.500 дзес.	2.257.300 дзес.	2.287.300 дзес.	2.493.000 дзес.
Колькасьць коняў рабочага ўзросту складала	601.200г.	615.900г.	627.200г.	665.400г.
Кароў	770.700г.	911.700г.	924.600г.	1.013.400г.
Авец	1.543.700г.	2.205.500г.	2.248.800г.	2.554.500г.
Сьвіней	1.562.800г.	1.161.500г.	1.361.600г.	1.640.600г.

Такім чынам, можна сказаць, што як у пэрыод упадку, так і ў пэрыод шпаркага ўздыму, асобныя галіны сельскай гаспадаркі заміралі, адбудоўваліся і ўзрасталі далёка не аднаковым тэмпам. Як вынік усіх гэтых зьмен, мы маем у бягучым часе далёка ня той малюнак, які быў у даваенныя часы і ў 1916 г. Так, раўнуючы прапорцыю культур у засевах мы бачым:

	Зернявых культур	Тэхнічных культур.
1913 г.	79,3	20,7
1916 г.	83,3	16,2
1922 г.	85,3	14,9
1924 г.	82,9	17,1
1925 г.	80,0	20,0

Прапорцыя культур за апошнія гады сыстэматычна павялічваецца ў бок тэхнічных і інтэнсыўных за лік зернявых. Прыблізна такія-ж самыя зьмены можна заўважыць у вадносінах да прадукцыйнай жывёлы. Наогул, з моманту рэвалюцый ўтвараецца перабудова сыстэм сельскай гаспадаркі ў бок інтэнсыфікацыі, якая дае нам права зацвярджаць, што разам з адбудоўчымі процэсамі ў сельскай гаспадарцы ідуць і глыбокія перабудоўчыя процэсы.

Сельская гаспадарка перабудоўваецца так, каб даць земляробу большы прыбытак ад яго працы, каб даць яму тыя культуры, якія маюць найбольшы збыт у горадзе. А гэта ўжо ёсьць шлях інтэнсыфікацыі, які дае магчымасьць прывесьці сельскую гаспадарку да высокага стопня культурнага становішча.

Шматполье ўжываецца ўжо ў 2.365 насельніцкіх пунктах на 96.647 дзесяцінах. За апошнія гады характэрна таксама і тое, што жывёлагадоўля ўва ўсіх сваіх галінах расьце хутчэй паляводзтва. Гэта сьведчыць аб тым, што сельская гаспадарка ня толькі адбудоўваецца, але й прымае жывёлаводзкі ўхіл, што ва ўмовах Беларусі зьяўляецца таксама яскравым паказальнікам інтэнсыфікацыі.

Наступныя лічбы характарызуюць такі процэс:

% павялічэння ў параўнанні 1925 году з 1924 г.

Коні	13,0
Буйная раг. жывёла	18,5
Авечкі	20,8
Сьвіньні	29,6

Апрача гэтага, за апошні час нескрыстаная плошча пахаты скарацілася з 31,42 проц. да 28,09 проц., а плошча засеваў лубіну з 0,91 проц. да 1,21 проц. ад агульнай плошчы пахаты.

Праўда, трэба сказаць, што не ва ўсіх акругах БССР аднакова праходзілі і праходзяць процэсы інтэнсыфікацыі; у некаторых, як Аршанскай, Магілёўскай або Слуцкай вельмі пашырылася жывёлагадоўля. І калі мы паглядзім на лічбы, паказваючыя значнасьць асобных галін сельскай гаспадаркі ў агульным яе даходзе, то таксама скажам, што жывёлагадоўля займае не апошняе месца.

Па бюджэтнаму дасьледаваньню прадукцыі

паляводства дало: 48,00 проц. агульнага прыбытку

жывёлагадоўля „	36,28	„	„	„
гародніцтва „	11,69	„	„	„
садоўніцтва „	1,49	„	„	„
птушніцтва „	1,20	„	„	„
пчальства „	0,11	„	„	„
іншыя прыб. „	0,12	„	„	„

Лясная гаспадарка.

Другой пасля сельскай гаспадаркі галоўнай базай эканомікі БССР зьяўляюцца лясы, якія складаюць прыроднае багацьце Беларусі. Плошча, занятая ў бягучым часе лясамі, налічвае 3.248.298 дзесяцін і займае 24,3 проц. усяго абшару Беларусі.

Драўніна скарыстоўваецца ня толькі ў межах нашай рэспублікі, але значная частка яе вывозіцца і за межы.

Апрача гэтага, лясная гаспадарка зьяўляецца асноўнай сыравой базай прамысловасьці Беларусі.

Уся буйная прамысловасць на 1 кастрычніка 1925 году мела 202 буйных прамысловых прадпрыемствы, з якіх на апрацоўку дрэва прыходзіцца 38 прадпрыемстваў або 19 проц., з лікам занятых у лясной прамысловасці рабочых у 2.766 чал., або 17 проц.

Пры слабым тэхнічным абсталяванні прадпрыемстваў БССР, слабай індустрыялізацыі, можна сказаць, што апрацоўка дрэва займае адно з галоўных месц у параўнанні з іншымі галінамі прамысловасці Беларусі.

Галоўным гатункам апалу як у насельніцтва, так і ў прамысловасці да гэтага часу зьяўляецца драўніна. Калі ўзяць адну гадавую лесасеку—500 тыс. куб. сажняў, то 20—25 проц. яе ў 1924-25 годзе пашло на апал, ня лічачы ўжо земфондаў звыш каштарысных водпускаў і г. д.

Ня меншае месца займае драўніна і ў вывазе за межы Саюзу ССР. Некаторыя гатункі беларускага лесу цэняцца за межамі, як самыя каштоўныя.

Лясная гаспадарка мае і ў далейшым багатыя перспектывы. Выгоднае географічнае палажэнне, каля заходняй мяжы і Украінскай ССР, вялікі лік судаходных і сплаўных рэчак, якія належаць да басэйнаў Заходняй Дзвіны, Нёмана і Дняпра, у дастатнай меры разгорнутая сетка чыгунак—утвараюць спрыяючыя ўмовы для збыту беларускіх лясных матэрыялаў, як на замежныя рынкі, так і на Украіну.

Пры такіх спрыяючых умовах з кожным годам значнасьць беларускіх лясоў, як асноўнага сырцовага фонду, здавальняючага насельніцтва і дрэваапрацоўчую прамысловасць, як магутнага сродку для хутчай адбудовы гаспадаркі рэспублікі будзе ўзрастаць.

Аднак, ня гледзячы на ўсе добрыя бакі лясной гаспадаркі, у ёй можна адзначыць цэлы шэраг і адмоўных зьявішчаў, на якіх прыдзецца заставіцца і пастарацца іх высьветліць.

Пытаньне аб здавальненні драўнінай насельніцтва, прамысловасці і транспарту ў БССР з году ў год становіцца больш сур'ёзным. Прычынай гэтаму зьяўляецца, з аднаго боку, павялічэнне запатрабавання ў драўніне, а з другога боку—скарачэнне гадовага карыстання ў нашых лясах. Калі да вайны лясістасць БССР перавышала 30 проц., а к моманту далучэння да Беларусі Віцебску, Полацку і Магілёву яна

складала больш 26 проц., то ў бягучым часе, у звязку з перадачай вялікай плошчы лясоў у зямельны фонд, лясістасць паменшылася да 24,3, а між тым прырост драўніны ў нашых лясах на адзінку плошчы не павялічваецца.

І цяпер перад намі паўстае пытаньне неабходнасьці як павялічэньня прыросту ў лясах, так і ўрэгуляваньня некаторых тэхнічных пытаньняў.

Спрыяючыя кліматычныя і глебавыя ўмовы ў Беларусі даюць поўную магчымасьць давесці прырост у нашых лясах да вышыні лясоў Нямеччыны, г. зн. павялічыць яго амаль у тры разы.

Шляхам ажыццяўленьня цэлага шэрагу лесатэхнічных мерапрыемстваў, мы можам дасягнуць павялічэньня прыросту лесу, а значыць і вытворчасці ўсёй лясной гаспадаркі. Да ліку такіх лесатэхнічных мерапрыемстваў адносяцца рубкі лесу ў парадку дагляду за ім, асушка забалочаных лясных плошчаў, лесабудаўніцтва, лесакультуры і інш.

Вялікая значнасьць усіх гэтых мерапрыемстваў ня раз ужо адзначалася на старонках нашага друку, і з гэтай прычыны я ня буду аб іх гаварыць. Пэрспектыўны плян адбудовы лясной гаспадаркі Беларусі прымае пад увагу ўсе гэтыя моманты і на працягу бліжэйшых год прадугледжвае іх правядзеньне.

Гэта дасць магчымасьць атрымоўваць з кожным годам павялічэньне ляснога даходу, дасць магчымасьць скарыстаць атрыманыя сродкі ня толькі на справу лясной гаспадаркі, а і на сельскую гаспадарку і прамысловасьць.

Звесткі аб валавой даходнасьці адной дзесяціны лесу за апошнія гады дае наступны малюнак:

1921-22 г. — 8 к.

1922-23 г. — 29 к.

1923-24 г. 1 р. 06 к.

1924-25 г. 2 р. 08 к.

1925-26 год дасць яшчэ большы прыбытак з дзесяціны. Наогул-жа ўвесь прыбытак ад лесу ў 1925-26 г. вылічан у разьмеры 8.087.940 рублёў, а к канцу 1929-30 году—чакаецца павялічэньне прыбытку ў разьмеры каля 20 проц.

П р а м ы с л о в а с ь ц ь

а) Дзяржаўная буйная прамысловасьць.

Беларусь трэба лічыць краем сельска-гаспадарчым, бо, як гаварылася вышэй, 80 проц. насельніцтва складаюць земляробы. Але як кепская глеба, так і зямельная перанаселенасьць прымушаюць насельніцтва шукаць іншых сродкаў да жыцця, г. зн. ісьці на заробаткі на промыслы, працаваць у саматужнай прамысловасьці і даваць рабочыя рукі для нашай буйнай прамысловасьці.

Між тым прамысловасьць наша пабудавана на падставе прысутнасьці амаль выключна мясцовага сырцу і мае дробны характар.

Апрача лясной і спажыўчай прамысловасьці, якая мела ў Беларусі ў дарэволюцыйныя часы вялікі лік броварных заводаў, крахмальных і інш., атрымалі пашырэнне таксама шкляныя і папяровыя заводы, фабрыкі сярнічкаў і троху заводы хэмічнай прамысловасьці. Тэкстыльная прамысловасьць была прадстаўлена ільнапрадзільнымі фабрыкамі. Распаўсюджана была і скурная прамысловасьць.

Па значнасьці асобных галіны прамысловасьці разьмяркоўваліся наступным парадкам (у проц.):

ГАЛІНЫ ПРАМЫСЛОВАСЬЦІ.	У даваенныя часы	1920-25 г.
Апрацоўка валакна . . .	6,6	5,0
Папяров. і поліграф. прамысловасьць.	11,0	2,6
Апрацоўка дрэва	11,1	20,4
„ мэталю	3,2	7,7
„ мінералёў	5,2	6,8
„ жыв. produkтаў	5,5	14,9
„ спажыўч. прод. . . .	51,3	25,0
Хэмічная прамыслов. . . .	5,3	2,1
І н ш а я	0,8	15,5

У бягучым часе прамысловасць Беларусі перажывае ра-
зам з іншымі часткамі Саюзу ССР свой адбудовчы процэс.

Дынаміка валавай прадукцыі асобных галін аб гэтым
сведчыць:

Галіны прамысловасці	Каштоўнасць выпрацоўкі прадукцыі ў тыс. даваен. рубл.		
	22-23 г.	23-24 г.	24-25 г.
Шкляная	390,9	570,2	1.027,0
Мэталаяпрацоўч.	335,2	518,6	1.272,1
Дрэваапрацоўчая	1.627,6	2.508,1	3.361,1
Хэмічная	221,1	252,6	350,6
Пажыўчая	1.779,9	2.780,1	4.116,7
Махорачная	87,1	132,1	220,6
Шчацінная	580,0	702,1	1.044,0
Скураная	1.411,2	1.303,3	1.439,0
Швэйная	651,5	595,6	556,2
Папяровая	717,0	1.092,7	2.079,4
Ільнапрадзільная	772,9	706,3	809,8
Акулярная	75,1	99,6	272,4
Панчошна-трыкотажн.	35,6	54,2	125,8
Кэрамічная	12,3	40,4	84,5

Такім чынам, перад намі расчыняецца шырокая перспэ-
ктыва ўзросту ў далейшым, але дзеля гэтага патрэбна павялі-
чэнне аснаўнога капіталу, бо цяпер мы знаём з ім кепскае
становішча. Праўда, гэта зразумела само сабою; грамадзянская
вайна на Беларусі больш ўсяго разбурыла нашы фабрыкі і
заводы. Апроч таго, тыя будынкi і абсталяваньні, якімі мы ка-
рысталіся да гэтага часу, прышлі ў няпрыгоднасць і ў нека-
торых мясцох нават зусім разбурыліся. Гэта становішча прад-
прыемстваў кепска адбіваецца на пашырэнні і развіцці на-
шай прамысловасці.

І ўжо 1925-26 г. зьяўляецца для яе годам поўнага ска-
рыстання большай часткі аснаўнога капіталу і тэхнічных
магчымасцяў. Планы на далейшае будуюцца ў разліку на знач-
ны ўклад капіталаў у прамысловасць, і толькі тады яна па-
дойдзе да перабудовчага этапу свайго развіцця.

Ня глядзячы на скарыстаньне прамысловасьцю ў 1925-26 г. сваіх вытворчых магчымасьцяў, валавая прадукцыя яе засталася ўзадзе ў параўнаньні з даваенным роўнем з прычыны зьнішчэньня вялікай часткі асноўнага капіталу ў пэрыод імперыялістычнай і грамадзянскай войнаў.

Прыбліжэньне да даваеннага роўню па прамысловасьці БССР значна ніжэй прыбліжэньня для ўсяго Саюзу ССР, хоць беларуская прамысловасьць па характары сваёй вытворчасьці павінна быць аднесена да лёгкай індустрыі, якая ў другіх частках Саюзу хутчэй заканчвае свой адбудовы процэс.

Як ужо гаварылася, прамысловасьць БССР у даваенныя часы пашыралася выключна на падставе мясцовага сельска-гаспадарчага сырцу і лесу, маючы стала вызначаныя рынкі збыту. З адбудовай сельскай гаспадаркі БССР амаль да даваенных разьмераў, а па некаторых галінах і вышэй іх, дзеля разьвіцьця беларускай прамысловасьці ўтвараюцца сталыя эаномічныя прадпасылкі, якія ў дадатак яшчэ замацоўваюцца забяспечанасьцю рынку збыту прамысловай прадукцыі.

Скарыстоўваючы амаль поўнасьцю асноўны капітал і прымаючы пад увагу становішча народнай гаспадаркі як усяго СССР, так і БССР, прамысловасьць Беларусі дзеля выкананьня вызначаных вытворчых праграм на бліжэйшы год патрабуе ўкладу новых капіталаў як у васьноўны, так і ў зваротны фонды, без чаго цяжка будзе закончыць адбудовы процэс.

Апрача гэтага, дынаміка ўсёй народнай гаспадаркі БССР высоўвае перад дзяржаўнай прамысловасьцю цэлы шэраг праблем, звязаных з прымежным палажэньнем Рэспублікі, з неабходнасьцю павялічэньня працоўнага ядра, з малай значнасьцю прамысловасьці ў народнай гаспадарцы, з лішкам рабочых рук у вёсцы, з беспрацоўем у гарадох і з процэсам інтэнсыфікацыі ў сельскай гаспадарцы.

Усе разам узятая ўмовы дыктуюць неабходнасьць узмацнэньня разьвіцьця прамысловасьці БССР, прымаючы пад увагу мясцовыя крыніцы сырцу і свабодную працоўную сілу.

б) Мясцовая прамысловасьць.

Мясцовай прамысловасьці ў апошнія часы аддаецца шмат увагі. У сучасных умовах, калі разьвіцьцё буйнай дзяржаўнай прамысловасьці спатыкаецца з шэрагам труднасьцяў, галоўным

чынам, у звязку з недахопам капіталаў, патрэбна паставіць і ўліць у сферу дзяржаўнага ўплыву і мясцовую прамысловасць, якая грае вельмі вялікую ролю ў агульнай прамысловай вытворчасці.

Мясцовая прамысловасць, галоўным чынам, карыстаецца мясцовымі крыніцамі сырцу, пры гэтым яна ў аднак ад дзяржаўнай, пашырае сваю вытворчасць у разьліку амаль выключна на беларускія рынкі збыту. Гэтая абставіна і прыдае ёй вялікую значнасьць ва ўмовах адсутнасьці поўнага здавальненьня запатрабаваньняў рынку, калі ёмкасьць рынку БССР на працягу яшчэ доўгага часу ня будзе напоўнена фабрыкатамі агульнасаюзнага пахаджэньня. Народна-гаспадарчая значнасьць мясцовай прамысловасьці ў агульнай сыстэме ўсёй гаспадаркі Беларусі вельмі вялікая. Разьвіцьцё прамысловасьці, звязанай з мясцамі, увальне ў прамысловасьць новыя кадры насельніцтва і можа быць важным фактарам у справе вырашэньня праблемы беспрацоўя і зямельнай перанаселенасьці. Апрача гэтага, разьвіцьцё мясцовай прамысловасьці вельмі важна з боку ўзмацненьня пролетарскага ядра.

Матэрыялы, якія маюцца аб мясцовай прамысловасьці, вельмі нязначны і не даюць магчымасьці найбольш поўна высьветліць малюнак яе становішча. Аднак, з тых матэрыялаў, якія ёсьць, можна скласьці погляд аб становішчы мясцовай прамысловасьці. Ніжэй дадзены звесткі, распрацаваныя ЦСУ з разьбіўкай па асобных групах вытворчасці.

Мясцовая прамысловасць у 1925 годзе:

Назва вытворчай групы	Лік прадпрыемстваў	Лік занятых працоўных
Рыбацтва і паляўніцтва . . .	237	369
Апрацоўка мінэраляў . . .	992	1890
Апрацоўка мэталю і вытв. машын .	7195	9494
Апрацоўка дрэва	7169	8812
Хэмічная прамысловасьць . .	148	258
Апрацоўка пажыўных produkтаў	4080	8314
Апрацоўка косьці, рогу і г. д.	32	122
Скураная прамысловасьць . .	2651	4023

Назва вытворчай групы	Лік прадпры- емстваў	Лік занятых працоўных
Апрацоўка шэрсці	800	1.130
Апрацоўка ільну, пянькі . . .	63	714
Адзежа, абутак	15.400	18.803
Папяров. прамыслов.	24	175
Поліграф. прамысловасьць . .	160	807
Мастацкая прамысл. і навуковая	375	419
Выраб інструмэнту, маш. і г. д.	22	488
	39.348	55.880

Тут-жа патрэбна адзначыць, што ў прыведзеных лічбах ня выдзелены асобна рамеснікі, якія працуюць на заказ, і дзеля гэтага іх ня трэба лічыць, як прамысловыя прадпрыемствы. Яднаючы ў такі спосаб рамеснікаў з фабрычна-заводскімі прадпрыемствамі, мы бачым, што найбольшы лік асоб занятых вырабам адзежы і туалету, а пасья ідуць апрацоўка мэталю і дрэва. Бязумоўна, перавага гэтых груп залежыць ад вялікага ліку рамеснікаў (краўцоў, шаўцоў, кавалёў і г. д.), якія ўва-шлі сюды.

Паміж тым, зношанасьць мясцовай прамысловасьці вельмі вялікая (сярэдні процант яе складае каля 40), і патрабуюцца значныя сумы грошай на яе адбудову і пераабсталяваньне. Становішча тэхнічнага абсталяваньня таксама прымушае ча-каць шмат лепшага.

Апрача гэтага, мясцовая прамысловасьць, як дыктуе яе становішча, патрабуе і такога сырцу, якога нельга дастаць у Беларусі, а трэба прывозіць з іншых частак Саюзу. Ёсьць яшчэ цэлы шэраг хворых момантаў, якія патрабуюць сваяча-совага іх вырашэньня, як, напрыклад, рэгуляваньне зарплаты, падзяленьне гэтых прадпрыемстваў на рэспубліканскія і мясцовыя, практыка абкладаньня падаткамі мясцовай прамысло-васьці і плянавае рэгуляваньне імі.

Навакол пытання аб падтрыманьні мясцовай прамысло-васьці групуецца ўвага ня толькі дзяржаўных устаноў, але і коопэрацыйных арганізацый, а таксама можна заўважыць часта

прапановы сялян аб жаданні прыняць удзел у вадбудове цэлага шэрагу прадпрыемстваў. Гэтая ініцыятыва месці пакуль што не ў выстарчаючай меры скарыстана.

У гэтую прамысловасць патрэбна ўцягнуць прыватны капітал і прыватную ініцыятыву. Часткова ўжо цяпер прыватны капітал асядае ў некаторых, найбольш прыбытковых галінах прамысловасці, як, напрыклад, у лесараспрацоўках.

У сялянства заўважаецца жаданне скарыстаць на паявых умовах прадпрыемства па апрацоўцы с.-г. сырцу, напрыклад, сукнавалкі і г. д.

Разьмеры прыватнага капіталу не настолькі вялікія, каб прыняць якія-небудзь буйныя разьмеры, але ў той-жа час яны выстарчаючы для вядзеньня дробнага прадпрыемства, дзе патрабуецца мала капіталу і шмат увагі і ініцыятывы.

Задача ў арэнду гэтых прадпрыемстваў у поўнай меры мэтазгодна з тэй прычыны, што камандаваньне і кіраваньне прамысловасцю знаходзяцца ў дзяржаўных руках (ВСНГБ і Акруговыя Выканкомы).

Такая форма прыватнага капіталу дасць магчымасць шчыльней звязаць яе з агульна-плянавай гаспадаркай рэспублікі.

У першыя часы можнабу дзе здаваць у варэнду прадпрыемствы паявым таварыствам з статутамі, блізкімі да статутаў саматужна-прамысловых арцеляй.

Гэтае мерапрыемства дасць магчымасць прыватнаму прадпрыемцу знайсці сабе ўжываньне ў прамысловасці ня менш прыбыткавай, чым гандаль, а дзяржаве дасць магчымасць больш поўна скарыстаць усе свабодныя сродкі краю.

З гэтай прычыны, наша задача ў далейшым у справе падняцця мясцовай прамысловасці павінна прыняць такі ўхіл, каб цалкам падтрымліваць імкненьне ў акругах і раёнах, ня толькі з боку дзяржаўных, але і коопэрацыйных арганізацый, да найбольш хутчэйшага падняцця прадпрыемстваў мясцовай прамысловасці на адпаведную вышыню. Галоўную ўвагу трэба звярнуць на такія галіны мясцовай прамысловасці, як апрацоўка дрэва, пажыўная прамысловасць (маслабойная, бульбаапрацоўчая, ільнаапрацоўчая і асобна-млынная), апрацоўка мінеральных багаццяў, мясцовая электрыфікацыя і падсобна рэмонтна-мэханічная прамысловасць для сельскай гаспадаркі.

(Працяг будзе).

Ян Лясоцкі

Чарговыя задачы Комсамолу Польшчы

Перад Комсамолам Польшчы выплываюць усё больш сур'ёзныя задачы. Становішча рабочай і сялянскай моладзі становіцца горшым. Нясупыннае наступленне капіталу адбіваецца ў першую чаргу на больш слабой частцы рабочае клясы, г.зн. моладзі. Карыстаючыся меншым яе супраціўленьнем, буржуазія вышукоўвае ўсялякія магчымасці, каб пазбавіць праў моладзі, паменшыць яе заробтак, павялічыць рабочы дзень. Тое, што моладзь атрымоўвае ў сучасны момант 15—50 капеек у дзень, дае толькі магчымасць ёй поўгалоднага існавання пры рабочым 9-10-гадзінным дні, які ў провінцыях цягнецца яшчэ даўжэй. Нечага і казаць, што нават існуючыя на паперы правілы аховы працы юнакоў, у тым ліку і на адпускі, зусім не зьвяртаецца ўвагі.

Вось становішча моладзі, якая яшчэ ня выкінута з фабрык і заводаў. Большасць маладых рабочых бяз працы, у дробнай прамысловасці гэты процант надзвычайна вялікі.

Армія беспрацоўных маладых рабочых, якая дасягае ў сучасны момант 75.000 чалавек, у большасці не атрымоўвае нават дапамогі (па статуту моладзь да 18-ці год дапамогай не карыстаецца).

Тая-ж, калі не вялікая, бяднота пануе сярод сялянскай моладзі. Яна ўтварае клясавае размежаванне і пашырае процас рэвалюцыйных настрояў гэтай моладзі: гэта адбітак руху, які заўважаецца сярод дарослых польскіх сялян.

Гэткае становішча ўтварае добрую глебу для нашага Комсамолу, ускладаючы на яго абавязак весці барацьбу за моладзь. Цяпер наш саюз павінен прыкласці ўсе патугі дзеля заваявання працоўнай моладзі.

Каб выканаць гэту задачу, наш саюз павінен выжыць ня толькі сьвядомыя імкненьні, але і моцныя ультра-левыя настроі. Менавіта цяпер, калі становішча дапамагае ўзьнікненьню гэтых настройў, калі патрэба і бяднота маладых рабочых дасягла надзвычайных разьмераў, калі, напрыклад, у вакрузе Дамброўскага басэйну мы маем 75 проц., а ў акрузе Верхняй Сылезіі 60 проц. членаў Комсамолу беспрацоўных, правядзеньне шырокай кампаніі, якая-б растлумачыла небясьпеку ультра-левых ухілаў, зьяўляецца абязьвязкова патрэбным. Ультра-лявізна вядзе дасканальнае неразумьне напрамку на заваяваньне беспартыйных і пакуль што ідучых за соцыял-эгодніцкімі правадырамі мас. Зусім ясна, што покуль саюз канчаткова ня выжыве ультра-левых настройў—ён ня здолее аўладаць масамі.

Нарада ЦК Комсамолу сумесна з прадстаўнікамі найважнейшых акруг, якая адбылася ў лютым 1926 г., выказала з надзвычайнай яснасьцю, што актыў перажыў ультра-левыя памылкі, што зразумеў іх небясьпеку, і цяпер увесь саюз праводзіць лінію, даную IV канфэрэнцыяй Комуністычнай Партыі Польшчы.

Ня глядзячы на страшэнныя прасьледваньні, усё большы лік моладзі імкнецца ў Комсамол. Павялічваецца гэтак сама ў Комсамоле, хаця-ж у меншай меры, процант членаў—маладых рабочых буйных прадпрыемстваў. Трэба, аднак, адзначыць, што наш уплыў сярод польскай рабочай моладзі, асабліва ў буйнай прамысловасьці, яшчэ слабы. У гэтым напрамку нашая чарговая задача, не паслабляючы працы сярод моладзі іншых нацый, прыкласьці асаблівыя патугі да ўзмацненьня сувязі з польскай рабочай моладзьдзю.

Шлях, які вядзе да гэтага, гэта перш за ўсё сэкцыі моладзі пры профсаюзах. Мы мала да гэтых часоў ўлічваем значнасьць профсаюзаў, таго, што ў нас бяз сэкцыі моладзі ня можа быць праведзена шырокая і патрэбная барацьба за паляпшэньне быту моладзі. Да гэтага часу толькі невялічкая частка комсамольцаў знаходзіцца ў профсаюзах; большасьць рабочай моладзі неарганізавана. Гэтае супраціўленьне і нежаданьне ўступаць у профсаюзы трэба зламаць, даводзячы, што калі яны цяпер не зьяўляюцца фактычнымі кіраўнікамі барацьбы, дык толькі таму, што кіраўніцтва імі знаходзіцца ў руках эгоднікаў. Будуючы і падтрымоўваючы ўтварэньне сэкцый мола-

дзі пры профсаюзах, мы павінны імкнуцца перабудаваць іх у арганізацыі для эаанамічнай барацьбы, а ня толькі асьветнае, як гэтага жадаюць пэпэасаўскія правадыры профсаюзаў.

Няма сумнення—за 1925 год мы значна пасунуліся ў барацьбе за палепшаньне стану працоўнай моладзі. Наш саюз правёў цэлы шэраг забастовак, здолеўшы, напрыклад, у забастоўцы варшаўскіх мэталістых адыграць ролю кіраўніка моладзі. Наша кампанія за ахову працы моладзі, барацьба супроць працягненьня часу практыкі фабрычнага вучнёўства і за дапамогу для беспрацоўнай моладзі, заваявалі нам давер'е мас моладзі. Але гэта толькі першыя крокі. Нас далей чакае вялікая сур'ёзная праца. Наша арганізацыя павінна быць ня толькі першай у барацьбе за эаанамічнае палепшаньне становішча моладзі, але і пачынальнікам гэтае барацьбы і яе кіраўніком.

Датычыць гэта ня толькі агульных рабочых забастовак, у якіх удзел нашых комсамольцаў заўсёды быў актыўны, але і забастовак асобных прадпрыемстваў. Нашыя фабрычна-заводзкія ячэйкі, колькасьць якіх без перарыву павялічваецца, павінны стаць фактычнымі кіраўнікамі моладзі на прадпрыемствах.

Толькі гэтакім чынам мы зможам вырваць моладзь з-пад уплыву згоднікаў і пераканаць яе ў тым, што Комсамол зьяўляецца сапраўдным абаронцам яе інтарэсаў.

Рабочыя і сялянскія згодніцкія партыі ўзмоцнена стараюцца перацягнуць моладзь у свае шэрагі. У вапошнія часы мы заўважаем ўзмацненьне руху сярод згодніцкіх арганізацый моладзі. Польская Партыя Соцыялістых (ППС) стварае пад фірмаю „ТУР“ (Таварыства Рабочага Унівэрсытэту) арганізацыю моладзі, якая нядаўна склікала свой зьезд. Вырас і ўзмацніўся таксама згодніцкі Саюз Сялянскай Моладзі, які налічвае 30.000 членаў. Паднялася праца буржуазных і згодніцкіх партый сярод моладзі другіх нацыянальнасьцяй. Пры дапамозе пропаганды нашых лёзунгаў і доваду фактамі, што толькі КПП і КСМП зьяўляюцца барацьбітамі за соцыялізм, за вызваленьне рабочых і сялян і адначасова зьяўляюцца адзінымі абаронцамі штодзенных патрэб моладзі, мы прыцягнем рабочую моладзь з лягеру соцыял-здраднікаў пад нашыя сьцягі. Нашай заўсёднай зброяй павінна быць тактыка адзінага фронту, тактыка агульнай барацьбы за неадхільныя патрэбы працоўнае моладзі.

Датычыць гэта аднолькава як рабочай, гэтак і сялянскай моладзі. У вапошні год Комсамол пашырыў сваю працу сярод сялянскай моладзі Заходняй Беларусі і Украіны. Але сярод польскай сялянскай моладзі наш уплыў і сілы вельмі слабыя. Уцягненне гэтай моладзі зьяўляецца адной з найважнейшых нашых задач. У прыватнасці, да выканання яе павінны ўзяцца арганізацыі Комсамолу дробных мястэчак, як больш блізка звязаных з вёскай, выкарыстоўваючы сваю практыку працы ў вёсцы нашых таварышоў, што працуюць у ваколіцах.

Пералом у гэтым напрамку павінен распачацца адразу.

Вялікая ўвага павінна быць зьвернута на згодніцкія арганізацыі моладзі, у першую чаргу, на Саюз Сялянскай Моладзі. Гэтая арганізацыя зьяўляецца выключна асьветнай, пакідаючы ў баку іншыя пытанні, што датычаць жыцця сялянства. Гэта, бязумоўна, вада для млыну згоднікаў. Комсамол павінен уцягнуць гэтую арганізацыю ў політычную барацьбу, прарваўшы цеснае кола яе дзейнасці, у якой згоднікі жадаюць захаваць рух моладзі.

Асаблівыя палітычныя павінны быць прыложаны ў працы сярод батрацтва, якой арганізацыя пакуль што аддае мала ўвагі ня толькі на польскай тэрыторыі, але і на заходня-беларускай і украінскай. Гэтую моладзь, якая павінна быць асяродкам Комсамолу ў вёсцы, мы павінны заваяваць у першую чаргу.

Цэнтральнае пытанне, якое VI нарада паставіла перад саюзам на бліжэйшыя часы, грунтуецца на разьвіцці абарончай барацьбы супроць узрослага наступлення капіталу.

Кампанія гэтая павінна ахапіць моладзь,—як працуючую, гэтак і беспрацоўную моладзь, сялянскую і частку вучнёўскай, якая пры сучасным крызісе ня можа ні вучыцца, ні існаваць. Агульныя інтарэсы рабочай моладзі зараз, агульнай павінна быць яе барацьба. Барацьба гэта, у якой ужо зроблены першыя крокі, ахоплівае ўсе галіны нашай працы. І праца ў сэкцыях моладзі і завязваньне адзінства з моладзьдзю, якая знаходзіцца пад уплывам згоднікаў, і падрыхтоўка да забастовак злучаюцца ў гэтай кампаніі адзінага фронту ў адзін вузел.

Утварэньне адзінага фронту—наша мэта. Да яе мы заклікаем як беспартыйныя масы, гэтак і арганізаваныя ў згодніцкія саюзы. „ТУР“ прыняў на сваім апошнім зьездзе пастанову: „Змагацца за абарону беспрацоўнай моладзі і забясьпе-

чаньне яе". Мы таксама да гэтага заклікаем. ТУР і Цукунфт запэўняюць, што яны абараняюць эаанамічнае становішча моладзі,—мы таксама да гэтага імкнемся, дык хадзем адзіным фронтам! ТУР прыняў рэзольцыю супроць мілітарызму і фашызму, пагроза якога стаіць перад Польшчай,—дык будзем змагацца разам!

І няхай Саюз Сялянскай Моладзі, які гэтак сама выступае супроць фашызму, не адхіляецца ад актыўнай барацьбы. Датычыць гэта і вучнёўскіх і студэнцкіх арганізацый, якія сьцьвярджаюць, што змагаюцца з нацыяналістычнымі і варожымі беднай вучнёўскай моладзі плянамі міністра асьветы. І Цукунфт і ТУР выказаліся за ўтварэньне сэкцый моладзі пры профсаюзах. Мы таксама лічым, што для барацьбы з капіталам патрэбны моцныя легальныя эаанамічныя арганізацыі—сэкцыі моладзі. Ці-ж ня ясна, што кампанію ў гэтым напрамку павінна праводзіць уся працоўная моладзь.

У справе пасылкі дэлегацый рабочай моладзі ў Саюз Савецкіх Рэспублік, як гэта робяць ужо дарослыя рабочыя Польшчы і як ужо зрабіла рабочая моладзь Захаду, а таксама ў справе агульнага выступленьня супроць імкненьня ўраду забараніць арганізацыі моладзі і г. д. КСМП павінен таксама прытрымлівацца тактыкі адзінага фронту.

Асабліва мы павінны зьвярнуць сур'ёзную ўвагу на кампанію супроць проэкту статуту, які забараняе моладзі арганізоўвацца і прымаць удзел у сходах. Гэтае імкненьне датычыць абсалютна ўсяе моладзі, для якой немагчымасць арганізоўвацца зьяўляецца найбольш значнай згубай.

У галіне задач працы ўнутрана-аганізацыйнай польскага Комсамолу—самай грунтоўнай зьяўляецца ўзмоцненая выхаваньне праца. VI нарада саюзу правільна падкрэсьліла, што гэтая праца яшчэ знаходзіцца не на належнай вышыні. Ленінскае выхаваньне комсамольцаў—абавязкова патрэбная ўмова для выкананьня тых задач, якія ўскладае на КСМП рэвалюцыйная барацьба ў Польшчы. Трэба ня толькі ўзмацніць гэтую працу, але і праводзіць яе сыстэматычна, а не пэрыядычна ў залежнасьці ад здарэньняў. Толькі тады наш абавязак мы зможам лічыць выкананым, калі рэвалюцыйны ўздых узмоцнім ведамі, якія ўзяты з крыніцы марксызму і ланінізму.

Мы ня спыняемся над задачамі ўзмацнення працы анты-мілітарыцкай, спортыўнай, піонёрскай, працы ўцягнення комсамольцаў у партыйнае жыццё і над шэрагам другіх задач, якія былі паказаны ў апошняй нарадзе Комсамолу Польшчы.

У гэтым артыкуле мы жадалі паказаць выключна найважнейшыя задачы, якія стаяць перад Комуністычным Саюзам Моладзі Польшчы ў яго барацьбе за заваяваньне большасці працоўнай моладзі.

А. Курцік

Пяць год цэнтральнай газеты ЛКСМБ

Юбілей газеты „Чырвоная Зьмена“

Газэта „Чырвоная Зьмена“ зьяўляецца самай старой газэтай Комсамолу Беларусі і адной з старэйшых газэт ва ўсім Савецкім Саюзе.

Багатае мінулае газеты, якое цеснымі непарыўнымі ніткамі звязана з работай, барацьбой і гісторыяй усяго Комсамолу Беларусі, павінна быць хаця-б у кароткіх рысах знаёма кожнаму комсамольцу, кожнаму маладому рабочаму і селяніну.

Папярэднікі газеты „Чырвоная Зьмена“

Папярэднікамі газеты „Чырвоная Зьмена“ зьяўляюцца: 1) часопісь „Факел Коммунизма“, які ўтвораны ў лютым 1918 г. Цэнтральным Камітэтам Комсамолу Літвы і Беларусі. Усяго было надрукована чатыры нумары гэтай часопісі, два нумары з якіх да чытачоў не дашлі, дзякуючы наступленьню палякоў, і ў другім выпадку—дзякуючы правалу падпольнай друкарні, бо апошні нумар часопісі „Факел Коммунизма“ выдаваўся нелегальна, у час окупацыі Беларусі белапалякамі; 2) газэта „Молодежь Белоруссии“, якая пачала выходзіць з 22-га жніўня 1920 г. Пасьля выданьня 3-х нумароў газэта зачынілася; 3) Комсамольскія старонкі ў газетах „Звезда“, „Савецкая Беларусь“, „Міст“, „Веккер“ (цяпер „Акцябр“) і г. д.

Першыя крокі „Чырвонай Зьмены“

Пасьля ўсіх вышэйпералічаных выданьняў 21-га красавіка 1921 г. ў час другога ўсебеларускага зьезду Комсамолу вышаў першы нумар новай штотыднёвай газеты „Чырвоная Зьмена“ (тады меўшай назву „Красная Смена“). У загатоўку першага нумару газеты было надрукована: „Газэта рабоча-сялянскай

моладзі. Орган ЦК Комуністычнага Саюзу Моладзі Беларусі“ (на расійскай мове).

Перадавы артыкул першага нумару, які павінен быў вызначыць заданні газеты, пачынаўся гэтак:

„Сёння выходзіць першы нумар газеты рабоча-сялянскай моладзі „Красная Смена“. Ня гледзячы на ўсе няспрыяючыя ўмовы, у якіх знаходзіцца Савецкая Рэспубліка, ня гледзячы на цяжкое гаспадарчае становішча нашай дзяржавы, моладзь Беларусі мае свой орган“.

І далей у вартыкуле гаварылася:

„Моладзь—перадавы атрад рэвалюцыі—павінна быць моцнай, зьлітнай дзеля таго, каб стаць дастойнай зьменай старэйшым у барацьбе, замардаваным“.

„Красная Смена“ вызначыць моладзі шляхі, па якіх яна дойдзе да „зямлі абетаванай“, калі „ўладаром сьвету будзе праца“...

„Красная Смена“ будзе газэтай ня толькі для моладзі, але і газэтай усёй рабоча-сялянскай моладзі. Уся моладзь будзе падтрымліваць газэту, будзе мець з ёй самае цеснае зьліянне“.

Вось гэтка была ўчарне накіданая праграма „баявых дзеяў“ новага дапаможніка ў працы комсамольскай арганізацыі—газэты.

Таварыш Кнорын, тагачасны сакратар Цэнтральнага Бюро Комуністычнай Партыі Беларусі, наконт першых нумароў „Краснай Смены“ пісаў:

„... Газэта здавальняючая, напісана папулярна, але яна яшчэ не знашла такога цвіка, вакол якога яна павінна круціцца“.

„... Трэба большая сувязь з большым лікам чытачоў“.

І гэты наказ Комуністычнай партыі, які выяўлены ў словах т. Кнорына, газэта ўвесь час старалася стараецца і здзяйсняе.

Пераглядаючы архіў нумароў газеты, бачыш, як з нумару ў нумар павялічваецца лік корэспондэнцый і заматак з месца і як упарта ў газэтных колёнках б'ецца цвёрды пульс жыцця, як газэтныя старонкі зьяўляюцца ня толькі фотографіямі прайў яго, якія адбываліся, але „плоць ад плоці і кроў ад

крові“ гэтых праяў. Сьпярша, у 1921 г., увёсь тыраж „Краснай Смены“ складаў дзевьсьце экзэмпляраў.

Аб тым, у якіх умовах прыходзілася выдаваць газету, кажуць паданья ніжэй вытрымкі з успамінаў тагачасных працаўнікоў:

„... Яе (газеты) закуліснае жыцьцё, буянства з-за яе—усё заставалася таемным у сьценах рэдакцыі і друкарні, у габінэтах „хозяйственников“...

„... Адказы, буянствы, зьдзекі, поўнае ігнараваньне, рассыпаньня старонкі, адсутнасьць апарату, чужь не шаленства,—такі цяжкія шлях газеты і яе працаўнікоў... (З газеты „Красная Смена“ за 1922 год).

НЭП. Барацьба за рабочую моладзь. Барацьба супроць заняпадных настрояў

Газета пачала выдавацца ў цяжкія часы—першых дзён новай эканомічнай палітыкі (НЭП’у).

Агітацыйныя рэчы, мітыngoўшчына, трасца вайсковых дзён пачалі замяняцца пільнай, штодзённай працай. Трэ’ было адраджаць раскіданае, будаваць новае.

На першых парах многае было не наладжана,—пачаліся скарачэньні рабочай моладзі.

Частка моладзі сьпярша, як трэ’ не зразумелі НЭП’у: пачалі зьяўляцца настроі заняпаду, няўпэўненасьць ва ўласныя сілы. І тагачасныя нумары „Чырвонай Зьмены“, нага ў ногу са сваёй арганізацыяй, змагаліся ў артыкулах і заметках, каб заўладаць уплывам камсамолу на рабочую моладзь, за тое, каб рабочая моладзь праходзіла ў профтэхшколы і г. д.

Нумары газэт таго часу зіхацяць закліканьнямі, баявымі загалоўкамі артыкулаў...

Ні адна важная праява не праходзіла міма газеты.

Разам з заклікамі да большай зьлітнасьці пролетарскіх шэрагаў, газета ўзбуджала чытачоў будзённымі пытаньнямі: неабходнасьцю да восені абсталяваць клюбныя памяшканьні, рашуча змагалася (і дабілася свайго!) за прадстаўленьне пайкоў скарачаным у той час падручкам з профшкол і прадпрыемстваў і г. д.

Усе пытаньні, якія закраналіся на старонках газеты, цяжка пералічыць, бо „Чырвоная Зьмена“ зьяўляецца неадмежа-

ванай часткай працоўнай моладзі, разам з ёй, на сваіх старонках, перажываючы ўсе радасці і гора, усе цяжкасці і дасягненні.

Трэба адзначыць наступныя, найбольш яскрава выяўленыя газэтай пытанні:

1) Пасьпешную антырэлігійную кампанію ў 1922 годзе. Практыка гэтай кампаніі была нахшталт так званага „Комсомольскаго Рождества“ абагулена ва ўсесаюзным маштабе. 2) Конкурс у 1923 г. на лепшага майстра. У выніку гэтага конкурсу, у якім прымалі ўдзел звыш 30-ці майстроў, палепшыліся адносіны паміж майстрамі і вучнямі. 3) Пасьпешную кампанію па зьвяртанні ўвагі да падшэфнага морскага флёту. 4) Падрыхтоўка да замацаваньня Беларусі (у 1924 г.). 5) Абгляд вясковых ячэек Комсамолу (1925). 6) Змаганьне за вытворчасць працы і эканомію і г. д.

Учасчэньне выхаду. Павялічэньне тыражу. Пашырэньне корэспандэнцкай сеткі

З сакавіка 1925 г. „Чырвоная Зьмена“ пачынае выходзіць часцей, да 2-х разоў у тыдзень. У гэты час была зроблена проба большага дапасаваньня газэты да попытаў актыву. На пленуме ЦКЛКСМБ (у лістападзе 1925), заслухаўшы даклад новай рэдакцыі газэты, далучыліся да погляду, што „Чырвоная Зьмена“, у зьвязку з пачаткам выданьня „Комсамольскай Праўды“ (дапасаванай да актыву), павінна быць масавым выданьнем, застаючыся разам з тым цэнтральнай кіруючай газэтай Комсамолу Беларусі.

Разам з гэтым пленум ЦК ЛКСМБ замацаваў мерапрыёмствы ў адносінах паступовага беларусізаваньня газэты.

Замінка, якая наглядалася ў значэньні тыпу газэты (ці масавая, ці да актыву), была зжыта пасья яснага рашэньня пленуму ЦК ЛКСМБ па гэтым пытанні.

З 1-га студзеня 1926 г. газэта павялічае свой выхад і пачынае выдавацца тры разы ў тыдзень.

У газэту ўвялі цэлы шэраг аддзелаў: заўсёдняы („Жыцьцё рабочай моладзі“, „Вёска“, „Мясцовае жыцьцё“ і г. д.) і якія мяняюцца („Чырвоная Армія“ і інш.).

У сучасны момант штотомесячна паступае 1.400—1.600 лістоў, запятаў, заматак і г. д. У газэце зьмяшчаецца 15—25%

паступаючых заметак. Частка іх, ня друкуючыся ў газэце, перасылаецца на расьсьледваньне ў адпаведныя ўстановы ці арганізацыі.

Трэцяя частка агульнага ліку паступаючых матэрыялаў прыходзіцца на гарадзкія мясцовасьці, дзьева трэці—на вёску.

Адносна таго, што невялікі процант скарыстоўваецца за метак, тлумачыцца:

1) Слабай якасьцю значнай часткі заметак і 2) абмяжованасьцю месца ў газэце пры выданьні яе ўсяго на 4-х старонках.

Сувязь з карэспандэнтамі падтрымліваецца шляхам: 1) асабовых лістоў, 2) агульных інструкцыйных лістоў (выпускаемых раз у паўтара м-цы), 3) адказаў ў „паштовай скрынцы“ і пародамі ў аддзеле „Парада з Юнкораў“ і 4) выездамі прадстаўнікоў рэдакцыі на месцы (за апошні год было да 20-ці выездаў).

Гэтыя пералічаныя віды сувязі, у сілу як невялікага штату рэдакцыі, так і матэрыяльных труднасьцяў, не маглі быць выкарыстаны ў больш шырокай форме.

Бюро ЦК ЛКСМБ у сваёй рэзольцыі ад 8 лютага 1926 г. (надрукаванай у „Чырвонай Зьмене“ па дакладу рэдакцыі, разам з шэрагам указаньняў аб палепшаньні аддзелу „Пытаньні Комсамольскай работы“, больш уважлівай апрацоўцы матэрыялаў, узмацаваньні кіраўніцтва юнкораў), адзначыла, што... „за гэты пэрыод часу (з сакавіка 1925 г. па сучасны момант) выявіліся вялікія дасягненьні ў справе палепшаньня якаснага будаваньня газэты, павялічэньня выхаду, аформаваньня яе тыпу і пасьпешнага ў справе нормальнага падвышэньня тыражу газэты“.

Разам з тым, бюро Цэнтральнага Камітэту ЛКСМБ ясна паставіла пытаньне аб тым, што дасягненьні—толькі „красачкі“, а газэтныя „ягадкі“ ўперадзе, што дасягненьні трэба замацаваць, каб яны не засталіся толькі першымі ластаўкамі, якія яшчэ не вяшчаюць газэтнай „вясны“.

Карацей кажучы, справа йдзе не аб злобадзённым для ўсёй дзяржавы лёзунгу, аб якасьці працы наогул, а для нас—аб якасьці газэтнай прадукцыі.

Гэты лёзунг—палка аб двух канцох: ён датычыцца як апарату рэдакцыі, так і тых, якія пішуць у газэту.

Нам патрэбна і колькасна і якасна:

- Лік падпісчыкаў, лік карэспандэнтаў.
- Якасьць кожнага, які змяшчаецца ў газэце, радка, заметкі і артыкулу.

*
*
*

Да дня юбілею газэта „Чырвоная Зьмена“ атрымала звыш 3-х сот прывітаньняў з розных куткоў Беларусі і братэрскіх рэспублік.

Два найбольш характэрных прывітаньні з поўным захаваньнем стылю і бяз выпраўкі памылак мы лічым цікавым прывесці.

На газете научился чтению.

(Привет из деревни Лесковки).

Дорогя товарищи

Я квам хочу послать какую польсу мне дала наша юношеская газета чырвоная зьмена уже пять лет как наша юношеская газета уже работается ну я ёё ни выписывал допостоящего время ну а настоящее время я выписол на три месицы дык она мне дала боли всяких навук комсамольскою линию я изучил поней усякия комсамольския работы и другея усякия работы итакже научился чтению затем досвиданье дорогие товарищи. Да здравствуит газята чирвоной зьмены.

Моисеенкоў Димитро.

Адрис мой Оршанский округ Дрибинский район Каребецкий сельской совет деревня Лесковка.

Привет от старого щетинщика.

Я, старый рабочий-щетинщик, несмотря на свой пожилой возраст, читаю и интересуюсь газетой „Чырвоная Зьмена“.

В день 5 ти летней годовщины от всей души приветствую работников и корреспондентов газеты.

Да здравствует „Чырвоная Зьмена“.

Давид Добрий (Динер).

Витебск.

Чарговыя заданьні.

Нам патрэбна, каб у шэрагах усяе комсамольскай арганізацыі было:

— Колектыўнае і дасьціпнае абмяркоўваньне, як наладзіць газэту, і вызначэньне спосабаў яе далейшага палепшаньня.

— Павялічэнне лічбы дапісчыкаў газеты, замацаванне сеці тых корэспандэнтаў, што маюцца цяпер, і павялічэнне ўвагі да пытання якасці матэрыялаў, якія прысылаюцца ў рэдакцыю.

— Паварот „тварам да газеты“ з боку актыву, паміж некаторае часткі якога яшчэ дагэтуль наглядаецца даволі няўважлівыя адносіны як да распаўсюджвання газеты (у першую чаргу шляхам уласнага прыкладу), так і да актыўнага ўдзелу ў абмяркоўванні паўстаўшых пытанняў.

— Комсамольская арганізацыя Беларусі расьце. Яе колькасць хутка пераваліць за 50 тысяч чалавек. І цяперашні 10.000 тыраж „Чырвонае Зьмены“ далёка недавальняючы. Арганізацыя расьце—павінен расьці і тыраж газеты!

Газэта мае дасягненні, але яшчэ куды большы працы наперадзе, яшчэ шмат чаго трэба наладзіць і ўзмацаваць.

Гэта павінна быць справаю ня толькі Цэнтральнага Камітэту Комсамолу і рэдакцыі газеты, гэта павінна быць справаю ўсяе арганізацыі.

У шосты год існавання газеты „Чырвоная Зьмена“ ўступае без сьвяточнага барабаннага гулу, уступае папросту, добра памятаючы, што, толькі не замярзаючы на месцы, толькі штодня змагаючыся за якасць, можна будзе і надалей паляпшаць газету, зрабіўшы яе дастойнаю адпаведна назвы цэнтральнага газэтнага органу Ленінскага Комсамолу Беларусі.

В. Сьмігельскі

Асобныя моманты культурна-асьветнай працы сярод беларускага насельніцтва Го- мельшчыны ў сучасны момант

Другі год беларускай культурна-асьветнай працы ў Гомельшчыне дае поўную магчымасьць падкрэсьліць тыя дасягненьні і дадатныя бакі, якія відочны на мясцох. Напрыклад, у Рэчыцкім павеце, у Васілевіцкай воласьці, у гэтым годзе працуюць на беларускай мове ўсе школы, за выключэньнем трох, якія намечаны інспэктарскім саветам ПАНА к пераводу на беларускую мову ў будучым навучальным годзе. Месячнае абсьледваньне беларускай працы ў гэтай воласьці інспэктарам ПАНА паказала, што праца йдзе здавальняюча.

Такім чынам, усе школы воласьці, а таксама і хаты-чытальні, і лікпункты з будучага навучальнага году павядадуць працу на беларускай мове. Вельмі добра пастаўлена праца ў беларускіх школах Горвальскай воласьці, дзе працуе шэсьць беларускіх школ. Асабліва патрэбна падкрэсьліць працу Сьведзьскай раённай школы, настаўнік якой тав. Сасяноўскі вядзе працу на беларускай мове ў I і II групах і зьяўляецца старшынёю раённага савету. Заняткі ў школе вядуцца па комплекснай сыстэме. Як сам настаўнік, так і настаўнікі гэтага раёну ўпэўніліся ў тым, што калі весьці заняткі на роднай мове, то лягчэй дзецям здабываць і формальныя навыкі: дзеці вельмі добра чытаюць, нават у першай групе пішуць амаль што беспамылкова. Беларускай працай зацікаўлены вучні старэйшых груп (III і IV), яны, разам з піонэрамі, становяць спэтаклі на беларускай мове, чытаюць беларускія кніжкі, газэты, часопісы і г. д.

У сваёй дзіцячай насыщенной газэце „Сонца“ дзеці зьмяшчаюць артыкулы на беларускай мове. Настаўнік...

вала хор, які сьпявае беларускія песьні. Таксама зацікаўлены беларускай працай комсамольцы і сяляне вёскі. З актыўным удзелам настаўнікаў, загадчыка хаты-чытальні, загадчыка інструкцыйнага лікпункту (які скончыў беларускія курсы лікбезу), драматычны гурток ставіць спэтаклі на беларускай мове. Вельмі гарачы ўдзел у пастаноўцы спэтакляў прымае старшыня сельсавету, ён-жа і член Выканаўчага Камітэту. Насельніцтва Сьведзьскага вельмі любіць спэтаклі на беларускай мове. Настаўніцтва адзначае, што сялянства пачынае разумець, што спэтакль—ня толькі забава, але забава разумовая. Сялянства пачынае разьбірацца і крытычна адносіцца да тэй ці іншай п'есы, а гэта тлумачыцца тым, што беларускія п'есы вельмі зразумелы селяніну; ён бачыць у іх адбітак свайго мінулага і сучаснага жыцця.

Вельмі цікава тое, што на ўсіх сходах сяляне просяць настаўніка, каб апошні гаварыў толькі на беларускай мове. Калі настаўнік на бацкаўскім сходзе зрабіў даклад аб працы школы, то сяляне падкрэсьлілі наступнае: „Дзецям вельмі добра і лёгка вучыцца на сваёй мове, дык няхай-жа навучаюцца гэтак і далей“. Патрэбна адзначыць, што і Вык. Кам. добра адносіцца да правядзеньня беларускай працы, бо ён упэўніўся ў яе добрых выніках. Нават Выканком падаў у Белбюро заяву, у якой просіць высласьь кіно-перасоўку і беларускія фільмы, чым і думае абслугоўваць увесь раён, ён-жа бярэ на свой кошт тэхніка кіно-перасоўкі.

Сіламі Выканкому і сялян будуюцца ў Сьведзьскім клюб (27×12 арш.), тут-жа Выканком адзначае добрыя адносіны сялянства да беларускай працы.

З будучага навучальнага году ўсе школы Горвальскай вол. намечаны інспэктарскім саветам ПАНА да пераводу на беларускую мову, а на пасяджэньні Горвальскага райпэдсавету па майму дакладу ўхвалілі: перавесці і Горвальскую раённую школу на беларускую мову з рэарганізацыяй яе ў беларускую сямігодку.

Пры Горвальскім і Сьведзьскім райпэдсаветах з'арганізаваны беларускія краязнаўчыя гурткі, якія ў першую чаргу зоймуцца працай па ўкладаньню слоўніка жывой беларускай мовы. Широка разгортваецца беларуская праца і ў другіх раёнах павету: у Юравіцкай вол., Хойніцкай, Брагінскай і Рэчыцкай.

Разгарнулася беларуская праца і ў Гомельскім павеце. Вельмі добра вядзе працу тыповая беларуская школа ў Чыстых Лужах, Веткаўскай воласьці. Там будуюцца вялікі школьны будынак, самі сяляне прымаюць вялікі ўдзел у гэтай працы. У Сьвяцілавіцкай воласьці распачалася праца ў Пэралёўскай школе, якая ў 1923 годзе была зачыненая дзякуючы таму, што туды быў прызначан такі настаўнік, які ня ведаў беларускай мовы.

Чачэрская школа II ступ. з пэдагогічным ухілам у сучасны момант вядзе самую шырокую і глыбокую беларускую працу. З верасьня м-ца 1925 году ў гэтай школе ўведзена беларусазнаўства, як прадмет ва ўсіх групх, усяго 24 гадзіны ў тыдзень. Вучні да беларусазнаўства аднесьліся з вялікай зацікаўленасьцю і сур'ёзнасьцю. Трэба адзначыць, што з надзвычайнай шчырасьцю да працы—як школьнай, так і пазашкольнай—аднесьліся будучыя настаўнікі—вучні 8-ай групы; яны працуюць ня толькі ў школе, але й выносяць сваю працу далёка за сьценны школы—у глухія куткі беларускай вёскі. За гэты год сіламі вучняў школы было пастаўлена шмат беларускіх спектакляў, зроблена 5-6 выездаў у вакаляючыя вёскі (Вотар, Сапрыкі і інш.). Асабліва падабаюцца сялянству беларускія народныя сьпэвы і такія комэдыі, як „Прымакі“, „Мікітаў лапаць“ і др. Беларуская праца, такім чынам, к канцу навучальнага году ў Чачэрскай школе II ступ. заняла адно з выдатных месц. Вучні ўжо добра разьбіраюцца ня толькі з творчасьцю беларускіх поэтаў, але й пачынаюць выяўляць і шырока разьвіваць сваю калектыўную і індывідуальную творчасць. Зараз у школе налічваецца 10-12 асоб, якія пішуць свае вершы і апавяданьні пабеларуску, а гэта сьведчыць аб тым, што яны вельмі цікавяцца беларускай працай. На гэтым тыдні настаўніца беларусазнаўства прыслала каля 30 (трыццаці) вершаў на разгляд у Гомельскую філію „Маладняка“. Магчыма, што першая спроба будзе і ня вельмі каштоўнай і ўдалай, але трэба ў гэтай працы дапамагчы. Асабліва цікава тое, што калі школа працавала выключна на расійскай мове, то вучнёўскае творчасьці амаль што ня было, цяпер-жа вучні кажуць, што ў беларускай мове ім зусім лёгка выкладаць (выказваць) свае думкі і ўражаньні. Патрэбна філіі „Маладняка“ зьвярнуць на гэта асаблівую і безадкладную ўвагу. У школьнай сьценгазэце вялікае

і значнае месца як па якасьці, так і па колькасці займае беларускі куток. Апрача гэтага, пры школе працуе, пад кіраўніцтвам настаўніцы, гурток беларусазнаўства, які налічвае ў сабе 35 асоб. Заняткі ў гуртку вядуцца зьвеньнямі, кожны дзень працуе ў працягу 2-3 гадзін тое ці іншае зьвяно. Заўважаецца вялікая зацікаўленасць у распрацоўцы такіх пытанняў, як „Нацыянальнае пытаньне ў творчасці беларускіх выдатных поэтаў“ і г. д. Тыя кніжкі, якія маюцца ў школьнай бібліятэцы, вучні бяруць і чытаюць іх з надзвычайнай зацікаўленасцю.

Такім чынам, робячы агляд працы Чачэрскай школы II ступені, можна сказаць, што глеба для пераводу яе на беларускую мову ёсць—і нават багатая.

Калі ўзяць насельніцтва Чачэрску і асабліва акаляючых вёсак і прыслухацца к іх адносінам да беларускай працы, то можна сказаць, што яно адносіцца вельмі добра. Вясковым бабам вельмі падабаюцца розныя прамовы, прывітаньні і гутаркі на беларускай мове. Калі настаўніца т. Ламака ў дзень 8-га сакавіка мела прывітаньне на беларускай мове, то вясковыя жанчыны прасілі гаварыць яшчэ больш. Калі настаўніца беларусазнаўства зьявіцца на які-небудзь сход, яе зараз-жа запрашаюць, каб яна сказала прамову пабеларуску, а бабы пытаюцца ў яе: „Дзе-ж гэта ты, цётка Мар'я, навучылася гаварыць панашаму?“ Ём вельмі прыемна й цікава, як гэта настаўніца гаворыць паіхняму?

У Чачэрскай воласьці ў гэтым годзе працуе 17 беларускіх школ. З будучага навучальнага году ўсе школы будуць пераведзены на беларускую мову. Таксама намечаны к пераводу на беларускую мову ўсе школы Уваравіцкай воласьці. З посьпехам пачынае разгортвацца праца ў Сьвяцілавіцкай воласьці. Вельмі добра працуе настаўнік Бяляцкі. У Веткаўскай воласьці сярод беларускіх школ вельмі добра вядзе працу на беларускай мове Чыста-луская школа, якая зьяўляецца тыповай беларускай школай.

З будучага году намячаецца ў 30 райпэдсаветах Гомельскай губэрні павясьці працу на беларускай мове, дзеля гэтага пасылаецца ўлетку ў Менск 30 лепшых настаўнікаў на Цэнтральныя Беларускія курсы (2 з пал. мес.). У Гомлі будуць з'арганізаваны беларускія курсы для настаўнікаў маса-

вых школ (40—50 чал.) і Белкурсы для падрыхтоўкі загадчыкаў хат-чыталень на 30 чалавек.

З будучага году Белбюро намячае разгарнуць чатыры школы ў беларускія сямігодкі (будуць адчынены пятыя групы) і перавесьці на беларускую мову 2-3 школы II ступені (пачынаючы з першай групы), а таксама ўвесці беларусказнаўства, як прадмет, у 3—4 школах II ступені і сямігодках.

Настаўнікаў для школ павышанага тыпу Белбюро просіць з Беларусі, аб чым паслана Губана просьба ў Наркамасьветы Беларусі.

Кнігапіс

Алесь Гурло. Сузор'і. Выданьне ЦБ Маладняка. Менск—1926 1. 50 стар. Цана 20 кал.

А. Гурло за 16 год сваёй творчасці ўжо добра вядом чытачу, а затым, я ня буду гаварыць наогул аб яго творах, а проста некалькі слоў аб новым зборніку „Сузор'і“.

Вершы гэтага зборніку гавораць нам аб вялікім хваляваньні, аб нейкім хільліва-бурлівым выбуху душы поэты. Гэта час пераформаваньня, час пералому, час психолёгічнага блуканьня ў адшуканьні чагосьці сапраўдна бадзёра-вясёлага, час раздарожжа ўнутраной існасьці поэты.

Поэта сам ня ведае, што бурліць, што крынічыць у яго сэрцы і куды яно рвецца з магутных, але змучаных грудзей. Ён ня можа згадаць, ня можа адчуць.

„Ці гараць, ці мо' тухнуць агні?“

Яго нават як-бы лякае пытаньне, ці ня прышла ўжо сумная-хмурая маўклівая восень.

Але „Сузор'і“ кажуць нам, што А. Гурло ня страціў пяснярскага „я“, ня згубіў, не разбіў сваіх гучна-звонных, то сумных, то бадзёра-бурлівых гусляў. Тое вялікае гора, калі песьня заціхае пры жыццці пясняра, калі гінуць гуслі, калі „я“ фі-

зычнае перажывае „я“ пяснярскае, яшчэ далёка ад А. Гурло (ды гэтага мы яму і саўсім-бы не жадалі), і вельмі рана стаіць пытаньне:

„Ці гараць, ці мо' тухнуць агні?“

Гэта пытаньне поэта ставіць затым, што ў душы яго бурлівае хваляваньне, дужая барацьба вялікага пералому на глебе ўнутранага рознагалосся і адшуканьня найпрыгажэйшага, найсугучнейшага тону ўласных струн, каб ён аднагалосна гучэў з бурліва-шумным жыццём. У гэтым адшуканьні поэта і блукае ад песьні прыроды да песьні горну і калёс, ад суму да радасьці, ад цёмнага няведаньня будучыны да цьвёрдай веры ў яе сьветлую праме-ністую зорнасьць, ад задзірыстага гневу да бязьмернай цярыплі-васьці і пакорнасьці і многа інш.

Вот тыя ўнутраныя супярэчнасьці, у барацьбе якіх б'ецца душа поэты, каб разгадаць самую сябе, каб пазнаць сваё бурліва-хільлівае „я“.

Прывяду некаторыя прыклады гэтых супярэчнасьцяў.

З самага пачатку поэта кажа:

„Я за музу к сабе ўзяў, прырода, цябе“... Таксама, калі

звяртаецца да гусляў, то пры-
знаецца, што паслухаў, як

„Травіцы шэлест
і шэлест лісту
ўжо баюць, кажуць
другую казку“.

Вяргіня, пралескі, васількі і
шумлівыя бары гавораць так-
сама пра залюбаванасць поэты
прыродай. І толькі той можа
адчуць вялікае хараство яго
песні, хто сам кахае прыроду,
хто сам любіць падслухаць шэ-
лест травіцы і шэлест лісту. Але
сам poeta кажа нешта інакшае.
Ён ставіць нам вялікую загадку,
калі ў вершы „Пачуй“ раіць
паслухаць песні горну ды шу-
му калёс, для таго каб пазнаць
яго песню, каб пачуць яе ўсёй
глыбінёй свайго нутра. Тут-жа
ён, праўда, дае прыгожую „Песь-
ню малатоў“.

Але, ня гледзячы на песні
малатоў мне усё-ж здаецца, што
якраз у шэлесьце лістоў мож-
на пачуць шчырасць шмат-
звонных шэптаў душы поэты
(верш „Пачуўшы шэпты“...) пра
шчасьце і расшытыя шаты шоў-
кавай шыры.

Я саўсім не хачу гэтым ска-
заць, што poeta павінен быць
ці песьняром вёскі, ці песьняром
гораду.—Не! Ён можа з такім-
жа посьпехам адчуваць і гул
машыны, як і шэлест лісту; але-ж
трэба прызнаваць, што ёсць
абедзве гэтыя плыні, а таксама
трэба падкрэсьліць, якая з гэтых
плыняй мацнейшая. І вось
А. Гурло вельмі праўдзіва ска-
заў у пачатку „Сузор’яў“, што
яго муза—прырода. Яго песню
многа лягчэй пачуць і пазнаць,

паслухаўшы шэлест лістоў, а
ня грукат і шум калёс.

Туга-ж у поэты—туга кахань-
ня, туга адкрасаваньня нерас-
квітнёўшай краскі туга па пры-
гожым мінулым. З першага лёг-
кага погляду робіцца загадач-
най думка вершу „Памятаю“,
дзе poeta ружовымі колерамі
малюе гэта мінулае. Думку гэ-
тага вершу кожны можа тлума-
чыць пасвойму і нават у чор-
ных фарбах. Але гэта туга па
мінулым ёсць туга па мінулым
каханьні, аб чым ужо больш
яскравей гаворыць верш „Чакаю
я лістоў“. Пра мінулае-ж, нао-
гул, жыццёвае ён успамінае з
вялікім жалем.

„За мінулае цяжка і
горна“.

На будучыну пясняр гля-
даць бадзёра. Ён ведае, што
„ткуцца новых прыгод
паясы“.

Толькі бяда, што ўзору гэтых
паясоў ня можа ўявіць сабе
ніяк і сам poeta. І ня гледзя-
чы на тое, што

„кожны верыць у
нешта сьвятое“,

што „заўтра прыдзем у сьвятое-
сьвятых“, а якім выглядае з
сябе гэта „сьвятое-сьвятых“ ня
толькі нам невядома, а прарок
і сам ня знае.

„Я буду заўтра ў далях
новых,
якіх ня ведаю яшчэ“.

Яшчэ адзін прыклад двух про-
цілеглых Гурло ўнутры наша-
га пясняра, двух унутраных „я“.

Ня можа наш гусляр цяр-
пець нават чужога водгуку і
калі яго сэрца

„часам водгук спаткае чужы“,
ён ня можа гэтага сьцэрпіць, ня
можа перанесці, і ў яго нутры
„ моцна

„Праклякоча задзірысты гнеў“.

Ён вельмі горды, і калі нехта
„ты“ ня пусьціць яго думак ту-
ды, куды яны просяцца, то ён
кажа: „ня трэба. Яны... адшу-
каюць ня горшы маяк“. А ў про-
цілегласьць вышэйпрыведзена-
му ён дае сабе такую характа-
рыстыку:

„ ня маю злосьці
„Усё здолен сьцэрпіць і ўсё
стрываць“.

З гэтым ні ў якім разе ня
можна згадзіцца, бо ў другой
мясьціне гэтага самага зборніч-
ку паэта прызнае цяпенье і
пакорнасьць, як нешта вельмі
дрэннае. Пакорнасьць, па яго
правільнай думцы, ёсьць тормаз
у жыцьцёвай плыні да шчаслі-
вых, сьветлых дзён.

„Хто-ж тут вінен, што пля-
ма пакорнасьці

Падцінала жыцьцёвую ніць?“

Наогул, у гэты зборнік ува-
ходзяць вершы аб уласных пе-
ражываньнях паэты і аб яго мі-
нулым. На які-б мотыў ні на-
страйваў свае гусьлі пясняр, а
ўсё-ткі заключны акорд—гэта
„сугуччы ўласных струн“. Гэтыя
словы смела можна было па-
ставіць загаловакам амаль над
усім зборнікам.

Агульны мотыў—мотыў псы-
холёгічны, пабудованы і пера-
плецены пераважна з мотывам
прыроды, а затым і з моты-
вамі каханьня і соцыяльнымі.
Чыстага апісаньня прыроды, бяз
уласных перажываньняў і адчу-
ваньняў няма.

Але ўва ўсіх супярэчнасьцях
усё-ж відаць, што перамагае
сьветлая, бадзёрая радасьць,
перамагае жыцьцятворчае, жыць-
цярадаснае „я“.

„Сэрцу, ведама, цесна ў
грудзях“.

І яно рвецца, рвецца завірухай-
мяцелідай, сваявольлем, якое
вельмі падабаецца поэце і пад
яе песьні сьмеху і скавытаньне
ветру ён усклікае:

„Повен радасьці я пахмель-
лем,
Хоць другому магу пазы-
чыць!“

З боку-ж формы можна ска-
заць наступнае: вершы А. Гур-
ло надзвычайна мілагучныя. По-
бач з тымі багатымі алітэрацы-
ямі, якія паэта ўжывае сьвядома
(верш „Пачуўшы шэпты“... ста-
ронка 22), ёсьць вельмі многа
альтэрацый, рассыпаных малень-
кімі краскамі па ўсіх вершах,
якія вынікаюць з поэтычнай іс-
насьці песьняра самі і робяць
песьню вельмі мілагучнай (напр.,
„Травіцы шэлест і шэлест лі-
сту“). Крок наперад у пераход-
дзе часткова да пяцёхрадковай
страфы. Вельмі ўдалы мясьці-
намі рытм па сваёй сугучнась-
ці з рытмам працы („Песьня
малатоў“). Але ёсьць малень-
кія і недахопы. Сустрэкаюцца
часта прозаізмы (верш „На
сьмерць Есенаіна“). Шурпаватась-
ці ў рытме (верш „Да гусляў“,
першы радок з другой страфы).
Таксама не саўсім удаляе вер-
стка ў сэнсе строфікі (верш
„І далёкім і блізім“...), дзе ча-
тырохрадковая строфа не зьяў-
ляецца ні формальным (з боку
рыфмы), ні сынтаксычным цэ-

лым. Асабліва няўдалая апошняя строфа і адзіленне апошняга радка. Ёсць няўдалыя і вобразы, напр.:

„І паўзуць, і паўзуць строй-
на ў далі
Па адзнаках—клетках кан-
вы“.

Ня глядзячы на гэтыя дробныя недахопы, зборнік заслугоўвае ўвагі і зьяўляецца поступам наперад у творчасці А. Гурло.

Я. Шчасны.

Максім Гарэцкі. У чым яго крыўда. Апавяданьне. Дзяржаўнае Выдавецтва Беларусі. Менск—1916. 73 стар. Цана 30 к.

Успамін з жыцця нядаўнага мінулага Беларусі—вось як можна каратка ахарактарызаваць гэтае апавяданьне.

У ім, побач з перажываннямі яго гэроя Лявона, які зьяўляецца цэнтральнаю і, можна сказаць, адзінаю дзейнаю асобай апавядання, побач з разьвіцьцём сюжэту, аўтар даў малюнкi былога вясковага жыцця, як, напрыклад, у самым пачатку кніжкі—агульны фон яго, а далей—апiсаньне вясковае лазьні, сьвяточных вечарушак, гуляньў і г. д. Ёсць таксама нарысы выкладчыкаў, вучняў і заняткаў даўнейшае дарэволюцыйнае, русыфікатарскае школы, тае школы, праз якую несправядлівы сацыяльны парадок царызму аддзіраў, як кусок жывога цела, сялянскіх хлапоў ад масы працоўнага сялянства, бацькоў, радні, рабіў іх „вучонымі панами“ і прымушаў „расплывацца па-троху ў гнілым балоце з'едзеных молам чорных польтаў“.

Вось гэтая крыўда, якая выклікае ў Лявона вострыя, баючыя перажываньні ад таго, што школа паставіла яго на стыку двух процілеглых сьветаў, а іменна: з аднаго боку сялянства з яго „клясычнаю беднасьцю і гэткай-жа цямнотай“, а з другога—клясай паноў, розных падпанкаў, панскіх аканомаў, „грамадаю гэтага чорнага груганьня, што нібы складае мазгавую частку Беларусі“, паставіла яго ў тое становішча, што народная прыказка трапіна назвала „ад зямлі адарваўся і да неба не дастаў“, а аўтар кажа пра яго вуснамі Лявона:

„Во й вісі паміж неба і зямлі. Ці рві з душы роднае карэньне і адракайся роднае хаты, ці ўцякай ад панскае вопраткі і цягайся за прымітыўнаю дзедаўскаю сахою“, вось гэтая крыўда і ўзята аўтарам, як сюжэт для апавядання.

Перажываньні Лявона ў значнай частцы звязаны з каханнем, якое яшчэ выразней абкрэсьлівае, больш абвастрае іх, яшчэ мацней распаляе яго боль думкаю аб тым, што яго каханая Лёксачка засталася без навукі, і выклікае моцнае абурэньне на вінавайцаў гэтае крыўды, на „грамаду чорнага груганьня!“

„О, гэтая беднасьць, гэтая несправядлівая сацыяльная няроўнасьць! Будзьце вы прокляты ўсе, хто ў чорнасотніцкім „Союзе русскаго народа“. Хай жыве сацыялізм! Слава ўсім змаганьнікам за лепшую будучыну чалавецтва!“

Наогул, як і тыя малюнкi мінуўшчыны, аб якіх я казаў спа-

чатку, так і самы сюжэт апавядання досыць цікавыя, але побач з гэтым трэба зазначыць, што ў кніжцы даволі востра адчуваецца адсутнасць тых формальна-мастацкіх дасягненняў беларускае прозы, якія прывык бачыць чытач у творах новых прозаікаў, каторыя за кароткі час свае творчасці здолелі стварыць тое, аб чым і ня марыў нават адраджанізм. Адрозніваецца ў вочы, што стыль пазбаўлен таго хараства, якое надае яму вобразнасць, а апрача таго, часамі сустракаюцца шурпатасці і адчуваецца нейкая цяжкасць. Есць у апавяданняў некалькі мясцін з лірычнымі „адступленнямі“, але бадай што ўсе яны абвешаны нейкім містыцызмам, што пакідае няпрыемнае ўражанне.

Ал.

Язэп Пушча. Vita. Поэзіі.

Выдан. ЦБ „Маладняка“. Менск.

Цана 20 кап.

У свой час Язэпа Пушчу вельмі няпрыхільна спаткалі ў беларускай літаратуры. Зьдэкаваліся над яго вобразамі, паціскалі плячыма, чытаючы яго вершы. Больш красамоўныя з тых, чые кансерватыўныя пачуцці абурала „рыкаючая раница“ Пушчы, насіліся з яго вобразамі, як з пудзілам для пачынаючых пісьменьнікаў. Аднак, пасля гэтага творчасць Пушчы ў гуртках аматараў мастацкага слова атрымала прызнанне; за Пушчам нейкі час нават усталявалася была назва „беларускага Есеніна“, гэта выклікалі два моманты ў яго творчасці: пера-

важнасць сялянскіх альбо, праўдзівей, вясковых мотываў і спробы некаторай матэрыялізацыі вобразаў (што таксама прадстаўляе адну з адзнак творчасці Есеніна).

Творчасць маладога паэты ніколі не стаіць на адным месцы. Яна яшчэ перапоўнена шуканнямі, яна яшчэ разьвіваецца і разгортываецца, шукаючы свайго сапраўднага шляху як-бы вобмацкам. Такім чынам, часта бывае, што многа разоў паэта пойдзе па няправільнай дарозе, ухіліцца ў бок, і доўга яшчэ прыходзіцца яму блудзіць па нязьлічаных сьцежках літаратуры. Гісторыя літаратуры ведае і такія выпадкі, калі першы ўдалы крок маладога паэты быў адначасна і яго апошнім крокам, і паэта губляўся ў бязьліччы супярэчнасцяў рознага гатунку, якія прыходзілася яму спаткаць. Проф. Коган кажа так: „Калі пісьменьніку прыйшлося напісаць адзін прыгожы твор, дык гэта зусім ня значыць, што і ўсё, што ён ні напіша, заслугоўвае асаблівай увагі“¹⁾. А ў нас часта гэтым грашаць у вадносінах да беларускіх пісьменьнікаў нашы крытыкі. І часта ў гэтым хаваецца згуба для кволых расткоў творчасці маладога паэты ці пісьменьніка. Расхваляць, узнясуць, а ў хлапца закружылася галава з няпрывычкі—і пашло. Прынясе твор у часопіс, рэдактар прачытае, паморшчыцца, а пасля гляне на подпіс і друкую.

Цяжка сказаць, у які бок пашла творчасць Яз. Пушчы.

¹⁾ П. С. Коган. Пролог.

Адно можам сказаць, што калі першы зборнік даў нам пэўнае ўяўленьне аб Пушчы, уяўленьне сучаснае і даволі закончанае, дык другі ўносіць у гэта ўяўленьне зусім нечаканыя корэктывы. І сапраўды

„...сэрца расхрыстае поўдзень і паклоніцца веку другому.

Адважнік-жа поступаючы пойдзем,

Дзе сонечны сочыцца гоман“¹⁾.

Так пісаў Пушча ў першым сваім зборніку. І яшчэ пісаў:

„Зазваніце зоры па-над кручай!

Хай ня журыцца газыцца бляскам,

хай сыгнал электрыкі бліскачай

мільгане ў лучнік сялянскі.

Хай-жа ў кожным сельсавеце заляскача клёкатам дынамо, і няхай ў клянова-медным веціццi

пранясецца век з стальнымі днямі“²⁾.

Гэта радкі, характэрныя для ўсяго зборніку, і ў іх яскрава адбываюцца настроі селяніна, спатыкаючага новы век прыхільна, багатага надзеямі на тое, што новы век прынясе яму толькі добрае, аздоровіць і ўзбагаціць яго жыццё. „Раніца рыкае“—гэта гімн новаму жыццю, разам з якім ідзе і аўтар.

У прадмове да зборніку „Vita“ аўтар піша так: „Агульна-ж мы пагадзіліся з тым, што сучаснасць беларускай поэзіі ня мае

адзінага, стала вызначанага, кірунку, ня мае свайго пэўнага школы (курсыў мой. А. Д.). Кожнаму з нас хацелася разгадаць яе заўтра, хацелася пабачыць яе сьветласнечны шлях да новага. Кожны з нас больш-менш пагаджаўся, што чарговае яе заданьне—*сынтэз, стройныя сучаснасць романтизму жыцця з яго рэалізмам*, і гэта мы хацелі назваць словам „Vita“—*жыццё—вітаізм* (курсыў аўтара). Нам думалася, што ў гэту новую кватэру *індывідуальнасць поэты павінна быць пастаўлена ў спрыяючыя ўмовы развіцця*, але разам з тым у ёй павінны жыць ідэалы і імкненьні *колектыву і той шлях, які вядзе ў сьветлае заўтра—да соцыялізму* (курсыў мой А. Д.).

У гэтай прадмове адразу кідаецца ў вочы блытаніна разуменьняў. Мы ведаем, што літаратура, як і ўсякае мастацтва, мае свае „школы“ г. зн., тыя кірункі, якія вызначаюцца формальна-мастацкімі прыёмамі творчасці. Але ня можа падзяляцца на школы літаратура *па адзнаках ідэалёгічных*. Можна належаць, скажам, да футурыстых, і з аднолькавым поспехам выяўляць сьветапагляды буржуазіі ці пролетарыяту—у залежнасці ад асяродзья акружаючага аўтара. Калі-ж тут справа хаваецца ў умовах, спрыяючых развіццю *індывідуальнасці поэты*“, то гэта момант ужо не формальны, а чыста ідэалёгічны. Справа ў тым, што поэта, як індывідуум, зьяўляецца толькі перадатчыкам сьветагляду і сьветаадчування свайго асяродзья. Мы, напрыклад,

¹⁾ „Раніца рыкае“, стар. 13.

²⁾ Ibidem, стар. 15.

да гэтага часу дасканала ня ведаем, хто такі быў аўтар шэкспіраўскіх п'ес. Але, калі мы будзем гэта ведаць, дык ці ад гэтага зменіцца каштоўнасьць шэкспіраўскіх п'ес?¹⁾ Погляд марксыцкай крытыкі на ролю індывідууму-поэты даўно ўжо ўстанавіўся, і далейшыя словы аб „сьветлым заўтра“ і „соцыялізьме“ ў прадмове да „Vita“ ёсьць ня што іншае, як спроба паставіць шырму абароннага (пад марксыцкі) колеру перад антымарксыцкай тэорыяй. Вось прымяненне гэтай тэорыі на практыцы ў першым-жа вершы Я. Пушчы ў зборніку „Vita“:

Жыцьцё!

—суровасьць і закон,
з табою ніяк я не паладжу.
Душа ня хоча быць зван-
ком
твайго і рогату, і плачу.

І далей:

Прышоў я да цябе
ў надраньні
эры,
прышоў з пакрыўджанай
сям'і.

У сонцавейнае сяўбе
пачуў октавы радасьці,
пачуў і не паверыў.
З тае пары мой сьмех па-
ранен,
з тае пары я з ім,
штодзённа з ім...

Даруй,
даруй-жа мне,
сказаў што ў вочы я...
Маёй песьні рунь
хваляюцца—яшчэ чыя?²⁾

Вось у гэтай ізоляцыі свайго „я“ ад жыцьця, у гэтых спрабах паставіць сябе па-за жыцьцём і вышэй яго і заключаецца сутнасьць творчасьці Я. Пушчы—„сугучнасьць романтизму жыцьця, з яго рэалізмам“. Па праўдзе гэта кропка ў кропку напамінае словы такога гарачага прыхільніка „чыстага мастацтва“, як Пушкін.

Ты цары!¹⁾ Живи один. До-
рогою свободной
Иди, куда влечет тебя сво-
бодный ум.

Але-ж Пушкін быў сапраўды вялікі мастак, і мы можам цаніць яго творы, ня прымаючы яго поглядаў, прадкватаных варожым нам асяродзьдзем.

Вершы Пушчы, зьмешчаныя ў зборніку „Vita“, можна з большага аднесці да таго гатунку поэзіі, які мы звыклі называць літаратурнымі прысмакамі. Гэта большыя ці меншыя вершыкі, пазбаўленыя глыбіні, а з частых і наогул усякага сэнсу, у якіх галоўная ўвага аўтара накіравана на тое, каб казырнуць удала рыфмаю ці вобразам. Пры гэтым звычайна бывае так, што вобразы гэтыя, адарваныя ад жыцьця, трацяць усякую каштоўнасьць. Калі вобраз „рыкаючай раніцы“ моцна ўвязаны з жыцьцём і вырастае з самай яго гушчы, дык вобразы „Vita“ прадстаўляюць сабою наросты на самазахапленні аўтара, вынікаючым зноў-жа з ізоляцыі ад жыцьця і замыканьня ў кругу сваіх уласных перажываньняў. Адсюль і „вялікамучаніцкія“

¹⁾ Проф. Коган. Пролог.

²⁾ „Vita“, стар.7.

¹⁾ У вадносінах да поэты.

тэндэнцыі, якія заўважаюцца ў аўтара.

Церні ня зьвялі, церні за-
моклі,—

бачыў я сёння, бачыў праз
вокны.

З іхніх калючак, з іхніх баль-
замаў

вяжуць вянок мне, вяжуць, я
знаю!).

Другі вынік гэтага замыканьня ў сабе—гэта мотывы так званай парнографічнай поэзіі, якая таксама знаходзіць у творчасьці Пушчы выдатнае месца. Але большасьць вершаў у зборніку—гэта маленькія вершыкі, прадстаўляючыя сабою нагромаджэньні тэхнічных зваротаў; хаос вобразаў і рыфм, настолькі затуманіваючых унутраны зьмест вершаў, што часта яго і зусім ня відаць.

Якія-ж вывады трэба зрабіць адсюль як аўтару зборніку, дык і другім пачынаючым поэтам? А вывады гэтыя вельмі простыя:

1) Трэба цвёрда помніць, што калі пісьменьнік напісаў адзін прыгожы твор, дык гэта

ня значыць, што і другія добрыя (проф. Коган).

2) Самы гэніяльны твор ня можа быць гэніяльным, калі ён не прачытаны; знача, поэта павінен пісаць так, каб ня толькі ён свае творы разумеў, але каб разумелі іх другія.

3) Поэзія, адарваная ад жыцьця, ня ёсьць поэзія; поэзія ў мастацкіх вобразах адбівае жыцьцё грамады, соцыяльную сапраўднасьць, зьяўляецца мэтодам пазнаньня жыцьця. Поэзія ізоляваная ад жыцьця, робіцца прыгожаю дрындушкаю, якая не пакідае аніякага сьледу ў сьвядомасьці чытача і ў яго эмоцыянальных перажываньнях. Такая поэзія—не поэзія.

4) Трэба каб кожны поэта працаваў над сваёю творчасцю і старанна правяраў вынікі гэтай працы; толькі такая праца можа лічыцца зробленаю, якая дала некаторыя вынікі.

Відаць, што Язэп Пушча ня прымаў пад увагу ніводнага з гэтых элемэтарнейшых вывадаў, што відавочна і выявілася ў яго зборніку „Vita“.

А. Д.

1) „Vita“, стар. 20.

Хроніка

У Маладняку

* З 15-га чэрвеня г. г. Менская філія „Маладняка“ прыпыніла на летні час сваю працу. Частка маладнякоўцаў разьяжджаецца па вёсках, дзе будуць пашыраць самаадукацыю і паліпшаць сваю творчасць.

* У вапощнія часы Полацкая філія арганізавала два маладнякоўскіх гурткі ў Ветрынскім і Валынецкім раёнах.

* У хуткім часе Полацкая філія мае выдаць вялікі альманах твораў сяброў сваёй філіі.

* У сучасны момант А. Александровіч працуе над зборнікам „Падарожжа“, які ў хуткі час здасць у друк.

* Здадзена ў друк і выйдзе асобным выданнем поэма Міхася Чарота „Ленін“.

* У чэрвені выйдзе з друку kolekтыўны зборнік *С. Дарожнага і Ізр. Плаўніка* „Звон вясны“.

* У хуткім часе будзе здадзен у друк зборнік апавяданняў выдатнага украінскага пісьменьніка М. Хвілёвага (у перакладе на беларускую мову).

* ЦБ „Маладняка“ ўхваліла адпускаць кожны месяц 50 руб. на папаўненне маладнякоўскай бібліятэкі і арганізацыю перасоўвак для некаторых філій.

* Пры Гомельскай філіі „Маладняка“ ўтвораны дзве літаратурныя студыі і 8 гурткоў на раёнах. На першым месцы стаіць гурток Чачэвіцкага раёну, у якім налічваецца звыш 20-ці сяброў.

* Маладняковец Мардвілкі пераклаў з ангельскай мовы на беларускую шэраг апавяданняў выдатнага ангельскага пісьменьніка Джэка Лёндона, якія ЦБ „Маладняка“ выдасць асобным зборнічкам.

* За апошнія часы некаторых маладнякоўскіх выданняў трудна знайсці—іх раскупілі. Так, напрыклад, у сучасны момант на кніжнай базе не засталася такіх выданняў: *Анатоль Вольны, А. Александровіч „Комсамольская нота“* (kolekтыўны зборнік вершаў), *Ул. Дубоўка „Там, дзе кіпарысы“* (поэма), *К. Чорны* (апавяданні), *А. Бабарэка* (апавяданні), *Я. Пушча „Раніца рыкае“*, „Маладняк Я. Купалу“.

У літкамісіі ІБК

* З 15-Х-25 г. літаратурная камісія ІБК распачала працу па збіраньні твораў да акадэмічнага выдання *А. Гаруна і Цеткі*.

Праца праведзена аналёгічная, як і над збіраньнем твораў

М. Багдановіча. Усіх твораў А. Гаруна сабрана на 10-12 друк. аркушаў, а Цёткі—на 8. Зараз робіцца над матэрыяламі навуковая апрацоўка: пераклад на сучасную орфографію, тэкстуальная зьверка, выпіска варыянтаў і ўкладаньне ўваг.

* З 15-IV-26 г. камісія распачала працу над вывучэньнем і падрыхтоўкай да акадэмічнага выданьня „Сялянкі“ Вінцука Дуніна-Марцінкевіча.

Мастадкія весткі

* Інстытут Беларускай Культуры зьвярнуўся да Усесаюзнай Акадэміі Навук з просьбаю аб

перавыданьні опэры „Сялянкі“, якая напісана кампозытарам Молюшко па сюжэту беларускага пісьменьніка В. Дуніна-Марцінкевіча.

* Камісія І Б К разгледзела эскіз партрэту У. І. Леніна, які зроблены беларускім мастаком Волкавым. Портрэт будзе напісаны ў натуральную велічыню. Эскіз прызнаны добрым.

* Яўрэйскі аддзел Беларускага Дзяржаўнага Музэю адчыняе куток выдатнейшага яўрэйскага пісьменьніка Шолам-Алэйхэма. Між іншым, сярод матэрыялу будуць уласныя лісты пісьменьніка.

З ь м е с т

Стар.

Літаратурна-мастацкі аддзел

Кузьма Чорны—Старыя сьляды (аповяданьне)	3
А. Гурло—З цыкло „Бадькаўшчына“ (верш)	24
Я. Пушча—** (верш)	26
„** (верш)	27
„** (верш)	28
„** (верш)	29
Паўлюк Трус—** (верш)	30
П. Галавач—Перад канцом (аповяданьне)	35
Я. Туміловіч—Сястры (верш)	50
„—Мая каліна (верш)	51
Сяргей Дарожны—** (верш)	52
М. Залётны—** (верш)	53
А. Звонак—Балаты зарасьлі багавіннем... (верш)	54
Валеры Маракоў ** (верш)	55
Крапіва—Мода (байка)	56
„—Каршун і Цецярук (байка)	58

З чужаземнае літаратуры

Джэк Лёндон—Чайнэго (пераклад з ангельскай)	60
Г. Лёнгфэлаў—З „Песьні аб Гайаваце“ (пер. з ангельскай)	74

Грамадзка-політычны аддзел

Іл. Барашка—Сьцяпан Булат	76
В. Крывідкі—Гаспадарчае становішча БССР	89
Ян Лясюккі—Чарговыя задачы Комсамолу Польшчы	102
А. Курцік—Пяць год цэнтральнай газэты АКСМБ	108
В. Сьмігэльскі—Асобныя моманты к культ-асьветнай працы сярод насельніцтва Гомельшчыны ў сучасны момант	115
Кнігапіс	120
Хроніка	128